STRIPSCHRIFT

RUTU MODAN
HANS MATLA

NUMMER 397 * €6,70

ACHDÉ

9 771414 306146 501 03970

→ REDACTIO

Dankzij de Stichting Marktonderzoek Boekenvak wordt het inzicht in de Nederlandse stripboekenmarkt vergroot, zoals een artikel verderop in dit nummer van *Stripschrift* aantoont. Nog niet allemaal keiharde cijfers, maar er is nu tenminste een voorzet gegeven waarmee de betrokkenen bij het beeldverhaal, van liefhebbers tot makers en uitbaters van strips, mee aan de slag kunnen. Het beeld is tamelijk somber: het steekt dat naast een duidelijk krachtiger stripcultuur in Frankrijk bij voorbeeld ook de Duitsers gemiddeld aanzienlijk meer stripboeken kopen dan de Nederlanders. Jean-Marc van Tol, die eerder met zijn collega Hanco Kolk de nijpende situatie van 'de strip' via de media onder de aandacht bracht en die minister Plasterk tot een 'positieve grondhouding' wist te bewegen, pleit in een nawoord bij het artikel voor een stripbranchevereniging die een vuist kan maken. Een goed idee, dat, als het wordt opgepakt, hoop geeft voor de toekomst.

Daarom lijkt het niet zo'n goed idee om Stripboekenbeurs Rijswijk uit te breiden en te verplaatsen naar Breda. Het evenement, omgekat tot Stripbeurs Breda, maakt daarbij handig gebruik van de goodwill van de vroegere Stripdagen in Het Turfschip, maar zorgt wel voor een ongewenste versplintering van de stripmarkt die, zoals de cijfers aantonen, al zo klein is.

Naast diverse verdienstelijke regionale stripbeurzen zijn er in Nederland al twee grote stripmanifestaties: de populaire Stripdagen in Houten en Stripdagen Haarlem, die zich meer op de grafische romans richt. Samen een vuist maken betekent ook krachten bundelen en geen energie verspillen. Het is daarbij ook de vraag of de Nederlandse stripliefhebber op een derde grotere beurs zit te wachten.

→ OMSLAG

Achdé maakt voortdurend schetsen en droedels van personages en objecten die met *Lucky Luke* te maken hebben. Oefenen om de grote Morris ooit te kunnen evenaren is het devies. Nadat *De man van Washington* op de drukpersen lag, bleef hij tekenen, zoals de Lucky Luke op het omslag. Eerst als lijntekening, een paar maanden later als ingekleurde versie voor een galerie in Parijs.

INHOUD

2 ACTUA

12 STARS & STRIPS
Olav Beemer

14 ACHDÉ
Rik Sanders

18 RUTU MODAN
Peter Breedveld

22 HANS MATLA
Teus de Kruijf

26 DE NEDERLANDSE STRIPMARKT
Rudi de Vries

31 BITS & PIECES
Ben Bits

32 DE BOVENTOON

44 HEINZ SERVICE SPREAD

Literaire superhelden

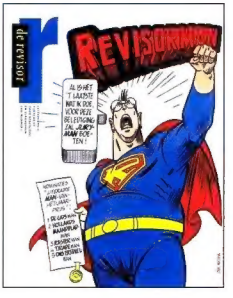

Wie denkt dat superhelden niet in het echt bestaan, vergist zich. Bezoek de website *www.worldsuperheroregistry.com* maar eens. Daar kunnen mensen zich laten registreren met naam, pak en omschrijving. Misschien kan de Revisorman er ooit ook nog eens bij: de literaire superheld die Dick Matena ontwierp voor het letterkundig tijdschrift *De Revisor*. De redactie heeft het vijfde nummer van 2008 (€11) gewijd aan het fenomeen superheld. Zij vroeg enkele auteurs om deze held literair gestalte te geven of hun visie op het superheldendom te geven. Lastig, omdat aan een karikatuur zonder vrees of blaam en vooral zonder twijfel niet bepaald geschikt lijkt voor een literaire uitdieping. Toch is het resultaat van dit themanummer geslaagd. Met interessante bijdragen van onder anderen Allard Schröder (Over superhelden), Jacob Groot (Kid Colt (zoals het een man betaamt)), Bas Blokker (Superhelden zijn lokale folklore) en Auke Hulst (Nineteenth Century Man versus Irony Man). RS

MANON UPHOFF

KRISTIEN HEMMERECHTS

De laatste illustrator

Waldemar Post - De laatste illustrator – 'Een echte tekenaars tekenaar' (uitgeverij Bas Lubberhuizen, ISBN 978-90-234-2692-9, 144 pagina's, kleur, hk, €27,50) geeft een breed overzicht van vijftig jaar werk van de meest veelzijdige Nederlandse illustrator, wiens tekeningen nog regelmatig, bij voorbeeld in *De Volkskrant*, te zien zijn. Bij deze krant begon hij in 1957 als toneeltekenaar, later werd hij er art director en vaste illustrator, maar zijn werk verscheen onder veel meer ook in *HP/De Tijd* en *Opzij*.

Post (Amsterdam, 1936) is misschien het bekendst door zijn portretten en karikaturen van literaire en politieke figuren, maar hij maakte ook boekomslagen en affiches, ontwierp huisstijlen en decors en maakte bovendien zeer verdienstelijke portretfoto's. Het boek, dat gelijktijdig verschijnt met een tentoonstelling in het Persmuseum in Amsterdam, die loopt tot 9 maart, geeft in ruim honderd, vaak paginagrote tekeningen, een goede indruk van het brede talent van Waldemar Post, die alle tekentechnieken en –stijlen schijnt te beheersen. De afbeeldingen in het boek worden toegelicht door begeleidende essays, met bijdragen van onder meer Peter van Straaten, wijlen Kees Fens, Liza May Post, Ben Haveman en Carel Alphenaar. Het is tijd om terug te kijken op de kunst van het illustreren, vindt Post, omdat hij een kentering voorziet in het vak dat hij met zoveel toewijding, inzet en liefde beoefent, want: 'Het beroep van illustrator loopt op zijn eind, jongen.'

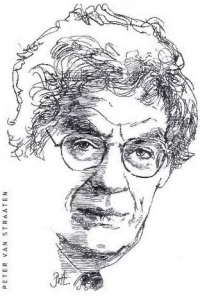

PETER VAN STRAATEN

Nou, gelukkig hebben we de plaatjes nog. DR

Computerspel *Prince of Persia* als beeldroman

Prince of Persia is een legendarisch computerplatformspel dat in 1989 uitgebracht werd voor de Apple II door Brøderbund. De ontwerper was Jordan Mechner. Al snel kwamen er ook versies beschikbaar voor Amiga, Apple Macintosh, DOS en verschillende spelcomputers. Nu, jaren later, is er een stripversie van verschenen: *Prince of Persia – The graphic novel* (ISBN 978-1-59643-207-9, 208 pagina's, kleur, sk, $16,95).

Mark Siegel, redacteur van het Amerikaanse First Second Books, benaderde Mechner. Siegel was fan van het computerspel en vroeg zich af of een inhoudelijk interessante stripbewerking mogelijk was. Mechner reageerde enthousiast. Hij bleek striefhebber en had ooit aspiraties om tekenaar te worden. Na een jaar in Frankrijk te zijn geweest, bleek hij liefhebber te zijn geworden van het werk van Hugo Pratt, Enki Bilal en François Schuiten. Dat viel weer in goede aarde bij Siegel, want First Second Books pretendeert een fonds met 'Europese kwaliteit' op te bouwen.

Het duo besloot het idee voor een strip uit te werken met hulp van anderen. De in Canada wonende journalist/schrijver A.B. Sina schreef een oosters getint scenario. Hij baseerde zich losjes op de computerspellen – prins moet zijn verloren troon zien terug te winnen van de grootvizier – en voegde er een vleugje '1000-en-1-nacht' aan toe. De uiteindelijke verhaallijn gaat over de verwevenheid van de levens van twee Perzische prinsen. De tekenaars zijn een echtpaar: LeUyen Pham en Alex Puvilland. Pham maakt prentenboeken, terwijl Puvilland als vormgever heeft gewerkt voor onder meer Dreamworks Feature Animation.

Prince of Persia – The graphic novel is een verrassende strip geworden en mag met recht het predicaat 'grafische roman' krijgen. De strip is niet alleen interessant voor diegenen die veel energie hebben gestoken in het uitspelen van de computerspellen. First Second Books heeft er ook een mooie uitvoering van gemaakt met een boeiend nawoord van Mechner. RS

→ SUVAAL

IK HEB DE NIEUWE HELLBOY-DVD!
NOG EVEN EN ELKE STRIP IS STRAKS VERFILMD! ECHT ORIGINEEL ZIJN DIE FILMMAKERS NIET!
JA, CUT!
DE LAATSTE ZIN DOEN WE EVEN OVER
STRIPSCHRIFT
SCENE 1
TAKE 5

DE STRIPWERELD LEEFT, EN HOE! OP DEZE PLAATS GEEFT STRIP-COLUMNIST ERWIN SUVAAL HIEROP ZIJN PERSOONLIJK COMMENTAAR.

ERWIN.SUVAAL@STRIPSCHRIFT.NL

Over kastelen en Kresse

Van 1956 tot 1960 verschenen met regelmaat geromantiseerde verhalen gebaseerd op meer of min historische feiten in weekblad *Revue*. Deze verhalen, ontleend aan Nederlandse sagen en legenden uit boekwerken uit de 16e tot en met de 19e eeuw, werden van illustraties voorzien door Hans G. Kresse die in die periode mateloos populair was met zijn *Eric de Noorman*-verhalen.

De verhalen zijn in vier categorieën op te delen: over ridders en kastelen (*Van tinnen en transen*), avonturen die zich afspeelden op locaties nabij de Zuiderzee (*Avontuur op en rond de Zuiderzee*), artikelen over Nederlandse ontdekkingsreizigers (*Avontuur voor de boeg*) en verhalen over amoureuze verwikkelingen (*Onze voorvaderen op vrijersvoeten*). Al deze verhalen zijn nu ondergebracht in een kloek boekwerk (*Kasteelverhalen & andere geschiedenissen*, ISBN 978-90-6439-200-0, 192 pagina's, zwart/wit met steunkleur, hk, €49,50) door uitgeverij Panda.

De verhalen zijn opgetekend en deels geactualiseerd en bewerkt door Julius de Goede die al jaren allerlei bijdragen in verschillende bladen en boeken verzorgt. Daaronder ook een artikel over Kresse en *Eric de Noorman* in *Stripschrift 26* uit 1971. Ook publiceerde hij korter geleden in het Utrechtse beeldblad *Inktpot* en droeg hij bij aan teksten over Alfred Mazure en delen van Kresse bibliofiel voor uitgeverij Panda. Zijn voornaamste artikelen en boeken schreef De Goede over kalligrafie. De verhalen die hij optekent in *Kasteelverhalen & andere geschiedenissen* zijn vaak prettig leesbaar door een overduidelijk sausje romantiek, aandikking van feiten en komische, veelal ironische ontwikkelingen uit de oude doos. Feitelijk blijft hij in zijn opsomming van achtergrondfeiten als het handelt wie op welke momenten aan de macht was of op welke wijze een volk aan zijn naam kwam of een persoon aan zijn bijnaam.

De zwart/wit-tekeningen van Kresse sluiten vooral aan bij de komische insteek van de verhalen. Ze zijn voorzien van een lichtgele steunkleur, zijn kwalitatief prima in orde en laten een herkenbare Kressestijl zien. Het onderwerp van de tekening is vaak een grappig, geromantiseerd of wonderlijk onderdeel uit het bijbehorende verhaal. Speciaal voor de donateurs van de Stichting Hans G. Kresse is een genummerde editie beschikbaar met een ander omslag in een oplage van honderd stuks. TdK

Scott McCloud maakt online strip voor Google

Als er één stripmaker bij uitstek geschikt is om een gebruiksaanwijzing in stripvorm te maken, dan is het de Amerikaanse tekenaar/theoreticus Scott McCloud wel.

In het striptheoretisch standaardwerk *Understanding Comics* wist hij al een op een beeldende manier (namelijk in stripvorm) het theoretische kader van het beeldverhaal te schetsen. En in 2000 verkende hij in *Reinventing Comics* de toekomst van het medium strip, met aandacht voor webcomics.

Een wijs besluit dus van Eric Antonow van zoekmachinegigant Google om in augustus 2007 McCloud te benaderen of hij in een strip de werking en technische achtergronden wilde uitleggen van de open source webbrowser Chrome. Antonow kende het werk van de striptekenaar en vond dat strips goed kunnen worden gebruikt voor educatieve doeleinden.

Op zijn website *www.scottmccloud.com* vertelt de tekenaar dat hij om zich voor te bereiden vraaggesprekken hield met een twintigtal ontwikkelaars van Google.

Oorspronkelijk was het overigens niet de bedoeling om er een webcomic van te maken. 'De opzet was een strip in printvorm voor journalisten en bloggers. Die reageerden enthousiast en sommigen zetten delen van de strip online', zegt McCloud op zijn site. Uiteindelijk is de strip *Google Chrome* – een kloeke 38 pagina's – toegevoegd op *www.google.com/googlebooks/chrome/index.html*, de infosite van Google. RS

Part Four
Security, Sandboxing and Safe Browsing
MALWARE AND PHISHING ARE A HUGE PROBLEM FOR USERS, AFFECTING TRUST AND CONFIDENCE IN THE WEB.
WHEN WE STARTED THIS PROJECT, IT WAS A VERY DIFFERENT LANDSCAPE FROM WHEN THE OTHER BROWSERS STARTED.
BACK THEN, IT WAS ABOUT RENDERING THE PAGE AND GETTING THE COOL THINGS WORKING. THERE WAS NO MONETARY INCENTIVE TO PUT MALWARE ON USERS' MACHINES.
Your 1990 Guide to HTML
NOW, MALWARE IS VERY FINANCIALLY DRIVEN. IT'S ALL ABOUT STEALING PASSWORDS AND MOVING MONEY AROUND.
IN THINKING ABOUT SECURITY, WE BEGAN WITH THE ASSUMPTION THAT YOUR BROWSER WOULD GET COMPROMISED.
YOU WILL EVENTUALLY ENCOUNTER MALWARE.
Yoshi Empty
Ian Fette, Product Manager
John Abd-El-Malek, Software Engineer
Carlos Picano, Software Engineer
25

Praatjes en plaatjes uit een bunker

Vanaf het allereerste moment zit misdaadverslaggever Peter Elberse zittingen bij in Nederlands zwaarst beveiligde rechtbank in Amsterdam-Osdorp. De bunker is gezien de veiligheidsmaatregelen dan ook geen overdreven bijnaam. Alle zaken van naam, startend met het proces tegen de hakkelaar in 1997, vinden daar plaats. Op aangename wijze, ontdaan van overbodige rechterlijke terminologie en met oog voor soms saillante details en dan weer een beschouwend oordeel, doet Elberse verslag van wat hij ziet, hoort en ervaart. Omdat foto's nemen nog altijd taboe is bij rechtszaken, maakt hij gebruik van de illustraties van Aloys Oosterwijk wiens sepiatekeningen eerder dienst deden als beeldaankleding van rechtbankjournalistieke stukken in *Algemeen Dagblad* en *Panorama*. Hij brengt scherp in beeld welk uiterlijk gedrag advocaten, rechters, collega journalisten, getuigen maar vooral verdachten vertonen. Willem Holleeder en verdachten met slechts een initiaal als achternaam zoals Mohammed B., Samir A. en Jason W., en leden van de Hofstadgroep en Hells Angels komen voorbij. Eerder al bracht uitgeverij Xtra *Op de huid*, een algemene verzameling van rechtbankschetsen van Oosterwijk. Elberse opent trouwens met de vaststelling dat de titel van het boek *Bekentenissen uit de bunker* een regelrechte contradictio in terminis is. In de regel wordt er namelijk vooral ontkend of gezwegen in de bunker.

Het boek (De Fontein, ISBN 978-90-261-25-423, 168 pagina's), is voor €14,95 in de boekhandel verkrijgbaar. TdK

Will Eisners kunsten

Wanneer je als lezer een strip onder ogen krijgt, zie je een eindresultaat. De weg er naar toe – ontwerp van verhaal, personages, kaderverdeling en -invulling – is een proces dat niet vaak wordt belicht door tekenaars. Zoals een kok zijn geheime receptuur kent, zo heeft de tekenaar een eigen visie. Will Eisner (1917-2005), de man die vele titels op zijn naam heeft staan en naar wie zelfs een prestigieuze prijs werd vernoemd, heeft de tijd genomen om glashelder al zijn inzichten te verwoorden en verbeelden. In drie *Instructional Books* van elk 192 pagina's (*Comics and Sequential Art*, *Graphic Storytelling and Visual Narrative* en *Expressive Anatomy for Comics and Narrative*, Norton, £12.99 per stuk) worden de aspecten van een goede strip uitgelicht. Een prachtige leidraad voor wie ook tekent of dat wil gaan doen. Daarnaast evengoed voor elke stripliefhebber de moeite waard. Het vergroot zonder twijfel het respect voor de kundigheid van tekenaars en geeft een uitgebreide blik in de visuele keuken. Eet smakelijk! LdM

→ GAS & LICHT

RIK SANDERS

Willem

Dirk Niepoort staat vooral bekend om zijn Portugese port. Deze van oorsprong Nederlandse familie die ooit naar Portugal is geëmigreerd, produceert ook wijn. Die is minder bekend. Om zijn Douro-wijn beter onder de aandacht te brengen, gebruikt Niepoort in elk afzetland karakteristieke namen en toepasselijke etiketten. In Nederland heet het 'De gestolen fiets' (€9,95), een prima rode wijn uit de Douro-vallei. Willem (Holtrop) werd gevraagd het etiket in stripvorm te gieten.

NATUURLIJK PUBLICEREN (STRIP)TEKENAARS AL VAN OUDSHER HUN WERK IN DIVERSE KRANTEN EN TIJDSCHRIFTEN, MAAR SINDS DE VOORPUBLICATIEMOGELIJKHEDEN IN REGULIERE STRIPWEEKBLADEN IN NEDERLAND VERSCHRAALD ZIJN VERSNIPPERT HET AANBOD MEER DAN OOIT. STRIPSCHRIFT BRENGT REGELMATIG LICHT IN DE DUISTERNIS EN MAAKT OVERZICHTELIJK WAAR AL DIE LIEVELINGSAUTEURS HUN GAS EN LICHT VAN BETALEN. TIPS VOOR DEZE RUBRIEK WORDEN ZEER OP PRIJS GESTELD.

GRATIS TASSIE?

Stripschrift rondt met dit nummer de 40e jaargang af. (Eigenlijk de 41e – het eerste nummer verscheen in februari 1968 – maar onderweg zijn we ergens zomaar een jaargang kwijtgeraakt.) Ter gelegenheid van ons jubileum hebben we samen met uitgeverij Sherpa – die 20 jaar bestaat; gefeliciteerd! – een mooie linnen jubileumtas laten maken Voor 'onze' kant van de tas hebben we een bestaande jubileumstrip van Thé Tjong-Khing laten aanpassen aan de actualiteit.

De tas is helemaal **gratis** voor lezers die zich via **www.stripschrift.nl** aanmelden als nieuwe jaarabonnee! (En we stoppen er ook nog een paar leuke boekies in.)

GRATIS TASSIE!

Geronimo Stilton in stripvorm

In Italië is het een begrip: de verhalen van *Geronimo Stilton* (bedacht door Elisabetta Dami). Deze jeugdserie (gericht op kinderen van 9 tot 12 jaar) is ook internationaal aangeslagen. Uitgeverij De Wakkere Muis uit Amsterdam heeft al talloze *Geronimo Stilton*-jeugdboeken op de markt gebracht. De muis Geronimo Stilton staat aan het hoofd van de Stilton-uitgeefgroep en is hoofdredacteur van de krant *De Wakkere Muis*, de meest gelezen krant van 'wakker muizeneiland'. De redactie is gevestigd in de Raviolistraat nummer 13 en beleeft talloze avonturen.

Uitgeverij De Wakkere Muis is nu ook begonnen met de publicatie van de *Geronimo Stilton*-stripalbums. Inmiddels zijn drie titels verschenen: *De ontdekking van Amerika*, *Het geheim van de sfinx* en *Ontvoering in het Colosseum*. Het vierde deel, *Op pad met Marco Polo*, komt binnenkort uit. De overkoepelende titel is: *Een reis door de tijd*. Stilton en zijn vrienden worden steeds naar het verleden teruggebracht om daar allerlei zaken op te lossen. Het zijn spannende verhalen met een historisch-educatief tintje zonder dat dat overheersend wordt.

Het scenario van de serie is van Demetrio Bargellini. Het tekenwerk is van Gianluigi Fungo. De albums verschijnen in paperback (€7,95) en gebonden editie (€11,95). RS

→ FLITSEN

➲ In oktober bestaat het Belgisch Centrum van het Beeldverhaal twintig jaar. Ter gelegenheid daarvan verschijnt een jubileumpostzegel met daarop de afbeelding van de *Kuifje*-raket. ➲ Na Brussel en Lausanne vindt het *Kuifje*-festival dit jaar van 8 tot en met 10 mei plaats in Namen. Er staan onder meer een zeepkistenrace door de stad, een tentoonstelling en een rally voor oldtimers op het programma. ➲ Theo Knippenberg's *Bulkboek 11* van november 2008 is geheel gewijd aan de Duitser Wilhelm Busch. Samensteller Knippenberg zorgde zelf voor de vertaling; soms vernieuwd en soms zelfs voor het eerst in het Nederlands. ➲ Misdaad loont: Fransman Jérôme Kerviel werkte voor de bank Société Générale waar hij een kleine vijf miljard euro achteroverdrukte en volledig verbraste. Thomas Éditions zag er wel brood in en verstripte het verhaal van Kerviel. *Het dagboek van Jérôme Kerviel* is inmiddels een verkoophit. ➲ Atlético Madrid bundelt haar 105-jarige geschiedenis in een stripboek. Het boek heeft de titel *Atleeetii!* meegekregen, naar de beroemde kreet van de supporters. Het doel is een groter publiek te bereiken dan met een dik boek vol tekst. ➲ Freek de Jonge's show *De komiek* wordt verstript. En het is Dick Matena die dat voor zijn rekening neemt. Het wordt een integrale bewerking van de tekst die De Jonge tijdens die show heeft gesproken. Plan is om het voor het 65e verjaardagsfeestje van De Jonge (30 augustus) af te hebben. ➲ Rondom kerst stond ook in België voor het goede doel een glazen huis, onder de actienaam *Music for live*. Striptekenaar Pieter de Poortere droeg er zijn steentje aan bij door voor een veiling een *Boerke for live*-plaat te maken. ➲ De *Eric de Noorman*-tentoonstelling in het Nederlandse Stripmuseum wordt verlengd tot eind februari. Vanwege positieve reacties, volgens het persbericht. Maar waarschijnlijk ook omdat de geplande tentoonstelling uit België rond *De Smurfen* nog niet was gearriveerd. ➲ Vier nieuwe boeken zagen het licht in de collectie *The Will Eisner Library* bij de Engelse uitgever W.W. Norton & Company: *The name of the game*, *To the heart of the storm*, *Will Eisner reader* en *The dreamer* zijn weer volop vergrijpbaar. Alle verhalen vertellen een deel van Eisners eigen leven. ➲ Jean van Hamme meldde onlangs dat de audiovisuele rechten van *Thorgal* zijn verkocht. Aankopend producer Philippe Delarue weet nog niet welke kant hij ermee op wil. Van Hamme zelf hoopt op een tekenfilm. ➲ Aan de vooravond van een naar verluidt spetterend stripjaar in Brussel werd op 12 december een gigastripmuur onthuld. De maker, Johan de Moor, tekende vijftig striphelden uit het Lombardfonds die visueel uit het stripboek *Het geheim van de zwaardvis* ploppen. Ondermeer Rik Ringers, De Smurfen, Leonardo, Dommel, Thorgal en Chlorophyl zijn present. ➲ In maart gaat de reeks *Dragon Ball* opnieuw van start, maar dit keer in kleur. De 85 verschenen pockets moeten in 34 kloeke delen van 240 pagina's worden gevat. En dat is inclusief illustraties, een verbeterde vertaling en hommagetekeningen van andere auteurs. Verantwoordelijk auteur Akira Toriyama tekende ook nog eens een vier pagina's tellend alternatief einde. ➲ Met het verschij-

OPROEP STRIPSCHRIFTS STRIPMONUMENT 2008

In *Stripschrift 398* wordt voor de 6e keer op rij een Nederlands stripalbum uitgeroepen tot **Stripschrifts Stripmonument** van het voorbije jaar. Tijdens voorgaande edities werd alleen gevraagd naar de mening van *Stripschrift*-medewerkers, maar veel lezers lieten ons weten het leuk te vinden om mee te doen. Geweldig, natuurlijk, want daardoor krijgt deze uitverkiezing alleen maar meer statuur.

Zorg daarom dat ook jóuw lijstje met de 10 beste albums van 2008 vóór 1 februari in onze mailbox *monument2008@stripschrift.nl* zit!

Wat hebben wij van je nodig?

- Een top 10 van beste albums (beste bovenaan)
- Als er een album is waar je iets over kwijt wilt dat anderen mogelijk zal interesseren, dan mag dat. De redactie zal indien mogelijk een representatieve selectie uit die motivaties bij de lijstjes plaatsen.
- Alleen een serienaam noemen in plaats van één album levert geen waardering op, maar diskwalificatie. Durf dus knopen door te hakken!

Voor het lijstje geldt dat het moet gaan om Nederlandstalige uitgaven, of albums in een andere taal die zijn uitgegeven door Nederlandse/Vlaamse uitgevers. En ze moeten in 2008 zijn uitgegeven, maar dat spreekt voor zich.

Als hulpje kan je de link *www.stripspeciaalzaak.be/Striplijst2008.php* gebruiken, een overzicht van 'alle albums' die in 2008 zijn verschenen, samengesteld door de Vlaamse organisatie De Stripspeciaalzaak. Helaas staan daar alleen maar de albums op die deze organisatie zelf in hun winkels verkoopt, dus er zijn omissies. Ook is de distributie van sommige uitgaven zó traag dat boeken uit 2007 pas in 2008 in de Vlaamse winkels lagen, en boeken uit 2008 pas in 2009. Er staat dus een aantal titels teveel en te weinig op. Maar het is *'the best there is'*.
Uiteraard willen we dat je bij het plaatsen op je lijst zorgvuldig omspringt met albums waar je zelf direct of indirect bij betrokken bent.

Bij voorbaat bedankt voor je medewerking!

Redactie Stripschrift

ADVERTENTIE

De mooiste strips van 2008...

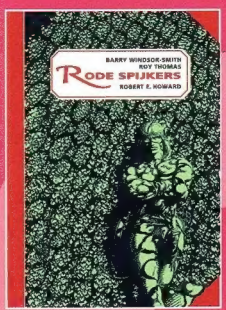

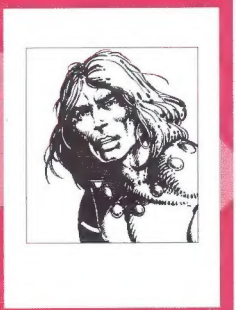

• CONAN: RODE SPIJKERS VAN BARRY WINDSOR-SMITH (OOK VERKRIJGBAAR MET GESIGNEERDE ZEEFDRUK)

• DE INTEGRALE EDITIE VAN ANDREAS' MEESTERWERK CROMWELL STONE

• MODERNE KLASSIEKERS VAN THÉ TJONG-KHING

...verbleken naast ons programma in 2009!

1989 · 20 jaar Sherpa · 2009

LET BINNENKORT OP ONZE JUBILEUM-CATALOGUS EN DE GEHEEL VERNIEUWDE JUBILEUM-WEBSITE

WWW.SHERPA.NU

Mickey Mouse jubileert

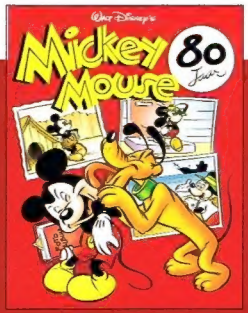

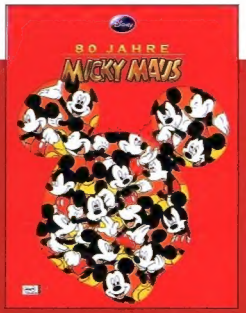

Mickey Mouse, de door Walt Disney bedachte en samen met Ub Iwerks uitgewerkte wereldberoemde tekenfilmmuis, is tachtig jaar geworden. Zowel in Nederland en Duitsland zijn er ter gelegenheid hiervan jubileumuitgaven verschenen.

Sanoma bracht *Mickey Mouse 80 jaar* (ISBN 978-90-8574-519-8, €6,50, en ook nog een editie met harde kaft in een oplage van 80 exemplaren!) uit, terwijl Ehapa de feestbundel *80 Jahre Micky Maus* (ISBN 978-3-7704-3235-6, €16) samenstelde. Beide uitgaven staan kort stil bij de ontstaansgeschiedenis van Mickey Mouse. De tekenfilm waarmee hij in de Verenigde Staten doorbrak, is *Steamboat Willie*. Deze eerste geluidsanimatie, waarbij Walt Disney de stem van Mickey voor zijn rekening nam, beleefde zijn primeur op 18 november 1928. Die datum geldt als de officiële verjaardag van de wereldberoemde muis, al bedacht Walt Disney hem eerder en speelde hij reeds in twee andere tekenfilms in hetzelfde jaar.

Naast animaties en heel veel merchandising verschenen er strips van *Mickey Mouse*. Eerst vanaf 1930 in kranten, waarvan Floyd Gottfredson de bekendste tekenaar was, en later in weekbladen. In Nederland stond Mickey in 1931 voor het eerst in de dagbladen *De Telegraaf* en *Het Nieuws van de Dag* en kort daarop in de tijdschriften *De Wereldkroniek* en *De Witte raaf* (een bijvoegsel van *De Katholieke Illustratie*). In zowel de Duitse en Nederlandse albums worden verdere ontwikkelingen met reuzensprongen doorlopen. Jammer dat er geen ruimte is vrijgemaakt voor een informatiever stripdossier. Vreemd is bij voorbeeld het ontbreken van de vermelding van het bestaan van *Mickey Maandblad* (1976-1989) in de Nederlandse uitgave.

Mickey Mouse is uiteindelijk in populariteit voorbijgestreefd door Donald Duck en veranderde van een avontuurlijk, licht-anarchistisch en humoristisch personage in een wat ouwelijke, betweterige figuur. De laatste jaren probeert een nieuwe lichting tekenaars Mickey weer zijn oude branie terug te geven, waaronder Noel van Horn, Paco Rodrigues en César Ferioli. In de Ehapa-uitgave staan voorbeelden van hun strips.

De Nederlandse en Duitse *Mickey*-uitgaven vullen elkaar goed aan. Beide bundels hebben strips (geen dubbelingen!) opgenomen van groot-

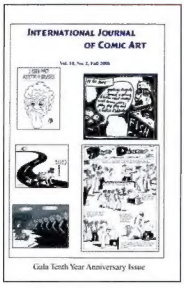

Hooggeleerde broer viert verjaardag

Twee keer per jaar verschijnt *International Journal of Comic Art*, een indrukwekkende uitgave die op het eerste gezicht vooral opvalt door de omvang van minimaal 350 dichtbedrukte pagina's. En daarna door de diepgravende artikelen die geen enkel stripgerelateerd onderwerp uit de weg gaan, hoe excentriek, uitheems, schijnbaar doodgewoon, veelomvattend of juist heel minimaal dan ook.

En, eerlijk gezegd, *IJOCA* valt ook op door de beroerde manier waarop het beeld tussen de vele pagina's met vaak zeer interessante en doortimmerde artikelen is geperst. Maar de zwart/wit-illustraties zijn wellicht slechts bedoeld als een verhelderende voetnoot bij de secundaire literatuur. Wie mooie, kleurige plaatjes wil zien, die moet maar een album kopen, zo lijkt de boodschap.

International Journal of Comic Art bestaat dit jaar een decennium. Het tijdschrift is opgericht door de Amerikaanse universitair docent journalistiek en massacommunicatie John A. Lent, die beschikt over de langste cv ooit bij een menselijk wezen aangetroffen (google hem maar eens). Als hoofdredacteur van het blad heeft hij een wereldwijd redactiecomité bijeengegaard, waarin schijnbaar alle culturen zijn vertegenwoordigd. Om in de adviescommissie plaats te nemen heeft Lent grootheden bereid gevonden als Art Spiegelman, Mort Walker, Trina Robbins, Pran en Ralph Steadman. Onlangs kwam de meest recente uitgave binnen: *Volume 10, number 2, Fall 2008*. Een baksteen van maar liefst 872 pagina's, de *Gala Tenth Year Anniversary Issue*. Een greep uit de onderwerpen: Een

→ FLITSEN

nen van *Adler Integraal 2* kun je in één klap je *Adler*-verzameling compleet maken. Met als bonus een ruime tekstuele introductie op de reeks en zijn maker en een drietal niet eerder in boekvorm verschenen korte verhalen. ➲ Na René Windig, Eddie de Jong en Michiel van de Pol is nu ook Floris Oudshoorn uit *Het Parool* geknikkerd. Zijn strip *Swamp Thing* werd op 2 januari ingewisseld voor – ja, echt waar! – *Casper en Hobbes*. Leuke strip, hoor, maar wel ouwe meuk. ➲ Dagblad *De Pers* kondigde 19 december een stripwedstrijd aan. Deelnemers kregen twee weken de tijd een strip in sturen om de hoofdprijs, drie maanden publicatie in de gratis krant, te verdienen. ➲ De auteursrechten op de strip *Popeye* van Elzie Segar zijn sinds 1 januari in de Europese Unie vrijgevallen omdat de auteur 70 jaar dood is. Misschien iets voor *Het Parool*? ➲ Precies tweeëntwintig afleveringen hield ze het vol. Andrea Kruis met haar strip *Alles goed..?* in de Nederlandse editie van *Flair*. Strips passen niet bij het blad, aldus de redactie. En daarvoor moest in de zomer eerst *Claire* al het veld ruimen. Gelukkig dat die strip in beide Belgische edities (Vlaams en Waals) nog wel blijft bestaan. ➲ Documentairemaker Rob Crawfurd maakte voor *Videoballoon 4* een uitgebreide reportage over Dick Matena. De drie dvd's met daarop zes films van in totaal negen uur zijn in verschillende edities (genummerd en/of voorzien van een gesigneerd album) verkrijgbaar via *www.stripgalerie.nl* ➲ Heb je je verveeld tijdens oud en nieuw? Dan had je maar naar het Belgisch Centrum van het Beeldverhaal moeten gaan. Dat bleef open

Dit is de allerlaatste aflevering van Swamp Thing in *Het Parool*.

heden als Gottfredson, Paul Murry en Romano Scarpa (foutje in Nederlandse inleiding: het verhaal over de koning van Bombarije begint niet op pagina 15, maar op pagina 88). In het Duitse boek staat ook nog een verhaal uit 1971 van Giorgio Cavazzano.

De Nederlandse selectie blijkt uiteindelijk uitgebreider, met tevens bijdragen van Hank Porter, Carl Barks, Tony Strobl, Jack Bradbury, Bill Wright, Manuel Gonzales en Daan Jippes.

Een sterke opener is de biografische strip over Walt Disney en zijn keuze voor Mickey Mouse van *Zorro*-tekenaar Carlo Marcello. Daar zullen de Duitsers jaloers op zijn! RS

terugblik in vogelvlucht over tien jaar door John A. Lent; verslagen over, en essays naar aanleiding van *Women and Cartooning: A global symposium*; een bespiegeling over de rol van het individu in Art Spiegelmans *Maus* en *Louis Riel* van Chester Brown; een verkenning van de satirische cartoons op Malta; verslag van een avond met Jules Feiffer; grafische humor op Costa Rica; de geschiedenis van de Chinese plaatjesboeken sinds de stichting van de Republiek China in 1949; een allegorische verklaring van de dood van Captain America en de gesignaleerde opkomst van de oorlogsstrip.

Een abonnement kost $30 per jaar (twee uitgaven) voor een particulier, bedrijven en organisaties betalen $40. DR

Meer info: John A. Lent, 669 Ferne Boulevard, Drexel Hill, PA 19026 USA, *www.ijoca.com*

van oudejaarsdag 10 uur tot nieuwjaarsdag 8 uur. Met je vuurwerk en je oliebollen tussen de strips! Wat wil je nog meer? ➲ *De Havik* vliegt laat dit jaar. Het aangekondigde zevende deel loopt een half jaar vertraging op. Ook de dossiereditie van uitgeverij Silvester wordt daarom wat later uitgebracht. ➲ De angst van iedere striptekenaar overkwam Jean-Yves Mitton. De Franse post raakte dertien van zijn originele platen kwijt die op weg waren naar uitgever Delcourt om te worden ingescand. De pagina's die bestemd zijn voor een verstripping van *Ben Hur* doken twee weken later pas weer op. ➲ In oktober is het vijftig jaar geleden dat *De rode ridder* zijn stripopwachting maakte. In Wuustwezel, de laatste woonplaats van tekenaar Karel Biddeloo, die na Willy Vandersteen jaren aan de reeks werkte, wordt daarom in september een beeld onthuld. Een jury bestaande uit een vertegenwoordiging van uitgeverij Standaard, Biddeloo's weduwe Urssula Lundmark en het huidige auteursduo Martin Lodewijk en Claus Scholz, kiest uit vijftien ingezonden ontwerpen. ➲ Altijd al fan geweest van *De kinderen van de wind* van Bourgeon? Dan hebben we goed nieuws. Niet alleen verschijnt er een nieuw deel, maar ook alle andere delen verschijnen in een nieuw jasje in een Nederlandse vertaling. Nieuwkomer uitgeverij 12bis is hiervoor verantwoordelijk. ➲ Na 31 delen stopt de reeks *De familie Doorzon*. De gehele familie, Pa uitgezonderd, vertrok naar Suriname en blijkt nu uit de stripschijnwerpers te blijven. John Doorzon kreeg een nieuwe buurman, de Marokkaan Youssef en ze gaan samen onder de serienaam *John en Youssef* verder. ➲ Een Australische rechter heeft een man veroordeeld voor kinderporno omdat de man plaatjes in bezit had van

→ WEBFLITSEN

➲ **07 DEC** De doorstart van *Eppo* kan nog wel wat steun gebruiken. Uitgever Rob van Bavel vraagt de huidige groep abonnees hun netwerk te gebruiken om nieuwe abonnees te werven.

➲ **09 DEC** *Europese Unie en burgerschap*, zo heet de stripwedstrijd die de Europese Commissie organiseert voor jongeren die kunst of grafische vormgeving studeren. Deelnemers moeten een striptekening maken van één bladzijde, waarin zij – zonder woorden – illustreren wat het thema 'burgerschap' inhoudt in de Europese Unie.

➲ **10 DEC** Dagblad *Nrc.next* stopt per 1 januari 2009 met de wekelijkse bijdragen van de tekenaars Roel, Emdé, Nozzman, Kito en Sevensheaven. Reden: de bezuinigingen die de directie van uitgeefconcern PCM de krant heeft opgelegd.

➲ **11 DEC** Op 30 november werd op een regenachtige zondagmiddag in galerie Lilys de expositie van stripauteur Erik de Graaf geopend.

➲ **19 DEC** Niet alleen grote buitenlandse beurzen à la Angoulême zijn de moeite waard. Nederlandse stripliefhebbers kunnen ook aan hun trekken komen op kleine evenementen. En afstand hoeft geen beletsel te zijn. Michel van Merriënboer prijst de kleinschalige beurs aan, blijkt uit zijn verslag van het stripfestival in Lys-Lez-Lannoy.

➲ **19 DEC** Gratis dagblad *Metro* heeft haar stripaanbod verdubbeld. De strip *Mutts* van de Amerikaanse tekenaar Patrick McDonnell vergezelt sinds maandag 3 november *Scribbly* van Jean Paul Arends.

➲ **08 JAN** Pieter Geenen maakt sinds afgelopen vrijdag een dagstrip voor *Trouw*. In plaats van één keer op maandag een wekelijks dagboek van *Anton Dingeman* tekent hij nu zes keer per week een strokenstrip.

IN HET KORT STAAT HIER EEN AANTAL ONLINE-NIEUWS-BERICHTEN UIT DE AFGELOPEN PERIODE. WILT U DE VOLLEDIGE VERSIE NALEZEN, SURF DAN SNEL NAAR WWW.STRIPSCHRIFT.NL

ADVERTENTIE

GUMMBAH

MEANWHILE, BETWEEN TWO ETERNITIES OF DARKNESS

Het beste werk van Gummbah nu ook in het Engels!

Vanaf oktober in de boek- en stripwinkel € 14,50

www.deharmonie.nl

Managementboek in mangastijl

Zit je vast in je loopbaan? Dan is er nu ook een managementboek in mangastijl! *De avonturen van Johnny Bunko* is een carrièregids met zes waardevolle tips van arbeidsdeskundige Daniel H. Pink. Deze Amerikaan en bestsellerauteur heeft in Tokyo de manga-industrie bestudeerd en kwam zo op het idee om één van zijn methodieken in Japanse stripvorm uit te werken. Tekenaar is Rob ten Pas: klinkt Nederlands maar Ten Pas is een Amerikaan die heeft gestudeerd aan de Minneapolis College of Art and Design. Hij won de jaarlijkse wedstrijd Rising Stars of Manga van uitgever Tokyopop en mocht daar ook zijn strip Bomango laten uitgeven. De avonturen van Johnny Bunko (Business Contact, ISBN 978-90-470-0090-7, 160 pagina's, kleur, sk, €7,50) handelt over een jonge werknemer die niet tevreden is met zijn werk. Bunko ontmoet Diana, een loopbaanadviseur met magische trekjes. Zij geeft hem door de strip heen zes adviezen om zijn carrière weer op gang te helpen. De manga is inmiddels in 13 talen uitgebracht en vooral als fenomeen opmerkelijk. Er bestaat tevens een site – *www.johnnybunko.com* – maar die is erg opgehangen aan loopbaangoeroe Pink. RS

Bonte start nieuwe stripreeks

Peter Bonte startte eind 2008 een nieuwe stripreeks. Aanvankelijk als magazine bedoeld, kreeg deze de collectienaam *Bonte Magazine*. Het idee om een tijdschrift à la *Ciso Magazine* op te zetten met daarin altijd een volledig verhaal, aangevuld met extra informatie en artikelen over de reeks of maker werd al snel verlaten.

De naam bleef echter overeind en de vulling bestaat uit een volledig stripverhaal, hooguit aangevuld met ander stripwerk als het standaard aantal pagina's (32) niet wordt gehaald. Ook het plan om lezers via een abonnementenservice te bereiken heeft Bonte moeten laten varen. Desgevraagd meldt hij dat daar te veel beperkingen aan zaten. De dure verpakkings- en verzendkosten, een garantie op kreukvrije verzending, de noodzaak om op twee plaatsen voorraad te beheren en de verplichting om iedere maand een album te leveren, deden hem besluiten af te zien van deze constructie. Op het aantal delen dat gaat verschijnen, prikt Bonte zich niet vast. 'Dat kan per jaar verschillen en hangt mede af van het aanbod', aldus Bonte. Bob Mau is de hoofdleverancier van de eerste 13 delen waarvan er eind 2008 vijf zijn verschenen. De verhalen van *Pits en Kaliber* maar vooral *Kari Lente* vormen de hoofdmoot.

Daarnaast is *Devoon & Carboon* van Gilbert Declercq verschenen en mag rond februari *Avalon Air* van dezelfde auteur worden verwacht. Aardig van de eerste bulk boeken in 2009 (acht stuks) is dat daar zes delen uit de befaamde Knorr-serie van *Kari Lente* tussen zitten. Daarbij de moeilijk verkrijgbare verhalen *Alles... om zeep* en *Boeven in de rimboe*. Bonte maakt daarbij gebruik van de originele omslagtekeningen van Mau die ooit op A4-formaat zijn getekend. Deze worden ingekleurd door Hans de Bisschop onder de naam Scaramanga Productions. Voor de oblongboekjes uit de Knorr-serie zijn deze in de jaren 1970 hertekend, vooral vanwege het afwijkende (lees: veel kleinere) formaat. De oplage varieert van 400 tot 700 exemplaren, alle voor €10 te koop bij de stripwinkel.

Verschenen zijn:
0 *Pits en Kaliber: Het spook van Zamelberg*, Bob Mau
1 *Pits en Kaliber: De poppen van Kastopoulos*, Bob Mau
2 *Devoon & Carboon*, Gilbert Declercq
3 *Kari Lente: De grote juwelenroof*, Bob Mau
4 *Kari Lente: De knitselgasbel*, Bob Mau

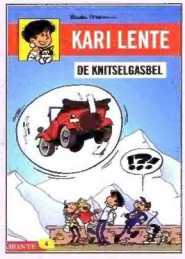

Te verschijnen:
5 *Avalon Air*, Gilbert Declercq
6 *Pits en Kaliber: De rampzalige bril*, Bob Mau
7 *Kari Lente: Het Chinese beeldje*, Bob Mau
8 *Kari Lente: De zaak Markant*, Bob Mau
9 *Kari Lente: De wham-zanger*, Bob Mau
10 *Kari Lente: Het spook van Loch Pens*, Bob Mau
11 *Kari Lente: Alles... om zeep*, Bob Mau
12 *Kari Lente: Boeven in de rimboe*, Bob Mau.

Ook biedt Bonte een podium voor een beginnende striptekenaar. Van de 15-jarige Maarten Couvreur verscheen het album *De avonturen van Werher 1: Zotte streken*. Werther; uiterlijk een combinatie van Jerom en Lambik, beleeft in paginakorte verhaaltjes een grappig avontuur. TdK
Meer info: *www.stripdatabank.be/uitgeverij*

→ FLITSEN

The Simpsons waarin zij seks hebben. Kijk maar uit met uw *Rooie oortjes!* ➲ Altijd gedroomd van een doorbraak als manga-tekenaar? Grijp nu je kans en schrijf je op *www.manga-award.jp* in. Wel snel zijn want de inzendtermijn van deze internationale mangawedstrijd sluit 31 januari. ➲ In Zweden zijn acht stripzegels in een boekje (*Tecknade Serier*) verschenen. Ze refereren aan bekende strips voor volwassenen uit de afgelopen dertig jaar. ➲ Er komt een stripboek over het leven van de Ossendrechtse heilige zuster Marie Adolphine. Maker is Geert de Sutter die eerder een stripboek over de martelaren van Gorkum en een verhaal over zuster Amadina verzorgde. ➲ Er is na een veel te lange tijd van onzekerheid en onfatsoenlijk stilzwijgen definitief een einde gekomen aan *Myx Strijpmagazine*. De uitgever belooft de abonnees die nog nummers tegoed hebben schadeloos te stellen. Als dat maar niet net zo lang gaat duren als de route naar het eindpunt. ➲ Uitgeverij Ton Paauw heeft een nieuwe zwart/wit Bommel-prent in een eenmalige serie van 1000 genummerde exemplaren laten maken. Titel: *Een eenvoudige doch voedzame maaltijd*. Kost het? €245. Te bestellen op *www.olivierbbommel.nl* ➲ Peter van Straaten was in 2008 al 50 jaar aan *Het Parool* verbonden. Bij die krant kan nog een jubileumtekening van de jubilaris worden besteld. Het gaat om een oplage van 300 genummerde en gesigneerde prenten. Prijs: €100. ➲ In Nederland wonen talloze fans van de Duitse voetbalclub Schalke '04. In hun boekenkast mag dan ook zeker *Schalke – Helden von ganz unten 1904–1945* (Konturblau Verlag) niet ontbreken: een strip over de tijd dat talentvolle mijnwerkers ook nog een balletje trapten in Gelsenkirchen. Maker is Michael Vogt. ➲ Het Franse stripblad *BoDoi* bestaat alleen nog in digitale versie. De site *www.bodoi.info* moet uitgroeien tot een belangrijk stripportaal in Frankrijk. Toekomstige Allianties tussen papier en digitaal worden niet helemaal uitgesloten. Lopende abonnementen zijn omgezet in een abonnemnet op het tijdschrift dBD. ➲ In Groot-Brittannië geloven ze nog wel in papier. Althans, uitgever Random House. Die heeft groen licht gegeven voor een nieuw stripweekblad: DFC. Het blad is niet in de losse verkoop, maar alleen op abonnementsbasis verkrijgbaar. Zie: *www.thedfc.co.uk* ➲ De nieuwsbrief van het NPS–Bommelhoorspel meldt dat de Toonder Compagnie (exploitant) en de Stichting Toonder Auteursrecht (beheerder auteursrechten) plannen hebben voor een Toonderhuis dat vermoedelijk in Rotterdam komt te staan. Naast werk van Marten Toonder zal hier ook werk van Phiny Dick, Marten Toonder sr. en Jan Gerhard Toonder te zien zijn. Ook zijn er ideeën voor nieuwe animatiefilms voor bioscoop en televisie en zijn de Toonder Studio's vanaf dit jaar in beheer van de Toonder Compagnie. ➲ Voor de vijfde keer bracht De Harmonie een jaaroverzicht van Kamagurka op zakformaat uit. *Wat een jaartje! 2008* kost €4,90.

ODE AAN KIRIHITO

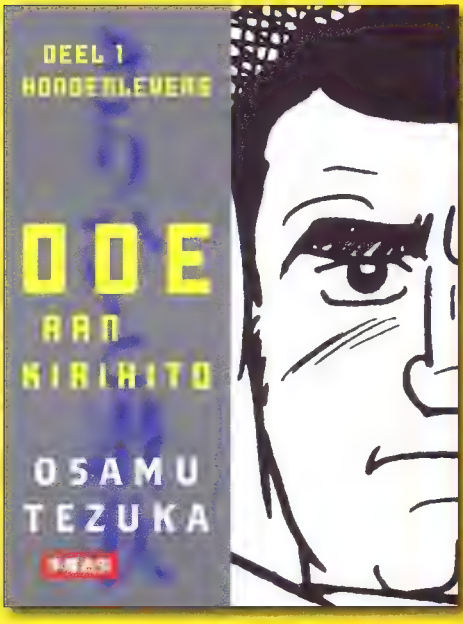

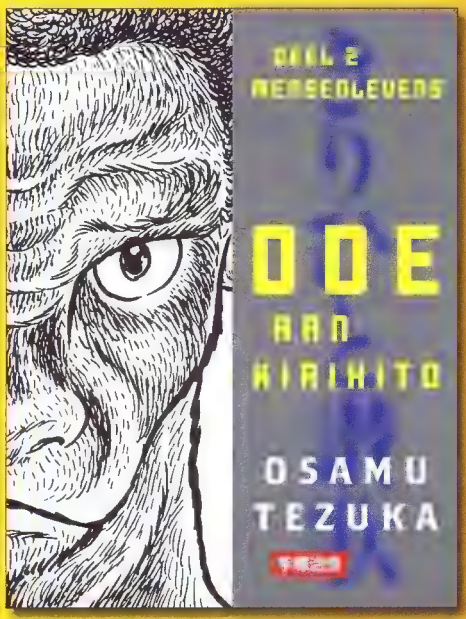

DEEL 1
€ 18,95

COMPLEET

DEEL 2
€ 18,95

[illegible]

828 PAGINA'S

UITGEVERIJ

ADVERTENTIE

ADVERTENTIE

→

Nieuw jaar, nieuwe kansen, dat moeten veel uitgevers hebben gedacht toen zij de kalender voor 2009 opensloegen. Soms mag dat ook best een commercieel tintje hebben. Zoals bij Marvel Comics, waar dit nieuwe jaar voornamelijk een excuus is voor het in één keer doorstomen van de crossover *Secret Invasion* naar de crossover *Dark Reign*. Dat mag eigenlijk nog geen echte crossover worden genoemd, het zijn vooralsnog verhalen, in een handjevol series, die met elkaar in verband staan. Maar Marvel kennende, zal dit binnen het jaar tot een echte crossover uitgroeien.

Aan crossovers overigens toch al geen tekort, want de series uit het Ultimate-universum, waar bekende helden op een moderne en van jarenlange continuïteit gespeende wijze worden benaderd, worden verenigd door de miniserie *Ultimatum*. Als gevolg van die crossover komen de series *Ultimate Fantastic Four* en *Ultimate X-Men* in de maand februari tot een einde. Alleen *Ultimate Spider-Man* blijft nog bestaan. Nieuwe uitbreiding lijkt onvermijdelijk.

Een andere kunstgreep die het commercieel attijd goed doet, is het hernummeren van series die al lange tijd lopen. Eind jaren 1990 was het de trend, dat series die al langer dan driehonderd nummers meegingen vrolijk werden herstart, maar toen bleek dat daardoor bepaalde numerieke mijlpalen werden gemist, keerde Marvel wanneer dat moest net zo vrolijk terug naar de oude nummering. Hierdoor is onlangs *Thor 600* verschenen, uiteraard reden voor een uitbundig feestnummer. Blijft de serie nu consequent doornummeren of wacht straks een nieuwe herstart?

In het kader van oud en nieuw komt Marvel ook nog met *The Stand: American Nightmares* en *Ultimate Wolverine vs Hulk*. De eerste titel is een nieuwe, vijfdelige miniserie op basis van de roman van Stephen King en de opvolger van de eerste, succesvolle miniserie. Roberto Aguirre-Sacasa (*Sensational Spider-Man*) en Mike Perkins (*Captain America*) nemen wederom tekst en tekeningen voor hun rekening en het verhaal pikt de draad moeiteloos op.

Ultimate Wolverine vs Hulk, daarentegen, is allesbehalve nieuw. De eerste twee nummers zijn inmiddels drie jaar oud, de resterende vier

Ultimate Wolverine vs Hulk: twee jaar vertraagd.

■ Het zesdelige *I Am Legion* van Fabien Nury en John Cassaday (*Astonishing X-Men*) heeft na een kort verblijf bij DC Comics nu nieuw onderdak gevonden bij uitgeverij Devil's Due Publishing. Het eerste deel is in de maand januari opnieuw uitgebracht, de rest van de miniserie volgt de maanden erna. Losse nummers kosten $3.50.

■ Begin maart komt Dark Horse Comics met een unieke blik op oud werk van Steven T. Seagle (*House of Secrets*) en Tim Sale (*Bat-*

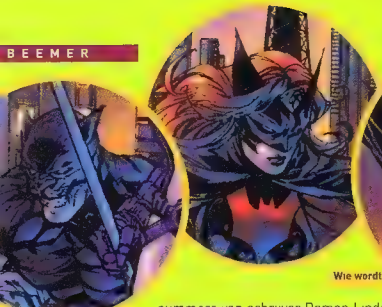

Wie wordt de nieuwe Batman?

nummers van schrijver Damon Lindelof (bekend van televisieserie *Lost*) en tekenaar Leinil Francis Yu (*Secret Invasion*) werden keer op keer uitgesteld. Begin maart wordt eindelijk de eerste stap gezet naar het voltooien van de serie. Voor wie de draad allang kwijt was: de eerste twee delen worden opnieuw uitgegeven.

Ondanks alle goede voornemens voor het nieuwe jaar zal menig uitgever ook in 2009 vervallen in oude gewoontes. Niet in de laatste plaats omdat het móét. Omdat bij voorbeeld, zoals bij DC Comics, de grote zomercrossover van 2008 door een paar vertragingen nog niet is afgerond. Het zevende en laatste deel van *Final Crisis*, geschreven door Grant Morrison (*Batman*) en getekend door invalkracht Doug Mahnke (*The Mask*), is na een inhaalactie in januari inmiddels verschenen, maar de gevolgen zullen nog een tijdje blijven doordreunen in de belangrijkste series.

Ook overgebleven vanuit 2008 is de uitgebreide aandacht voor Superman en Batman, twee van de grootste helden van DC. *Batman* haalde in november het wereldnieuws toen de suggestie werd gewekt, dat alter ego Bruce Wayne zou sterven, en het komende jaar zal in het teken staan van het voortborduren op deze suggestie. *Batman: Battle for the Cowl*, door Tony Daniel (vaste tekenaar van *Batman*), is een driedelige serie waarin de leemte na de verdwijning van Batman moet worden opgevuld door zijn protegés. Ook de specials *Batman: Commissioner Gordon* en *Gotham Gazette. Batman Dead?* en de miniseries *Azrael: Death's Dark Knight* en *Oracle* pikken een graantje mee.

Dat andere icoon, Superman, komt in het nieuwe jaar ruimschoots aan bod. Terwijl Batman is verdwenen en men denkt dat hij dood is, verlaat Superman de planeet Aarde en gaat hij op reis door het heelal. De reeks *Superman* zal zijn avonturen blijven volgen, de maandelijkse serie *Action Comics* zal niet langer over Superman gaan, maar meer ruimte bieden voor andere, nieuwe personages. Intussen gaat de twaalfdelige miniserie *Superman. World of New Krypton* van start, gemaakt door Andrew Kreisberg (*Batman Confidential*) en Pete Woods (*Action Comics*) en het is de bedoeling, dat later dit jaar de klassieke serie *Adventure Comics* terugkeert. Of zoals het cliché luidt: hoe meer het verandert, hoe meer het ook hetzelfde blijft. Het zou een mooie slogan voor 2009 kunnen worden.

olav.beemer@stripschrift.nl

Rouleau's *The Great Unknow*

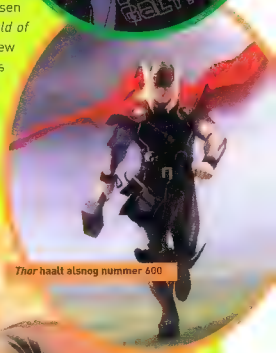

Thor haalt alsnog nummer 600

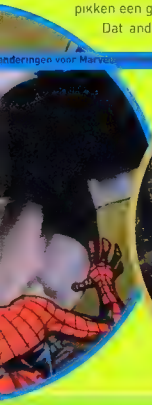

Verrassingen voor Marvel

Herdruk voor *The Amazon.*

Nieuw tijdperk voor Superman

man: The Long Halloween). Dan verschijnt namelijk het eerste nummer van het driedelige *The Amazon*, een herdruk van de exact twintig jaar oude reeks. Hiervoor is het tekenwerk opnieuw ingekleurd.

In 2002 werd *Cla$$war* van de kleine uitgeverij Com.X uitgeroepen tot belofte van het jaar. Nu wordt de zesdelige miniserie van schrijver Rob Williams (*Star Wars Tales*) en tekenaar Trevor Hairsine (*X-Men: Deadly Genesis*) voor het eerst gebundeld. De luxe hardcover bevat tevens een extra, nieuw verhaal en kost $24.99.

Uitgeverij Image lanceert in februari enkele titels waar grote namen aan zijn verbonden. Zo verschijnt *Soul Kiss*, een vijfdelige serie van Steven T. Seagle (*American Virgin*) en Marco Cinello (animator van *Spongebob Squarepants*) en klinkt het startschot voor *Bad Dog* van schrijver Joe Kelly (*Deadpool*) en tekenaar Diego Greco. Duncan Rouleau, tenslotte, begint aan *The Great Unknown*, een vijfdelige miniserie over creatieve paranoia.

Dat Achdé (1961, Lyon) in de voetsporen trad van geestelijk vader Morris – zijn grote held – vond hij moeilijk te bevatten. Het duurde een jaar of twee voordat de Franse tekenaar accepteerde dat hij echt de tekenaar van *Lucky Luke* is. Inmiddels zijn er twee geslaagde albums uitgebracht en staat het derde album – *De man van Washington* – in Nederland op het punt van verschijnen. De samenwerking met scenarist Gerra blijkt een gouden greep.

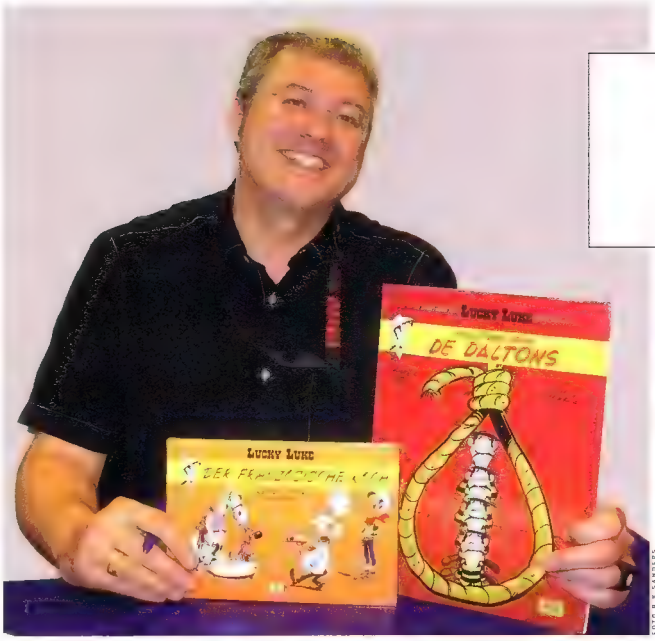

FOTO R. SANDERS

BOVEN - *Le cuisinier français* is ook in het Duits uitgebracht. De scenaristennaam Claude Guylouis slaat op drie schrijvers: het is een samentrekking van Claude Klotz, Guy Vidal en Jean-Louis Robert. ONDER - Achdé maakte een bijdrage voor *Hommage à Morris* (1999). De werktitel was overigens *Le père de Lucky Luke*. In het verhaal duikt ook de illustrator Maurice Morris op (de echte naam van Morris is Maurice de Bevere).

Achdé en de in Frankrijk bekende komiek/imitator Laurent Gerra zijn waardige opvolgers gebleken van de in 2001 overleden Morris. Zij leverden al twee met vaart vertelde en inhoudelijke sterke *Lucky Luke*-avonturen af: *Jolly Jumper op vrijersvoeten* (2004) en *Een strop voor de Daltons* (2006). Begin februari verschijnt in het Nederlands hun derde co-productie: *De man van Washington*.

Dit verhaal haakt in op de Amerikaanse presidentsverkiezingen. Lucky Luke wordt belast met het escorteren van kandidaat Rutherford Hayes die in het wilde westen stemmen wil werven. Zoals bij veel afleveringen van *Lucky Luke* is deze verhaallijn gebaseerd op een ware gebeurtenis. de Republikein Hayes won in 1876 na een hoop politiek getouwtrek over de uitslag de verkiezingen van de Democraat Samuel Tilden

Een historisch verantwoorde keuze: wat schuilt daar achter?

Achdé: We hebben gekozen voor een 'Goscinny-aanpak'. René Goscinny stopte als scenarist vaak historische personages in het verhaal. Verder was er wat kritiek op ons vorige avontuur, in die zin dat Lucky Luke meer een toeschouwer was dan een actieve held. Lezers willen ook vuurgevechten en knokpartijen zien. Lucky Luke maakt in *De man van Washington* dan ook een comeback als held.

Hoe verloopt de samenwerking met Gerra?

In het begin was het wennen, omdat hij geen ervaring had met het schrijven van stripscenario's. Gerra geeft me gelukkig ruimte om me met het verhaal te bemoeien. Ik hou ervan om me niet alleen tot tekenen te beperken. Bij *Een strop voor de Daltons* sta ik daarom als co-scenarist vermeld.

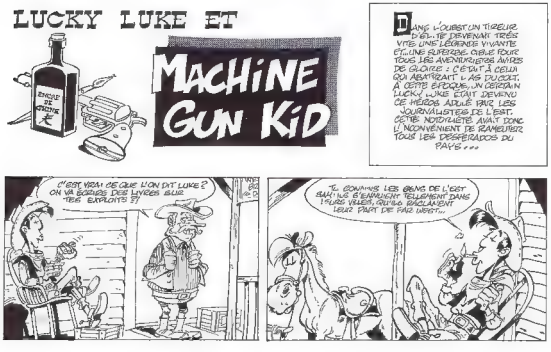
LUCKY LUKE ET
MACHINE GUN KID
ENCORE UNE MACHINE !
DANS L'OUEST UN TIREUR D'ÉLITE DEVENAIT TRÈS VITE UNE LÉGENDE VIVANTE. ET...UNE SUPERBE CIBLE POUR TOUS LES AVENTURIERS AVIDES DE GLOIRE : C'ÉTAIT À CELUI QUI ABATTRAIT L'AS DU COLT. À CETTE ÉPOQUE...UN CERTAIN LUCKY LUKE ÉTAIT DEVENU LE HÉROS ADULÉ PAR LES JOURNALISTES DE L'EST. CETTE NOTORIÉTÉ AVAIT DONC UN INCONVÉNIENT DE TAILLE...TOUS LES DESPERADOS DU PAYS...
C'EST VRAI CE QUE L'ON DIT LUKE ? ON VA BOIRES DES LITRES AUX TES EXPLOITS !!!
TU CONNAIS LES GENS DE L'EST SMITH'S ÉTAIENT TELLEMENT DANS LEURS VALISES, AU FOND, ILS CLAQUENT LEUR PAIE DE FAÇ ORDI...
© ACHDÉ LUCKY COMICS

Duits papier

Wat is jullie aanpak?

Aan een *Lucky Luke*-album werk ik zo'n twintig maanden. Om in de stemming te komen voor een nieuw verhaal duik ik een maand in de *Lucky Luke*-albums en oefen ik de hele dag met het tekenen van personages en elementen uit de strip. Nadat ik met Gerra een storyboard heb gemaakt schets ik losjes de karakters. Vervolgens maak ik alle pagina's op een groot vel papier ruw op. Stapje voor stapje resulteert dat in een opzet waarmee ik kan beginnen. Dan volgen de afzonderlijke paginaschetsen op een lichttafel. Ik inkt direct op het witte papier van het Duitse merk Sherman. Alleen is dat moeilijk verkrijgbaar. Ik heb nog tweehonderd vellen en ik gebruik ze alleen voor *Lucky Luke*.

Veel tekenaars tekenen het liefst op een groot formaat. Dat werkt instinctief, spontaan. Eigenlijk verliest een tekening door het inkten veel van de oorspronkelijke signatuur van zijn schepper. De schoonheidsfoutjes, die bij de stijl van de maker horen, worden weggepoetst.

© ACHDÉ LUCKY COMICS

Achdé in de schaduw van Morris

RIK SANDERS

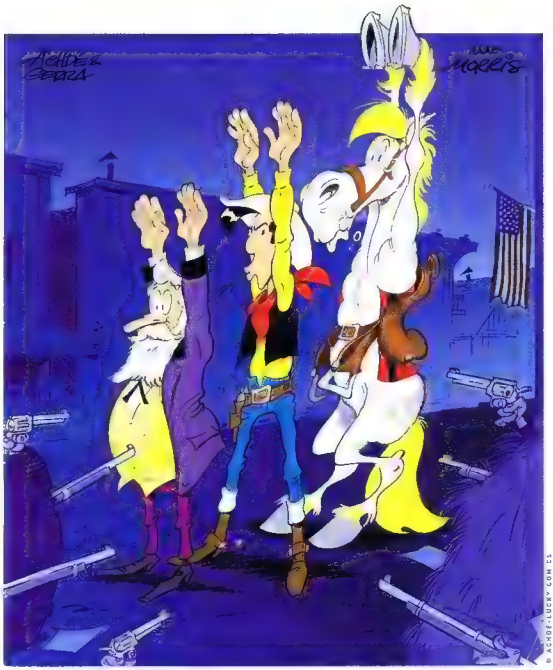

© ACHDÉ-LUCKY COMICS

Wat zijn de moeilijke momenten in zo'n proces?

De eerste tien pagina's zijn lastig want dan moet je keuzes maken. Pagina 22 vormt een echt struikelblok. Dan ben je op de helft. Wanneer je die pagina klaar hebt, heb je het kritische punt achter je gelaten. Daarna gaat het sneller. Dan werk je naar pagina 30 toe en dan naar pagina 40, al vragen de pagina's 34 tot 36 ook meestal extra aandacht.

De laatste twee pagina's vormen de finale barrière. Dat kan lang duren! Dan begin je te twijfelen of je de 'wedstrijd' wel kunt winnen. Je hebt namelijk zo lang aan de strip gewerkt, dat je eigenlijk niet wil eindigen. Ben je dan eindelijk na 44 pagina's klaar, dan ligt het werk voor het albumomslag nog op je te wachten!

© ACHDÉ LUCKY COMICS

In Frankrijk is in 2003 een korte *Lucky Luke*-strip van 16 pagina's van jouw hand verschenen: *Le cuisinier français*. Hoe moet ik die strip plaatsen?

Het idee om een korte strip over een Franse kok in het wilde westen te maken was al een idee van Morris. De strip was bedoeld voor publicatie in tijdschriften à la *Pilote* of *Lucky Luke Magazine*. Na zijn dood is het plan weer uit de kast gehaald en in een scenario omgezet door Claude Guylouis. Voor mij was het een goede vingeroefening voor het grotere werk: de lange verhalen.

Een droom komt uit

Wat heb je eigenlijk met *Lucky Luke*?

Lucky Luke is altijd mijn favoriete strip geweest. Mijn eerste stripboek, dat ik als negenjarige jongen van mijn zakgeld kocht, was *Phil IJzerdraad*. Ik tekende ook een eigen variant: een avontuur over Lucky Joe! Ik weet nog dat ik als jongen tegen een leraar, die vroeg wat ik later wilde worden, zei: 'tekenaar van *Lucky Luke*!' Die leraar riep naderhand tegen mijn moeder: 'Uw zoon is niet goed bij z'n hoofd: hij wil striptekenaar worden'. Dat vak had in die tijd geen goed aanzien: striptekenaar en terrorist, de twee meest afschrikwekkende beroepen ter wereld! *(lacht)*.

Ik heb in 1999 een *Lucky Luke*-eerbetoon gemaakt voor het album *Hommage à Morris*: de vier-paginastrip *Lucky Luke et Machine Gun Kid*. Morris duikt ook op als personage. Zijn vrouw vertelde me later dat hij de strip nadgezien en deze erg waardeerde. Twee jaar later belde ze me op en vertelde dat haar man bezig was met een nieuw project: dagstrips van *Rataplan* en of ik ze wilde tekenen. Dat was een prachtige kans voor mij.

En daarna dus *Lucky Luke*... Eigenlijk zou toch Vittorio Leonardo, de assistent van Morris, de serie overnemen?

Pfff, geen idee. Na het overlijden van Morris in 2001 besloten zijn vrouw en de uitgeverij door te gaan met de strip. Hij wilde dat ook zelf. Ik kreeg een telefoontje van de uitgever met de vraag of ik iets wilde voorbereiden. Ik maakte vier proefpagina's. Daarna hoorde ik zes maanden lang niets meer. Ik ging er van uit dat ze iemand anders hadden gevonden. Eind juni 2002 hing plotseling de uitgever weer aan de lijn. 'Jouw leven gaat drastisch veranderen', begon hij. Ik vroeg of het iets met mijn strip *Smerissen* te maken had. Daar was net een nieuw album van uit, een aardig succes,

© ACHDÉ LUCKY COMICS

GEHEEL BOVEN - ***De man van Washington* is gebaseerd op een historische gebeurtenis.**
BOVEN - **Lee Marvin.**
LINKSBOVEN - **Lee van Cleef.**

LINKS - **Een zwart/wit-tekening uit *De man van Washington*.**

ONDER - **Charles Bronson**

© ACHDÉ LUCKY COMICS

© ACHDÉ LUCKY COMICS

BOVEN - *De postkoets*, een *roadcomic* van Morris en Goscinny.
RECHTSBOVEN - Achdé wilde, net als Morris dat deed, een 'wanted'-aanplakbiljet van de Daltons maken.

maar niet meer dan dat. 'Nee,' antwoordde hij, 'jij wordt de nieuwe tekenaar van *Lucky Luke*. Ik bel je over twee dagen terug om verdere afspraken te maken.'
Een droom kwam uit. Ik liep direct naar mijn vrouw en riep: 'Ik ben de tekenaar van *Lucky Luke*.' Ze geloofde me eerst niet. 'Heb je te veel paarden getekend?', vroeg ze.' *(lacht)*

Welke Morris-albums van *Lucky Luke* spreken je aan?
Lucky Luke is door de jaren heen voortdurend veranderd: hij is langer en magerder geworden, en rookt niet meer. Ik probeer de grafische stijl van medio jaren 1960 tot in de jaren 1970 te benaderen. Dat zijn de verhalen waar Goscinny bij betrokken was. De beste periode uit de reeks loopt waarschijnlijk van *De karavaan* tot en met *Jesse James*. Die albums waren ongelooflijk goed, vooral *De postkoets*.

Wat is er zo goed aan *De postkoets*?
Het is – voor zover ik weet – de eerste *roadmovie* in een stripboek. Morris en Goscinny maakten een lang verhaal over de reis van een postkoets met paarden en een koetsier, zes passagiers,

ONDER - Achdé maakt aan de lopende band schetsen ['trombines'] van gezichtsuitdrukkingen van personages uit het Morris-universum.

© ACHDÉ LUCKY COMICS

Lucky Luke, Jolly Jumper, een kist met goud, outlaws en indianen. Ga daar maar eens aan staan als tekenaar! Als je dan ziet hoe gedetailleerd de tekeningen zijn en hoeveel *schwung* èn humor er in zit... grandioos!

Het tekenwerk van Morris oogt zo gemakkelijk, zo soepel...
Ja, maar dat is schijn. Simpel realistisch tekenen is ontzettend moeilijk. Bovendien koos Morris, nadat hij in 1949 in de Verenigde Staten was geweest en daar de *Mad*-tekenaars Harvey Kurtzman en Jack Davis had ontmoet, ervoor om zowel realistisch als humoristisch te tekenen. Dat kon hij, net als zijn tijdgenoten Albert Uderzo en Jijé.
Iets ogenschijnlijk simpels als een vlag is bij Morris een echte vlag. Net als handen. Dat zijn échte handen. Perfect. De aanpak van Morris was anders dan die van Peyo, Jean Roba of André Franquin. Die tekenden meer karikaturaal. De Marsupilami tekenen: dat is in tien minuten gedaan. Maar een realistische Lucky Luke tekenen is moeilijker, *en face* is echt anders dan *en profil*. Morris bleek bovendien een meester in beweging. Neem een paard. Dat was bij hem een levensecht dier. De ledematen, de bewegingen, het rennen door de woestijn, alles klopte.

Vormde dat hoge niveau van Morris geen blokkade?
Nou, ik kreeg er soms slapeloze nachten van! Morris opereerde ook als een soort cameraman. In zijn werk vind je invloeden terug uit de filmwereld, met name westerns van regisseurs als John Ford, John Sturges, Sam Peckinpah en Sergio Leone. Ik probeer ook te denken als een cameraman, om van de strip als het ware een film te maken. Dat is niet eenvoudig.

Vogelperspectief

Stop jij zelf veel details in je tekeningen?
Ja, ik ben beducht voor lege plekken. Ik hou er van om af en toe massascènes te tekenen. Ik heb in *Een strop voor de Daltons* in één tekening 236 kleine hoofdjes verwerkt. Ik was trots totdat ik de inkleurder aan de telefoon kreeg: 'Wat is dit voor gekkenwerk', schreeuwde hij. We kwamen overeen dat hij slechts vier verschillende kleuren hoefde te gebruiken.
Als jongen vond ik die overzichtstekeningen vanuit een

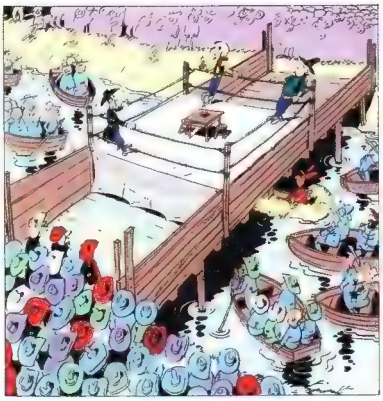

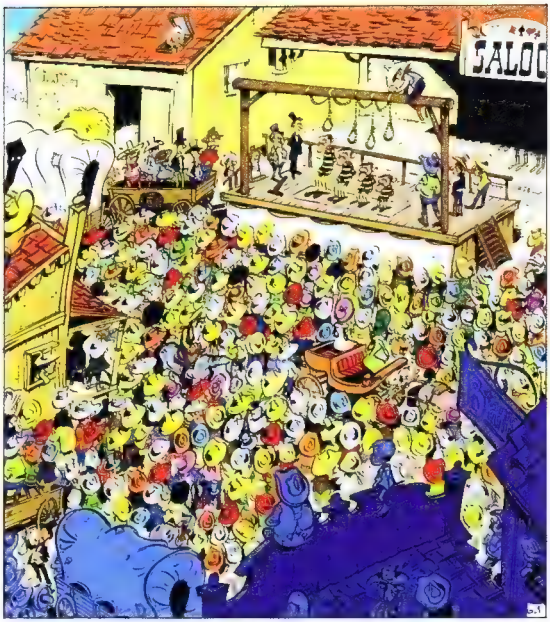

© ACHDÉ - LUCKY COMICS

vogelperspectief indrukwekkend. Ik herinner me bij voorbeeld een scène uit *De rechter*, waarin Morris bij een duel allemaal mensen rond een rivier had getekend. Van dat soort scènes steek ik nu een hoop op. Helaas kan ik Morris geen vragen meer over zijn techniek stellen. Ik moet alles uit de boeken halen. Ik weet dat hij met een penseel werkte, en die gebruik ik ook. Dat vereist precisiewerk, omdat ik er ook alle lijnvoeringen mee doe.

Het is jammer dat ik de vier of vijf keer dat ik Morris heb ontmoet, hem niet méér heb gevraagd over zijn tekentechnieken. Ik was te veel gëimponeerd, stelde me als tezer, als fan op terwijl we eigenlijk collega's waren.

Is je leven erg veranderd nu je de tekenaar bent van een van 's werelds bekendste stripreeksen?

Het was een vreemde ervaring om Morris' plek in te nemen. Ik was trots, maar pas na twee jaar drong het echt tot me door dat ik iedere dag *Lucky Luke* aan het tekenen was. Eindelijk accepteerde ik dat ik de tekenaar ben van die wereldberoemde strip. Die periode had iets schizofreens. Ik kwam dan in mijn studio, maakte een schets van Lucky Luke of Jolly Jumper en schrok ervan. 'Wat ben ik in hemelsnaam aan het doen?', spookte lang door mijn hoofd.

Het was een geweldige kans om tekenaar van *Lucky Luke* te worden. Mijn loopbaan begon moeizaam. Ik heb moeite gehad om de eindjes aan elkaar te knopen. We moesten zelfs meubilair verkopen om het hoofd boven water te houden. Mijn vrouw praatte toen even niet meer met me! *(monkelt)* Dat was een vreselijke tijd.

Als tekenaar van *Lucky Luke* bouw ik voort op een erfenis die stamt uit 1947. Lucky Luke is onsterfelijk en moet een held blijven voor jongens die Morris nooit hebben gekend. Ondanks alle hectiek rond deze stripheld tracht ik me niet anders te gedragen dan zes jaar geleden. Ik wil geen dikke nek opzetten nu ik de tekenaar ben van *Lucky Luke*. Morris was belangrijk, ik stel me liever bescheiden op.

rik.sanders@stripschrift.nl

BOVEN - Tel de hoeden! Tekenen vanuit een vogelperspectief. Morris deed dat met een pokerduel uit *De rechter*; Achdé met de galgscène uit *Een strop voor de Daltons*.

LINKSONDER - Joe Dalton is een opgewonden standje.
ONDER - De korte strips van *Rataplan* die Achdé heeft gemaakt, blijken achteraf gezien een prima voorbereiding op *Lucky Luke*.

© ACHDÉ - LUCKY COMICS

OUAH! OUAH! OUAH! OUAH! HA! HA!
MEUH! MEUH! MEUH! MEUH! MEUH! MEU!
BROLOH! BROLOH! BROLOH! BROL
LES MOUTONS NE FONT PAS MEUH, LES MOUTONS NE FONT PAS MEUH, LES MOUTONS NE . .

© ACHDÉ - LUCKY COMICS

Ander werk

Achdé (pseudoniem van Hervé Darmenton, initialen HD, spreek op z'n Frans uit als 'ásj dé') begon zijn loopbaan als tekenaar in de reclame. In 1991 kreeg hij een contract bij Dargaud. Daar startte hij de serie CRS = Détresse, *in het Nederlands bekend onder de titel* Smerissen. *Achdé werkte hiervoor samen met de scenaristen Erroc (pseudoniem van G. Corre) en Raoul Cauvin, maar heeft de schrijverspen voor de recente albums zelf ter hand genomen. In Nederland is ook de strip* Beestenbende (Doc Véto, *met Christian Godard als scenarist) verschenen.*

Rutu Modan op zoek naar de waarheid

PETER BREEDVELD

Van de Israëlische striptekenaar Rutu Modan (1966) verscheen afgelopen zomer het boek *Vermist*. Het is een ontroerende vertelling over de zoektocht van twee mensen naar een verloren geliefde. Of liever: naar de ware identiteit van die geliefde. Het is ook een mooi, zij het kritisch portret van het hedendaagse Israël, een samenleving aan de rand van de waanzin en in het episch centrum van een identiteitscrisis. *Stripschrift* sprak met Modan.

BOVEN – In 2001 publiceerde Rutu Modan *The Panty Killer*, een tragikomedie over seriemoord. Het album maakt onderdeel uit van een doos met vijf grafische romans van het Israëlisch tekencollectief Actus Tragicus.

RECHTS – Numi zoals ze op de titelpagina van de Nederlandse uitgave het verhaal binnenloopt.

Vermist is onmiskenbaar een liefdesverhaal, maar het boek gaat ook over hoe wreed mensen tegen elkaar kunnen zijn.

Rutu Modan: Dat is hetzelfde.

Is liefde hetzelfde als wreed tegen elkaar zijn?

Nee. Het staat met elkaar in verband.

O ja? Hoezo dan?

Omdat je net zo gemeen tegen iemand bent als je hem na bent. Volgens mij zijn we het gemeenst tegen onze familie en onze beste vrienden. Ten aanzien van vreemden zijn we altijd aardig en beleefd.

Vermist draait om een taxichauffeur, Eddie Franco, en een meisje, Numi, dat contact met hem zoekt. Hij is juist in het begin heel gemeen tegen haar, maar naarmate ze elkaar beter leren kennen, worden ze aardiger voor elkaar.

Wat ik wil laten zien, is dat mensen veranderen onder invloed van de extreem harde realiteit waarin ze leven, een maatschappij waarin ze bloedstaan aan zelfmoordaanslagen die veel levens eisen. Je kunt proberen je daarvan af te sluiten. Je kunt zeggen: 'Dit is politiek en ik heb daar niks mee te maken, ik heb mijn eigen zorgen'. Maar dan raak je geïsoleerd en het is wreed om je niet te laten raken door wat anderen overkomt.

Gaat het er zo aan toe in Israël? Dat mensen harder tegen elkaar worden onder invloed van die aanslagen?

Volgens mij wel. Je kunt het niet negeren, je verhardt ervan. Je moet overleven, weet je. Dan moet je je niet te kwetsbaar opstellen. Je wilt je veilig voelen, voor jezelf zorgen.

Maar Numi wordt door haar moeder en haar zussen gepest omdat ze lelijk is. Dat heeft niks te maken met de aanslagen.

Nee, dat is zo. Maar Israëliers zijn niet wreder dan andere mensen. Ik denk dat iedereen hetzelfde is. Het is makkelijker om aardig te zijn als je tevreden bent met jezelf. Maar het leven heeft zijn hobbels en daarom doen mensen naar tegen elkaar.

Decoratieve bizarheid

Je maakt deel uit van een collectief van Israëlische stripauteurs dat Actus Tragicus heet. De verhalen die je in het begin voor dat collectief maakte, zijn veel surrealistischer.

Dat is een ontwikkeling die ik heb doorgemaakt. In het begin neigde ik meer naar het groteske, het extreme. Ook omdat ik de behoefte had me te onderscheiden, te verrassen met bizarre dingen. Maar naarmate ik ouder werd, realiseerde ik me hoe extreem de realiteit van zichzelf al is. Je hoeft helemaal niks te overdrijven. De realiteit biedt meer absurditeit dan jezelf ooit zou kunnen verzinnen. Meer emotie ook. Dus ik ben realistischer strips gaan maken. Die bizarheid heb ik niet meer nodig. Dat was slechts decoratie. Een beetje vulgair ook. Nu streef ik naar het tegenovergestelde daarvan. Ik wil zelfs minder drama in mijn strips dan in het echte leven. Het moet allemaal wat worden onderkoeld om mijn punt te kunnen maken.

Er zitten in je vroegere verhalen ook geen verwijzingen naar de Israëlische actualiteit, zoals nu wel in *Vermist*.

Ik vermeed dat vroeger omdat het heel moeilijk is een strip te maken over de politieke situatie zonder te verzanden in clichés. En in opinies ben ik ook niet geïnteresseerd. In de kunst moet het niet gaan om opinies, maar om de waarheid. Althans, om pogingen achter die waarheid te komen. Een mening gaat over hoe dingen zouden moeten zijn, de waarheid is wat het is, en altijd gecompliceerder dan op het eerste gezicht lijkt. Dat maakt het moeilijk om harde statements te maken. Het heeft me veel tijd gekost om me te kunnen uiten over de politieke situatie in Israël op een manier die recht doet aan die situatie. In *Vermist* heb ik uiteindelijk gekozen voor personages die niet direct betrokken zijn bij een aanslag, maar wier leven er wel door wordt beïnvloed, zoals dat geldt voor de meeste Israeliers.

Heb je geput uit je eigen ervaringen?

Uiteraard.

Welke invloed hebben de aanslagen op jouw leven gehad?

Ik heb in het centrum van Tel Aviv gewoond toen daar voortdurend aanslagen waren. Mijn dochter was zeven en ik was met haar op weg naar school toen ik één van de andere leden van Actus Tragicus tegenkwam. Hij vertelde me dat er werd geschoten op het centrale busstation, twee kilometer van mijn huis vandaan. Ik zei tegen hem: 'Het spijt me, maar ik heb haast, ik moet rennen.' En later dacht ik: 'Ik word gek, dit is echt niet normaal, dat er vlakbij mijn huis doden vallen en dat ik me er alleen maar druk over maak dat mijn dochter op tijd op school moet zijn.'

Was zo'n schietpartij niet bijzonder meer?

Dat is het niet, maar je raakt er wel aan gewend. Het is overal, begrijp je. Het is ongelofelijk hoe snel mensen zich weten aan te passen aan extreme situaties. Ik weet niet of het slecht is of goed... het is gewoon zo.

Het is onvermijdelijk. Want wat doe je eraan?

Precies. Maar je wordt er ook harder van, je wordt meer gesloten. Veel Israëliërs zijn gedeprimeerd, ze hebben de hoop op verandering verloren. Tien jaar geleden was dat anders, toen leken dingen nog te gaan veranderen. Maar nu... en mensen worden er extremer van.

Gecompliceerde vaderrelatie

Eén van de knappe dingen in *Vermist* is dat je een gecompliceerd personage hebt gecreëerd, de vader van de taxichauffeur, dat zeer tot de verbeelding spreekt, maar in het boek niet één keer voorkomt.

Vermist

Modan
Podium 2008
ISBN 978-90-5759-281-2
Prijs € 22,50
172 pagina's
kleur (hk)

LINKSBOVEN - **Een kiosk in Tel Aviv, uit *Vermist*.**

BOVEN - **Omslag van *Vermist*.**

LINKS - **Scène uit *Jamilti and Other Stories*, de eerste grafische roman van Rutu Modan.**

BOVEN - *Vermist* draait om de ontmoeting tussen Numi en taxichauffeur Eddie.

RECHTS - Tijdschrifttekening over zoeken op het internet.

Toen ik hem verzon, realiseerde ik me dat het niet nodig was hem in het boek op te voeren omdat hij eigenlijk vooral in het hoofd van zijn zoon zit. Zijn zoon ziet hem op een bepaalde manier en andere mensen zien hem op een andere manier. Dat is één van de dingen die ik wil laten zien met mijn boek: dat de voorstelling die wij ons van iemand maken, niet per se recht doet aan wie iemand echt is. De taxichauffeur ziet zijn vader als een afstandelijke man, mislukt als vader, maar anderen vertellen hem dat zijn vader vaak over hem praatte. Daardoor verandert zijn visie op hem geleidelijk. Hij had zijn vader graag ontmoet en dan zou hij hebben gehoopt dat zijn vader toegaf dat hij heeft gefaald als ouder. Maar dat was waarschijnlijk toch op een teleurstelling uitgelopen.

Is het personage van die vader gebaseerd op iemand die je kent of hebt gekend?
Jazeker, maar nu wordt het me een beetje te persoonlijk.

Wil je er niet over praten?
Hij is gebaseerd op mijn eigen vader. Maar die is nooit uit mijn leven verdwenen. We hadden een hechte, maar gecompliceerde relatie. We maakten vaak ruzie en er waren veel misverstanden. Ik was bijna altijd wel kwaad op hem om één of andere reden. Zes jaar geleden is hij overleden en toen werden zijn tekortkomingen, al die dingen waar hij me gek mee maakte, plotseling grappig, schattig in mijn ogen.

ONDER - Pagina van een strip over een Israëlische rockzanger die mag optreden in het Engelse Sheffield. Het lijkt een doorbraak in zijn internationale carrière. Tot hij er achterkomt dat de lokale Joodse gemeenschap hem heeft uitgenodigd.

Begon je hem pas echt op waarde te schatten na zijn dood?
Niet op waarde schatten; ik kon zijn eigenaardigheden ineens beter plaatsen. Het is verdrietig dat ik hem eerst heb moeten verliezen voordat ik de zaken op die manier kon zien. Heel verdrietig dat ik het niet zo zag toen hij nog leefde.

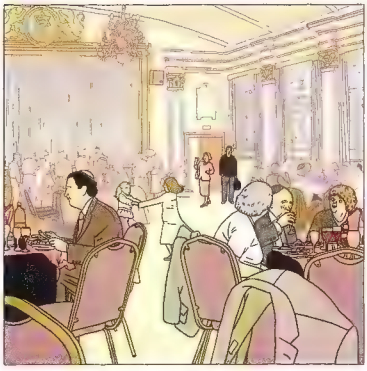

In *Vermist* worden ook wat kritische noten gekraakt ten aanzien van de Israëlische samenleving. Bijvoorbeeld als Numi zich druk maakt over de segregatie van joden en niet-joden op de begraafplaatsen in Israël.
Maar ze maakt zich er alleen druk om omdat die vader in het deel voor de niet-joden is begraven. Daarvoor gaf ze er niet om.

Is haar kritiek ook jouw kritiek?
Ja nou, ik vind het verschrikkelijk. Als Israëlische weet ik waar het vandaan komt, maar het is toch droevig. Dat je als volk zo geleden hebt onder racisme en dan een land sticht dat feitelijk is gebaseerd op racisme, een land voor joden, geboren uit racisme. Er is niet direct een oplossing voor. Ik woon nu drie jaar in Engeland, en het blijkt heel normaal voor me om in een multiculturele samenleving te leven.

Maar Israël is toch ook een multiculturele samenleving? Arabieren en joden leven er samen, en dan heb je nog joden uit tal van verschillende landen...
Ja, er wonen inderdaad joden van over de hele wereld, maar Arabieren en joden mengen nauwelijks met elkaar. Ze leven in aparte steden en wijken. Je kunt als jood je hele leven in Israël wonen en nooit een Arabier tegenkomen. Misschien als je groente van hem koopt, of op de universiteit, maar verder mengen Arabieren en joden niet. Dat vinden ze eng.

De originele titel van het boek is *Exit Wounds*. Wat vind je van de Nederlandse vertaling, *Vermist*?
De volgende keer doe ik meer mijn best een titel te verzinnen die makkelijker te vertalen is.

Wat is precies de betekenis van *Exit Wounds*?
Een *exit wound* is het gat op de plek waar een kogel het lichaam heeft verlaten. De titel is een verwijzing naar de littekens die we ons hele leven meedragen, als bewijs dat het nooit echt afgelopen is.

Strip of grafische roman?
Jouw Nederlandse uitgever noemt *Vermist* een grafische roman, wat volgens mij een eufemisme is om te verdoezelen dat het om een strip gaat.

Hoezo?
Ja hebt hem dus gesproken
Zeuk toch? Niks aan de hand
Laten we erover ophouden. Wel zonder dat je geen meelle doet om contact met hem te houden
Willie m'ophobbelen?
Vorige week likte je je vingers erbij af
Tch, vandaag heb ge d'r niks van gebrouwen
De laatste keer dat ik 'm sprak was op mama's sterfdag
Da's drie maanden geleden
Wilje soep?
ik ga niet tussen jullie bemiddelen.
Wat nou bemiddelen? Ik wil alleen weten hoe t met hem gaat
Dat gezicht van Gabriel altijd! Kijk mij, nou in de rouw zijn. Walgelijk gewoon, hè Anne?
Hij vond t heel erg dat je niet mee naar 't graf ging
k ga altijd met Ruth en Arie dat weet ie heel goed
Ik vind die soep n at lekker
Ik ga niet met die angerd bij 't graf van m n zuste staan
Als ik be moet ik ook met 'm praten
Ik heb 'm n paar keer jaar gesproken. Ik kan niet zomaar bellen.
Die griet doet altijd zo moeilijk

LINKS - Scène uit *Vermist*.

ik geef ook de voorkeur aan het woord strip, maar als mensen worden gerustgesteld door de term 'grafische roman' en daardoor mijn boek gaan lezen... Bij strips denken veel mensen toch vooral aan *Superman*, *Spider-Man* en dergelijke. Misschien moeten we gewoon een paar jaar lang 'grafische roman' blijven gebruiken, zodat mensen kunnen wennen aan het idee dat een verhaal in plaatjes serieuze lectuur kan zijn.

Strips doen in Israël nog niet zoveel, heb ik begrepen?
Iets meer dan vroeger, steeds meer jongeren experimenteren met het medium, maar professioneel zijn er volgens mij nog geen tien mensen mee bezig in heel Israël.

Op zich wel gek, omdat zoveel wereldberoemde strips zijn gemaakt door joden. Amerikaanse comics zijn bij uitstek een joodse uitvinding.
Ja, mij wordt vaak gevraagd waarom strips in Israel niks doen. Er wordt wel eens gezegd dat joden niet overweg kunnen met visuele taal, maar dat slaat nergens op, want zoals jij terecht opmerkt, zijn er buiten Israel honderden joodse stripauteurs. Misschien komt het door het ontbreken van *mainstream* strips in Israël. Daarvoor heb je een groot publiek nodig, net als bij film. Met zo'n publiek en grote oplagen worden de stripboeken goedkoper en ontstaat een stripindustrie.
Een andere reden zou kunnen zijn dat een strip iets is voor pispaaltjes. Over de geestelijk vader van *Superman* las ik dat hij als kind niet goed lag bij de andere kinderen omdat hij een slappeling was, en dat hij daarom *Superman* verzon. Wellicht dat het in een militaristische samenleving als Israël niet nodig is om *Superman* te verzinnen, want superhelden hebben we hier al in het echt.

Israëliërs zijn geen *underdogs*, bedoel je? Dus ze hebben geen superfantasieen nodig?
Niet dat ze ze niet nodig hebben, ze waarderen *underdogs* niet. Ik gis maar wat.

Waarom heb jij eigenlijk voor het medium strip gekozen om je verhalen te vertellen?
Het is gewoon mijn manier om me te uiten. Ik tekende al strips voor ik ze las. Het is mijn natuurlijke expressievorm.

Las je strips als kind?
Nauwelijks. Zelfs *Kuifje* deed hier niks. Iemand heeft geprobeerd *Superman* in het Hebreeuws te vertalen, maar ook dat was geen succes. Er was wel een reclamecampagne in de vorm van een strip om kinderen aan het drinken van melk te zetten. Het ging over een kind dat heel sterk werd van een glas melk en dat daarna de bullebakken op hun donder gaf. Ik was negen en elke week zocht ik die advertentie op, die heeft me erg beïnvloed.

peter.breedveld@stripschrift.nl

Devin woman!
That was your plan! To mail pictures of his dead body to the papers
No no I just wanted a picture with him as a keepsake
You murdered him just so you could finally take a photo of the two of you, together?!
I didn't! How could you even suggest?!
I love him
You love him?! I'm his wife!
Okay, Officer
Prepare to die
Yikes, no! Don't do it
Move over. She's the one who murdered Lev
No! It wasn't her
I murdered Lev

ONDER - Pagina van *The Murder of the Terminal Patient*, een strip uit *New York Times Magazine*.

FOTO WIL RAYMAKERS

Medio 2006 deed de rechter uitspraak in een kort geding over een zaak die het bestuur van Stichting Het Toonder Auteursrecht had aangespannen tegen Uitgeverij Panda. Het geschil betrof de uitgave van het boek *De tao van Toonder*, geschreven door Frank van Hartingsveld. De rechter besliste dat de stichting in haar gelijk stond en dat het boek, voordat het werd uitgegeven, eerst had moeten worden voorgelegd aan de stichting die – zeker na het overlijden van Marten Toonder zelf, op 27 juli 2005 – over het creatieve erfgoed van Toonders nalatenschap waakte. Die uitspraak viel Hans Matla, de man achter uitgeverij Panda, rauw op het dak. Een periode van stress, mede door privé-oorzaken, was het gevolg. Nu gloort er echter licht aan de horizon. Een doorbraak in de onderhandelingen met de stichting geven de rijzige Hagenaar nieuwe energie. Een vraaggesprek met een striplief-hebber, megaverzamelaar, uitgever en grondlegger van het verschijnsel 'stripcatalogus' in het Nederlandse taalgebied.

Hans Matla wil nog lang niet dood

TEUS DE KRUIJF

BOVEN – Hans Matla tekent de overeenkomst met Stichting Het Toonder Auteursrecht in Hotel de L'Europe in Amsterdam op zaterdag 6 december. Bijzonder aan die locatie is dat Marten Toonder in dat hotel overnachtte als hij – over uit Ierland – in Nederland verbleef.
ONDER – Frank van Hartingsveld interviewt Marten Toonder tijdens één van zijn vele bezoeken in november 1992 aan Eyrefield Lodge in Greystones, Ierland.

Hans, vertel nog eens kort. Wat betekende die uitspraak van de voorzieningenrechter voor jou?

Hans Matla: Concreet betekende het dat ik het boek *De tao van Toonder* niet meer mocht verspreiden en gedwongen werd alle uitgezette exemplaren terug te vragen. Ik heb daarop zeshonderd brieven geschreven en ben die – vergezeld door twee onafhankelijke personen – naar het postkantoor gaan brengen. De reacties erop, van winkeleigenaren tot verzamelaars die een enkel exemplaar hadden besteld, waren wisselend, maar van de 2200 boeken die ik had verspreid kreeg ik er slechts dertien terug! Soms voorzien van een brief met steunbetuiging. Ook kreeg ik brieven waarin mensen boos reageerden en schreven niet van plan te zijn hun boek te retourneren. Dat was ook helemaal niet verplicht maar ik had aan mijn verplichting voldaan. Ik hoefde de resterende exemplaren ook niet te vernietigen en heb er dus nog 2800 op voorraad. In de periode erna ben ik regelmatig door mensen benaderd met het verzoek er alsnog eentje te willen verkopen. Natuurlijk zegden ze me allen toe daar niets van te zullen melden, maar ik ben er niet aan begonnen. Het vonnis van een rechter is heilig.

Minder concreet betekende het dus iets anders?

Ja, dat klopt. Ik vond het besluit van de rechter, en destijds eigenlijk de gehele kwestie, onbegrijpelijk. De auteur, Frank van Hartingsveld, had vijftien middagen met Marten Toonder gesproken. Toonder had zelf de laatste dummyversie nog van tientallen verbeteringen voorzien die allemaal zijn doorgevoerd in de uitgegeven versie. Toonder was gewoon akkoord. Ik zou nooit iets tegen de zin van een auteur willen uitgeven. Al helemaal niet van Toonder, die ik samen met Hans Kresse als de belangrijkste Nederlandse stripauteurs zie. Ik vermoed dat de stichting zich destijds gepasseerd voelde. Ik denk dat meespeelde dat ik na het overlijden van Marten Toonder voor alle intekenaars van de reeks *Heer Bommel –Volledige Werken*, een rouwkaart heb laten drukken en verzonden. Ik vond dat ik de mensen in kennis moest stellen van het overlijden van de auteur van de reeks waarop ze hadden ingetekend. Ik had hiervoor van te voren de rechten van een officiële foto gekocht en jaren daarvoor al met Toonder hierover overleg gepleegd. Op de kaart stond een citaat uit een gedicht van zijn broer Jan Gerhard en het plaatje toont een Bommel die wegloopt de verre nevelen in. Dat vond Marten wel mooi.

FOTO HANS MATLA

FOTO FRANK VAN HARTINGSVELD

LINKS – De onderhandelings- en lunchtafel in beeld. Links Milou Toonder, met naast haar neef Irwin Toonder. Daarnaast – bijna niet zichtbaar – zit Toonder Compagniedirecteur Charles Loyen. Rechts naast Matla zit Wil Raymakers.

Een kruising van Waggel, Sickbock en Grootgrut

Toonder zelf was toch nooit zo meegaand?

Marten Toonder was een mens met meerdere kanten. Naar buiten toe was hij de literaire statige heer, Heer Bommel zelf, zeg maar. Maar hij bezat ook de eigenschappen van Wammes Waggel, professor Sickbock of kruidenier Grootgrut. Je kunt als auteur nooit al die personages zo beschrijven als Toonder deed, zonder zelf ook deels die eigenschappen te bezitten. Al in de jaren 1970 weigerde Toonder om alle *Bommel*-verhalen op te nemen in de reeks die Het Stripschap samen met De Bezige Bij uitgaf. Het resulteerde in het ontbreken van zes deeltjes in een serie van de eerste vijftig verhalen. Goed, later verschenen ze illegaal alsnog. Ik heb Toonder destijds verteld dat ik, met de *Heer Bommel – Volledige Werken*, alles of niets wilde. Als ik een volledig oeuvre uitgeef, staan daar ook de verhalen in waar de auteur niet helemaal of zelfs helemaal niet meer achter staat. Ik denk dat deze aanpak hem uiteindelijk toch aansprak en mede van invloed was om akkoord te gaan.

Toen besloot De Bezige Bij kortgeleden Bommel opnieuw te gaan uitgeven...

Inderdaad, na acht deeltjes met rode rug naar aanleiding van 65 jaar *Tom Poes* in 2006 en 2007 werd groots de lancering van het volledige *Bommel*-oeuvre aangekondigd in aanwezigheid van vele prominenten, waaronder minister Plasterk. Ik kreeg de eerste uitgave onder ogen en las het verslag op de website van *Stripschrift*. Ik zag dat er gesproken werd over gebruik van tekeningen en teksten die als 'de laatste door Toonder gecorrigeerde versie' werden betiteld. Daarnaast zouden die dan nog eens ontdaan moeten worden van spelfouten en inconsequenties! Ten eerste maakte De Bezige Bij geen gebruik van mijn gecorrigeerde versie, maar ik daag ook iedereen uit om in mijn versie spelfouten en inconsequente stukken te duiden. Het reconstrueren van de tekeningen en teksten voor de Panda-uitgave heeft vijfenveertig manjaren gekost, uitgevoerd in een doorlooptijd van dertien jaren. Het herstellen van beschadigingen, opnieuw rasteren, het zoeken van behoorlijk reproductiemateriaal en het corrigeren van teksten en onlogische of strijdige verhaalelementen kostte in totaal €450.000. Uiteindelijk hebben we nog één fout over het hoofd gezien: burgerneester in plaats van burgemeester. Ik vond het kortom idioot dat De Bezige Bij koos voor oude en foute versies terwijl ik over de enige volledig door Toonder zelf geautoriseerde versie beschik. Ik heb ze dat ook laten weten.

En dan verwacht je dat de uitgever daarop reageert...

Ja, eigenlijk wel. Maar dat gebeurde niet. Wel zette het bestuur van Stichting Het Toonder Auteursrecht een stap door aan te geven te willen praten. We hebben daarop verschillende keren over allerlei zaken gesproken, ook over de *De tao van Toonder*.

Het bestuur bestaat nu uit twee kleinkinderen van Marten Toonder, Milou en Irwin, en Wil Raymakers. Samen met hen en met Charles Loyen, de directeur van de per 1 april dit jaar opgerichte Toonder Compagnie BV, zijn we er heel goed uitgekomen. Die BV is opgericht om een aantal exploitatieactiviteiten uit te voeren dat niet past binnen de werkzaamheden van de stichting.

FOTO HANS MATLA

ONDER – Bewijsstuk A. Hans Matla moest aantoonbaar maken dat hij alle afnemers van *De tao van Toonder* hun exemplaren terugvroeg. Hier levert Eric Walther van uitgeverij Panda – in het bijzijn van twee getuigen! – de brieven in bij het postkantoor.

FOTO PR VÉARCHIEF HANS MATLA

BOVEN – Een nog jonge Marten Toonder werkt in de studio aan een schets van Tom Poes, circa 1956.

Big deal

Welke overeenkomst is uiteindelijk gesloten?

Het belangrijkste is dat het proces van de baan is. Geen druk meer op mijn schouders. Na tweeëneenhalf jaar stress eindelijk rust. Inhoudelijk bevat de overeenkomst een aantal onderdelen. Ik heb al mijn digitale *Bommel*-bestanden overgedragen aan de stichting zodat bij nieuwe uitgaven voortaan van de correcte versie gebruik kan worden gemaakt. Ik krijg daar een redelijke vergoeding voor terug. Daartegenover staat dat ik het boek *De tao van Toonder* weer mag verspreiden. Ik verwacht dat het – met sticker en al, denk aan 'Met toestemming van Stichting Het Toonder Auteursrecht' of zoiets – snel weer verkrijgbaar is. Ook ga ik in 2009 een start maken met het volledig uitbrengen van *De avonturen van Panda*. Ook al een meerjarenklus; ik verwacht vier tot zes delen per jaar te kunnen brengen. Het leuke van de *Panda*-strips is dat we van vrijwel alle verhalen weten wie ze gemaakt hebben, ondermeer Piet Wijn, Fred Julsing, Harry Hargreaves, Frits Godthelp, Dick Matena en Ben van Voorn tekenden aan deze reeks mee die uit 199 verhalen bestaat. Veel ervan is niet in het Nederlands in boekvorm verschenen. Julius de Goede, die ook al de productie van *Dick Bos* en het recent verschenen boek *Kasteelverhalen en andere geschiedenissen* verzorgde, gaat de productie van de *Panda*-reeks doen. Seth Gaaikema, neerlandicus en groot liefhebber van de strip *Panda*, wil de voorwoorden schrijven Tot slot heb ik toestemming om alle overige *Tom Poes*-verhalen die zijn verschenen te gaan uitbrengen in de lopende collectie *Avonturen van Tom Poes*. Dat betekent waarschijnlijk vulling voor in totaal 32 delen. Twintig delen zijn al verschenen. Deel 21 bevat de verhalen getekend door Dick Matena, de delen 22 tot en met 25 bevatten de verhalen uit het blad *Revue*, en naar ik heb berekend is er voldoende materiaal uit allerlei andere bladen zoals *Ons Vrije Nederland*, *De Kleine Zondagsvriend* en *Wereldkroniek* om tot deel 32 door te gaan. Als dat is afgerond heb ik in 72 boeken (*Heer Bommel – Volledige Werken* bestaat uit 40 delen. TdK) alle *Tom Poes*-verhalen in een waardige uitgave gebracht. Een heerlijk gevoel

En dan was er nog de strubbeling met uitgeverij Boumaar over het mogen uitgeven van Tom Poes Weekblad?

Het op een mooie manier gebundeld uitgeven van *Tom Poes Weekblad* stond óók nog op mijn verlanglijstje. Ik bezit van veel verhalen van Hans Kresse de boekrechten. Toen ik vernam dat Boumaar plannen had om *Tom Poes Weekblad* uit te geven, waarin ook Kresse-verhalen staan, heb ik daar bezwaar tegen gemaakt. Behalve *Eric de Noorman* staan er ook verhalen in van *Detective Kommer* en *Xander*, voor een deel verhalen die nog gaan uitkomen in de reeks *Kresse Bibliofiel*. Door alle activiteiten die nu op korte termijn op mij afkomen, heb ik besloten dat embargo op te heffen. Ik heb mij in de loop der jaren steeds minder bezig gehouden met het stoppen van energie in negatieve dingen. Je schiet er niets mee op en je kunt zaken veelal toch niet veranderen. Ik heb een fatalistische instelling: de dingen gaan zoals ze moeten gaan. Je hebt in de regel niets dan 'lege briefjes' in te brengen. Door alle rechtszaken, maar ook wegens privé-omstandigheden, heb ik de afgelopen jaren slecht in mijn vel gezeten. Lange perioden wilde ik alleen maar dood. Werk kwam er nauwelijks uit mijn handen. Het is dáárom dat ik nu zo uitermate opgelucht ben. Ik kan oprecht zeggen dat ik er nu weer erg veel zin in heb!

Voor uitgeverij Boumaar geldt natuurlijk wel dat ze niet alleen mijn akkoord moeten hebben. Er zijn meer rechthebbende partijen, denk aan de erven Kresse, maar daar sta ik buiten. Ik heb toegezegd de verhalen uit *Tom Poes Weekblad* die ook in mijn 'Avonturenreeks' verschijnen, pas na 2011 op te nemen.

Documentaire, instituut, museum

Betekent dat ook goed nieuws voor een paar langverwachte projecten?

In 2009 staan er heel veel uitgaven op de rol. Zo mogen de lezers de drie ontbrekende delen (5, 8 en 10. TdK) van de serie *Kresse Bibliofiel* verwachten. Ik kan dat echt binnen enkele weken produceren en ben blij die reeks eindelijk te kunnen afronden. Ik heb groot respect voor Kresse en zijn werk. Voor mij is hij de Rembrandt van het beeldverhaal en hij verdient een vervolmaking van de reeks. Gisteren, op zijn geboortedag (3 december. TdK) stond ik nog bij zijn graf. Ik doe dat elk jaar. Ik heb een bloemstuk gebracht en een exemplaar van 'Kasteelverhalen' bij hem neergelegd. Zo heeft ie toch nog wat te lezen... Ook het laatste deel van de

RECHTS – Een pagina uit het verhaal *Tom Poes en het geheim van het Noorderlicht* dat voor het eerst gepubliceerd werd in *Revue*. Het verhaal liep van 7 februari tot 6 juni 1959 en werd door uitgeverij Panda opgenomen in deel 1 van *Heer Bommel – Volledige werken – De weekbladpublicaties*.

integrale *Eric de Noorman*-reeks, deel 21, moet begin 2009 verschijnen. Ik heb in de kerstvakantie de Kresse-tentoonstelling in Het Nederlands Stripmuseum laten filmen. Ik heb nog meer plannen met Hans Kresse en wil nu een begin maken met een documentaire over hem. Er zijn in de loop der jaren wel meer beeldopnamen van Kresse en zijn werk gemaakt. Ik wil de wereld – en dan denk ik ook aan het verre buitenland – laten zien wie deze grote man was en wat voor prachtig werk hij heeft gemaakt. Ook heb ik nog plannen voor een Kresse-instituut en een Kresse-museum. Verder gaat uitgeverij Panda de productie van 52 boekjes van *Thijs IJs* verzorgen, een vroege creatie van Marten Toonder. De Marten Toonder Verzamelaarsclub gaat alle verhalen uitgeven en cadeau doen aan de leden. Toonder zelf wilde eigenlijk dit beginnerswerk nooit, maar ook hier heeft Stichting Het Toonder Auteursrecht een akkoord voor gegeven en omdat ik vrijwel al het materiaal heb verzameld, komt dat mooi uit.

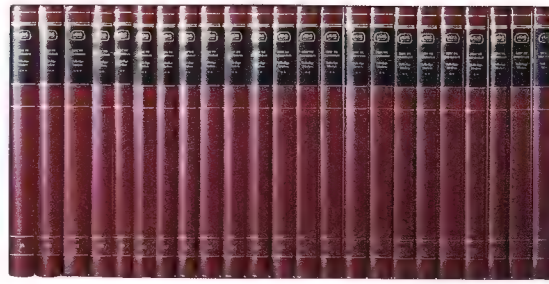

Is daarnaast nog ruimte voor de veelgevraagde en lang verwachte stripcatalogus en heb je dat in de loop der jaren nog steeds allemaal bijgehouden?

Ondanks dat reguliere uitgaven zoals die van *Tom Poes* en *Dick Bos* ook gewoon doorgaan, verwacht ik medio 2009 het eerste deel van de *Stripkatalogus* te kunnen uitgeven.

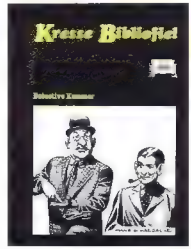

Jaar in, jaar uit werk ik er bijna dagelijks aan. Ik schaf alle versies van elke nieuwe uitgave nog altijd aan. Via stripwinkel Mevrouw Kern in Leiden ontvang ik elke maand een hele lading nieuwe uitgaven en ook in België heb ik mijn mannetjes rondlopen die nieuwe boekjes voor me kopen die je niet zo snel in Nederland ziet. Het is nu zaak om alle 65.000 boeken te fotograferen en digitaal op te slaan. Ik wil deze tiende editie van de *Stripkatalogus* weer voorzien van foto's van alle voorkanten, en dan nu in kleur. Dat betekent wel dat het boekwerk zodanig dik gaat worden dat het niet meer in één deel past. Ik streef er naar om eind 2009, hooguit in 2010 de gehele catalogus te hebben uitgebracht. Behalve de catalogus in twee of drie delen maak ik daar ook nog een aanstreepboekje bij dat mensen kunnen gebruiken voor hun ontbrekende delen. Na deze tiende versie vind ik het mooi geweest. Ik ben dan klaar met catalogiseren en draag de Collectie Matla, de complete collectie Nederlandstalig Beeldverhaal en nu eigendom van de Stichting Panda, over aan het in december opgerichte Nederlands Instituut voor het Beeldverhaal en de Boekillustratie (NIBBI). Op die manier blijft de collectie bewaard voor het nageslacht.

Je bent zo te horen weer te kwalificeren als een gelukkig mens, Hans?

Ik heb me in tijden niet zo goed gevoeld. Ik voel nieuwe energie en hoop daar nog lang van te profiteren. Ik ben erg blij uit een jarenlange impasse te zijn gekomen. Mijn arbeidsdrang is dat ik graag het werk van grote stripauteurs op een fraaie wijze wil uitdragen aan groter publiek. Net als de Marten Toonder Verzamelaarsclub, Le Chat Mort (uitgever van Friestalige boekwerken van onder andere Toonder. TdK) en uitgeverij Boumaar trouwens. Ik zet een dikke streep onder dat wat geweest is.

teus.de.kruijf@stripschrift.nl

BOVEN – **De integrale *Eric de Noorman*-reeks zoals niemand hem nog in de kast heeft staan. Het nog bij iedereen ontbrekende eenentwintigste deel verschijnt begin dit jaar. Zie voor de volgorde waarop de boeken bij Matla in de kast staan het kader 'Rails en draaiwielen'**

LINKS – **Het stofomslag van *Kresse Bibliofiel 8: Detective Kommer*. Verschijnt eveneens dit jaar.**

LINKSONDER – **Nooit eerder gepubliceerde illustratie van Heer Bommel en Tom Poes. Matla gebruikte de afbeelding voor zijn kerst- en nieuwjaarswens van eind 2008. De tekening dateert van rond 1950.**

Rails en draaiwielen

Sprekend over zijn stripcatalogus neemt Hans Matla me mee naar de ruimte waar zijn collectie zich bevindt. Hoewel ik slechts korte tijd binnen ben, doet het me als verzamelaar duizelen. Van de alleroudste Suske en Wiske *tot de zo goed als volledige pulpreeksen als* Lasso *en* Victoria *staan in slagorde opgesteld. Aparte planken zijn ingeruimd voor boeken met illustraties van Matla's favoriete tekenaars.* Arendsoog *(Kresse) neemt met de vele drukken al een paar meter in beslag.*

Indrukwekkende kasten van ruim drie meter hoog schuiven via een systeem van rails en draaiwielen naar en van elkaar. De hoeveelheid vierkante meters valt mee. Het lijkt bijna onmogelijk dat het volledige Nederlandse stripoeuvre hier bijeen staat. De ruimte wordt optimaal benut doordat de kasten tegen elkaar aan kunnen schuiven. Steeds is maar één pad van ongeveer een meter beschikbaar. Aan weerszijden staat alles alfabetisch gerangschikt. 'In tegenstelling tot de meeste verzamelingen, en in ieder geval die van mij, staan de boeken van rechts naar links in de schappen.' Voor Matla niet meer dan logisch. Als bewijs haalt hij een stapel Guust Flater *uit de kast. Bovenop ligt deel 1, met daaronder de volgende delen... 'Dit is toch de juiste volgorde?' vraagt hij lachend. Een uitzondering maakt hij alleen voor cassettes waarin reeksen zitten met op de rug een doorlopende afbeelding, die 'achterstevoren' natuurlijk nergens op lijkt. 'Maar het hoort eigenlijk niet! verzekert hij me.*

Eind september stond er een noodkreet in *NRC Handelsblad*, onder de kop 'Red de Nederlandse strips'. De tekenaars Jean-Marc van Tol en Hanco Kolk beschrijven in dit artikel de bedreigde positie van de Nederlandse strip, en de gevolgen die dat heeft voor de nieuwe generatie striptekenaars: er valt voor de meeste tekenaars geen droog brood met strips te verdienen. Van Tol en Kolk richten zich onder meer tot de overheid die, net als in België en Frankrijk al gebeurt, meer zou kunnen en moeten doen om de Nederlandse strip als cultureel fenomeen serieus te nemen en te stimuleren.

De Nederlandse stripmarkt
Tussen vertwijfeling en hoop

RUDI DE VRIES

Het heeft er alle schijn van dat, ondanks een groot aanbod van stripalbums in stripspeciaalzaken, de verkoop van strips in Nederland zich beperkt tot een steeds kleiner wordend publiek. Dit is al wel vaker gesuggereerd, maar tot nu toe kon dit vermoeden nooit worden gestaafd met cijfers van de Nederlandse stripmarkt. De cijfers die in de media kwamen varieerden enorm, en bleken bij nader inzien altijd op giswerk te berusten. Al vaker is hierover terecht geklaagd, onder meer ook weer door Jean-Marc van Tol (zie *Stripjaar 1999-2000*), omdat het zonder inzicht in de marktontwikkelingen niet mogelijk is om gerichte maatregelen te treffen. Dit is sowieso lastig, omdat de Nederlandse stripwereld niet erg georganiseerd is, dit in tegenstelling tot de reguliere (erkende) uitgevers en boekhandels.

Aan een instelling die door deze erkende boekenorganisaties in het leven is geroepen: de Stichting Marktonderzoek Boekenvak (SMB), is het nu te danken dat er eindelijk en voor het eerst cijfers voorhanden zijn waarmee een redelijke indruk kan worden verkregen van de omzet en afzet van de strip in Nederland in de laatste jaren. De voorloper van SMB, de Stichting Speurwerk betreffende het Boek, verzamelde ook gegevens met betrekking tot boekenverkoop, uitgesplitst naar enkele genres, maar hun meetmethode was te grof om ook van kleinere genres als strips betrouwbare cijfers te kunnen verstrekken.

Door de automatisering van kassasystemen bij boekhandels en andere verkooppunten van boeken is het mogelijk van elk verkocht boek de gegevens digitaal op te slaan. Deze gegevens worden sinds vorig jaar verzameld door het internationaal opererende marktonderzoekbureau GfK Retail and Technology, in opdracht van SMB (zie ook *www.marktonderzoekboekenvak.nl*). Aan de hand hiervan kan verfijnde informatie worden verstrekt op het gebied van boekenverkoop in Nederland. Die informatie is in eerste instantie bedoeld voor de erkende uitgevers en boekhandels, want deze partijen financieren het onderzoek. De laatste jaren zijn er in Nederland steeds meer literaire uitgevers op het idee gekomen om strips uit te brengen. Deze (erkende) uitgevers kunnen dus al baat hebben bij de database, want ze kunnen zeer gedetail-

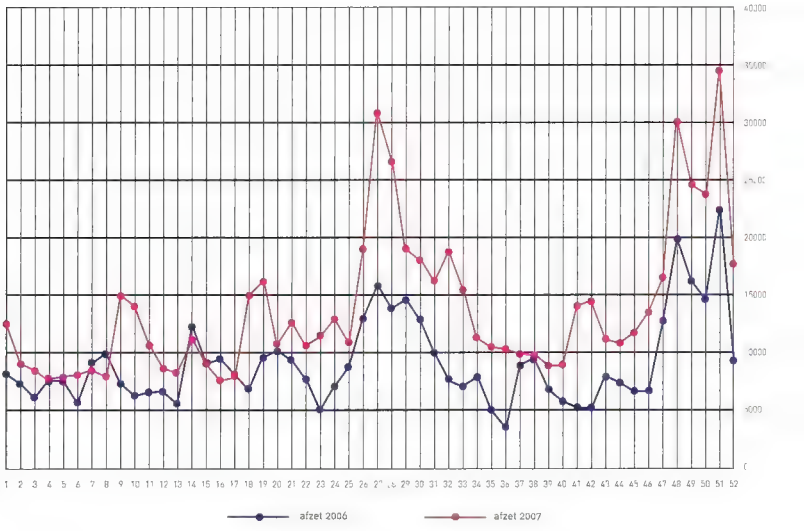

Figuur 1 - Afzet van stripalbums in Nederland per week, in 2006 en 2007. Bron: SMB-boekenmarktonderzoek 2007.

leerde informatie krijgen van SMB. SMB was zo vriendelijk om de totalen van de cijfers van de verkochte stripalbums over 2006 en 2007 aan me door te geven, na een verzoek van mijn kant (De auteur van dit artikel zocht deze gegevens in het kader van een promotieonderzoek, waarin ontwikkelingen van stripuitgevers in Nederland, België en Frankrijk zowel kwalitatief als kwantitatief worden belicht en verklaard. Red.)

In 2006 werden volgens de inschatting van SMB 68% van alle Nederlandse boekenverkooppunten in het onderzoek meegenomen, in 2007 was dat zelfs 74%, en in 2008 75%: dat zijn zo'n 3500 verkooppunten. Hiertoe behoren echter nog niet de stripspeciaalzaken, waarvan er nu nog zo'n 80 in Nederland zijn. Bovendien geven niet alle boekhandels(-ketens) die wèl aan het onderzoek mee doen verkochte stripalbums door aan GfK onder de noemer 'strips', daar een aantal van hen strips – nog steeds – als tijdschriften beschouwt. Volgens GfK geldt iets dergelijks (helaas) alleen voor strips. Dit betekent dat de cijfers die ik hierna zal weergeven een ondergrens aangeven van de daadwerkelijk verkochte aantallen strips.

Harde en minder harde cijfers

In 2006 werden er volgens het SMB-onderzoek 476.138 Nederlandstalige stripboeken verkocht in Nederland, en in 2007 waren dat er 721.999. De totale omzet was in 2006 €2,7 miljoen, en in 2007 bijna €4 miljoen.

Minder dan een miljoen verkochte stripalbums dus, en aanzienlijk minder dan de wilde schattingen uit de jaren 1980 en 1990, die varieerden van zeven tot twintig miljoen verkochte strips. Maar ondanks het ontbreken van exacte cijfers uit die tijd, was al wel duidelijk dat er een daling is geweest in de verkoop van strips sinds de jaren 1980, dus destijds zullen de aantallen hoger zijn geweest dan de cijfers die hierboven worden genoemd.

Deze cijfers betreffen totalen van de verkoop per week in beide jaren. Bij weergave van de wekelijkse verkoop in een grafiek (zie Figuur 1) valt op dat er zowel in 2006 als 2007 drie pieken in de wekelijkse verkoop zijn: in de weken pal voor Sinterklaas en voor Kerstmis, en een derde piek vlak voor de zomervakantie (eind juni, begin juli). Dit zijn dus bij uitstek de periodes waarin de stripuitgevers en boekhandels hun stripaanbod op orde moeten hebben. Tot de jaarlijks terugkerende bestsellers in de piekperiodes behoren *Donald Duck*-pockets en -vakantieboeken, *Suske en Wiske*-albums en *Fokke en Sukke*-bundels.

Tot zover de exacte cijfers. Nu gaan we over op extrapolatie, en dan worden de getallen groter, maar de onzekerheden ook. Het onderzoek is, zoals al vermeld, niet gebaseerd op alle reguliere boekenverkooppunten, maar een (groot) deel ervan: namelijk 68% van alle verkooppunten in 2006 en 74% in 2007. Als we aan de hand van deze percentages de stripverkoopcijfers gaan extrapoleren naar 100%, dan komen we – allicht – op hogere aantallen: in 2006 zouden dat er ruim 700.000 zijn, met een omzet van ongeveer €4 miljoen, en in 2007 bijna 976.000 stuks, met een omzet van €5,3 miljoen. Vanaf nu baseren we ons op deze geëxtrapoleerde gegevens. Al deze cijfers zeggen wel iets, maar niet zoveel als je ze niet in relatie brengt met andere cijfers. Bij voorbeeld met de verkoop van algemene boeken in Nederland. Dit zijn alle boeken zonder de educatieve en wetenschappelijke uitgaven. In 2006 werden ruim 43 miljoen algemene boeken verkocht, voor in totaal €528 miljoen. In 2007 werden zelfs 45 miljoen algemene boeken verkocht, met een waarde van €568 miljoen. Volgens de Stichting CPNB zijn er nooit eerder zoveel boeken in Nederland verkocht, vooral dankzij bestsellers (*Harry Potter*, Sonja Bakker). Als je deze cijfers ziet, dan wordt het aandeel van strips wel heel bescheiden: strips hadden in 2006 een marktaandeel van 1,6% op het totale aantal verkochte boeken, en in 2007 was dat 2,2%. Het marktaandeel van strips in de omzet van alle boeken samen is in beide jaren zelfs minder dan 1% (respectievelijk 0,8 en 0,9%). De groei van de stripcijfers lijkt veel sterker te zijn dan die van boeken in het algemeen: de afzet van alle algemene boeken samen is maar met 5% gestegen, tegenover 39% groei van de afzet van stripalbums. Door de onvolledige representativiteit van de stripcijfers kan dit groeipercentage echter volgens GfK een vertekend beeld geven: enkele gebeurtenissen, zoals een actie met een verramsjte *Suske en Wiske* in 2007, zijn dan al voldoende om de cijfers zo'n eind te laten stijgen. De echte groei zal een stuk lager zijn.

Per inwoner werd in Nederland in 2006 maar liefst €0,24 uitgegeven aan strips, tegenover €32 aan boeken in het algemeen. In 2007 was dat respectievelijk €0,32 en bijna €35. De belangrijkste getallen zijn terug te vinden in Tabel 1.

Tabel 1. Kerncijfers stripverkoop in Nederland 2006 en 2007

Afzet van strips 2006 in exemplaren	700.203
Afzet van strips 2007 in exemplaren	975.674
Omzet van strips 2006	€3.981.219
Omzet van strips 2007	€5.300.755
Groei afzet strips 2007 ten opzichte van 2006	39,3%
Groei omzet strips 2007 ten opzichte van 2006	33,1%
Marktaandeel strips op totale boekenafzet 2006	1,6%
Marktaandeel strips op totale boekenafzet 2007	2,2%
Marktaandeel strips op totale boekenomzet 2006	0,8%
Marktaandeel strips op totale boekenomzet 2007	0,9%
Gemiddelde stripafzet per Nederlander 2006 in exemplaren	0,04
Gemiddelde stripafzet per Nederlander 2007 in exemplaren	0,06
Gemiddelde stripomzet per Nederlander 2006	€0,24
Gemiddelde stripomzet per Nederlander 2007	€0,32

De eerder genoemde cijfers hebben alleen betrekking op boeken die onder de noemer 'strip' door de uitgever op de markt zijn gebracht. Hierbij wordt gebruik gemaakt van de zogeheten NUR-codes (Nederlandstalige Uniforme Rubrieksindeling). Uitgevers bepalen zelf welke code hun boeken meekrijgen. Strips hebben de NUR-codes 360 t/m 366. Een uitgever als Sanoma geeft codes voor jeugd- en kinderboeken (NUR 270 en 280) mee aan goedverkopende stripboeken, waaronder de *Donald Duck*-pockets. Ook cartoonboeken hebben een eigen code (NUR 371), die bewust door de uitgever aan het boek is meegegeven. De verkoop van deze boeken is niet in de cijfers opgenomen. Inclusief de verkoopcijfers van de Sanoma-uitgaven en cartoonboeken (zoals een aantal *Fokke en Sukke*-titels, die tot de jaarlijkse Top 100 van meest verkochte boeken behoren) zijn de getallen hoger

Vervolgens kunnen we nog dieper in de mist duiken en gaan schatten wat de omzet in strips is als we de verkoop via stripspeciaalzaken proberen mee te nemen. In de jaren 1990 werd door insiders gesteld dat de stripspeciaalzaken zo'n 60% van de totale omzet van strips zouden realiseren. De rol van stripzaken is nu waarschijnlijk kleiner, laten we zeggen 50%. Dat zou betekenen dat er ongeveer twee keer zoveel aan strips is omgezet als de bedragen die gebaseerd zijn op het SMB-onderzoek. Op basis van de geëxtrapoleerde cijfers kom je dan op bijna €8 miljoen aan omzet in 2006, en op €10,6 miljoen in 2007. De daadwerkelijke stripomzet in 2007 zou dus ergens liggen tussen €5,3 miljoen en €10,6 miljoen

De cijfers met betrekking tot de stripafzet en -omzet zijn gebaseerd op extrapolatie van de oorspronkelijke cijfers. Bronnen: Boeken en stripboekenverkoop: SMB-boekenmarktonderzoek 2007. Bevolkingscijfers Nederland 2006 en 2007 (respectievelijk 16.334.210 en 16.357.992; verwerkt in stripafzet en -omzet per Nederlander): CBS.

Figuur 2 - Het marktaandeel van strips op de totale boekenafzet van Nederland, Vlaanderen en Frankrijk in 2006 en 2007. Van Wallonië ontbreken gegevens met betrekking tot de afzet van algemene boeken, waardoor het marktaandeel van strips niet kan worden berekend.
Bronnen: SMB-boekenmarktonderzoek 2007; Vlaanderen: Boek.be 2008; Frankrijk: GfK 2007, Livres Hebdo 2008, Centre National du Livre 2008.

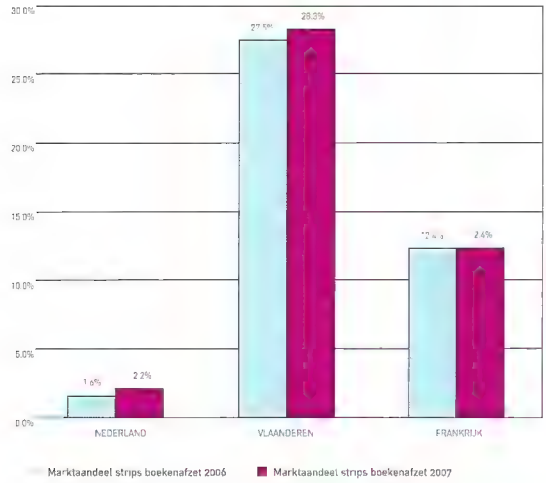

Figuur 3 - Het marktaandeel van strips op de totale boekenomzet van Nederland, België, Frankrijk en Duitsland in 2006 en 2007.
Van Wallonië ontbreken gegevens over 2007.
Bronnen: Nederland: SMB-boekenmarktonderzoek 2007; Vlaanderen: Boek.be 2008; Wallonië: Ministère de la Communauté française de Belgique 2008; Frankrijk: GfK 2007, Livres Hebdo 2008, Centre National du Livre 2008; Duitsland: Börsenverein des Deutschen Buchhandels 2008.

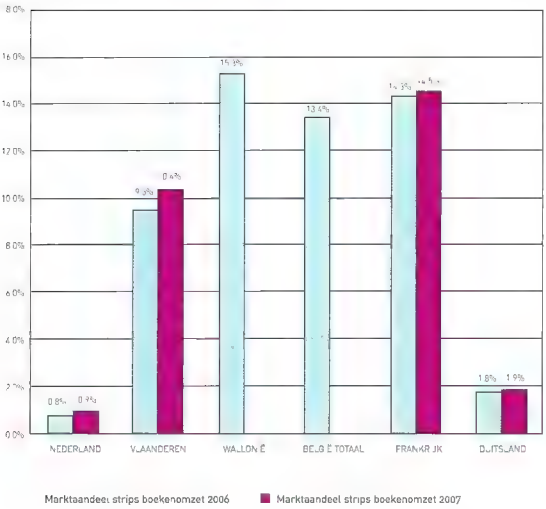

– een ruime marge. Het is onaannemelijk dat het bedrag nog hoger is.
Door de rol van de stripspeciaalzaken, het niet doorgeven van alle verkochte strips door de boekhandels, en het gebruik van andere codes dan die voor strips door uitgevers is het reëel om te stellen dat in 2007 de afzet hoger is dan 976.000 verkochte strips en de omzet hoger is dan €5,3 miljoen. Hoeveel hoger exact is helaas moeilijk te bepalen.

De Belgische, Franse en Duitse stripboekenmarkt

Het is nu aardig om de cijfers van Nederland over 2006 en 2007 te vergelijken met die van buurlanden. Ik beperk me tot België, Frankrijk en Duitsland, want daar zijn recente, vergelijkbare cijfers relatief makkelijk verkrijgbaar en openbaar toegankelijk. Duitsland is qua situatie beter te vergelijken met Nederland dan België en Frankrijk, omdat daar ook meer strips worden geïmporteerd en vertaald dan dat er in eigen land worden gecreëerd. België en Frankrijk zijn de Europese centra van de stripproductie.
In België verzamelen Vlaanderen en Wallonië elk op hun eigen manier de gegevens. De gegevens van het Franstalige deel van België komen van het Ministère de la Communauté française de Belgique. Van Wallonië zijn er helaas nog geen gegevens met betrekking tot 2007, en ontbreken gegevens over de afzet van boeken in het algemeen in 2006. Van Vlaanderen hebben we wel gegevens over beide jaren, afkomstig van Boek.be, de koepelorganisatie van de Vlaamse boekenwereld. Een grote tekortkoming is dat de cijfers van Ballon Media hierin niet zijn meegenomen. Daartoe behoren de Nederlandstalige uitgaven van de grote stripuitgevers Lombard, Dupuis en Dargaud. Vanaf volgend jaar zal Ballon Media waarschijnlijk wel meewerken aan het onderzoek. Het is duidelijk dat de Vlaamse cijfers in werkelijkheid hoger zijn dan de cijfers die door Boek.be naar buiten zijn gebracht (en die ik hier toch overneem).
De cijfers van Frankrijk over 2006 komen van hetzelfde marktonderzoekbureau als in Nederland: de Franse tak van GfK. Hun gegevens zijn op dezelfde manier als in Nederland verzameld. Gegevens over 2007 heeft GfK tot op heden niet openbaar gemaakt en daarom zijn we voor dat jaar te rade gegaan bij diverse andere bronnen, steeds van gevestigde partijen in de Franse boekenwereld (zoals Livres Hebdo en het Centre National du Livre).
Ook de Duitse cijfers worden verzameld door GfK, in opdracht van de Börsenverein des Deutschen Buchhandels. De Duitse gegevens beperken zich tot de omzet, en geven geen uitsluitsel over verkochte aantallen boeken. Een andere beperking van de Duitse werkwijze is dat stripboeken in één en dezelfde categorie zijn ondergebracht als 'Humor, Cartoons' en 'Satire'. Dit betekent dat de verkoopcijfers van strips als aparte categorie lager zijn dan de cijfers die hierna zullen worden genoemd. Niet optimaal, maar we moeten het ermee doen.
Ten slotte: de Franse gegevens over 2007 en de Belgische cijfers zijn op een andere manier verkregen dan de GfK-data: ze zijn verzameld bij de uitgevers en distributeurs, in plaats van bij de kassa's van de verkooppunten.
De cijfers zijn dus maar tot op zekere hoogte vergelijkbaar, en daarom zullen we ons tot enkele onderwerpen beperken.

Vergelijking tussen de vier landen

In België werden in 2006 bijna zeven miljoen strips verkocht (dus nog exclusief export!), uitgesplitst naar Vlaanderen en Wallonië waren dat respectievelijk 2,8 miljoen en ruim vier miljoen. In heel België werd er €50,5 miljoen aan strips omgezet: €11.8 miljoen in Vlaanderen en €38,7 miljoen in Wallonië. In Frankrijk werden in 2006 zelfs 40,5 miljoen strips verkocht, en daarmee werd een omzet gemaakt van €383 miljoen. De omzet van strips in Duitsland bedroeg in

datzelfde jaar €170,7 miljoen. Het aandeel van strips op de totale boekenmarkt was qua omzet in België in 2006 13% (Vlaanderen 10%, Wallonië 15%), in Frankrijk 14%. Hiermee behoren strips in België en Frankrijk tot de belangrijkste genres algemene boeken. Het marktaandeel van strips op de totale boekenomzet in Duitsland is 1,8%, dus maar iets hoger dan in Nederland (0,8%) (zie de Figuren 2 en 3).

In 2007 werden in Vlaanderen ruim 3 miljoen stripalbums verkocht, met een omzet van bijna €14 miljoen en in Frankrijk ruim 41 miljoen exemplaren, met een omzet van €400 miljoen. De omzet van Duitse strips was in 2007 ruim €178 miljoen. Helaas ontbreken de gegevens van Wallonië van dat jaar, zoals reeds gezegd.

Uiteraard zijn er grote verschillen tussen Nederland, België, Frankrijk en Duitsland qua inwonersaantal. Om deze verschillen weg te werken kunnen de stripafzet en -omzet per inwoner worden berekend. De gemiddelde Nederlander kocht in 2006 0,04 stripalbum, en gaf er €0,24 aan uit. In België als geheel was dat respectievelijk 0,66 album en €4,81, in Frankrijk 0,64 album en ruim €6 per inwoner, en van Duitsland weten we alleen het bedrag: €2,07 per inwoner. Als we Vlaanderen en Wallonië apart nemen, dan blijkt dat de gemiddelde Waal niet alleen meer stripminded is dan de gemiddelde Vlaming, maar ook nog meer dan de gemiddelde Fransman (zie de Figuren 4 en 5). Per inwoner werden er in Frankrijk in 2006 gemiddeld 15 keer zoveel strips aangeschaft als in Nederland, en werd er 25 keer zoveel aan uitgegeven. Over cultuurverschillen gesproken! Ook de gemiddelde Duitser gaf echter 8,5 keer zoveel geld uit aan strips dan de gemiddelde Nederlander.

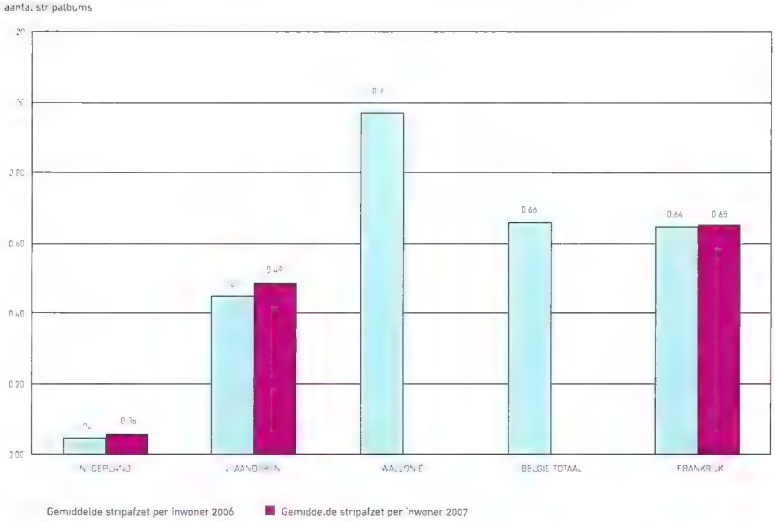

Figuur 4 - Gemiddeld aantal strips verkocht per inwoner van Nederland, België en Frankrijk in 2006 en 2007. Van Wallonië ontbreken gegevens over 2007. Bronnen: Nederland: SMB-boekenmarktonderzoek 2007; Vlaanderen: Boek.be 2008; Wallonië: Ministère de la Communauté française de Belgique 2008; Frankrijk: GfK 2007, Livres Hebdo 2008, Centre National du Livre 2008. Bevolkingscijfers: CBS, Belgische en Franse bevolkingsstatistieken.

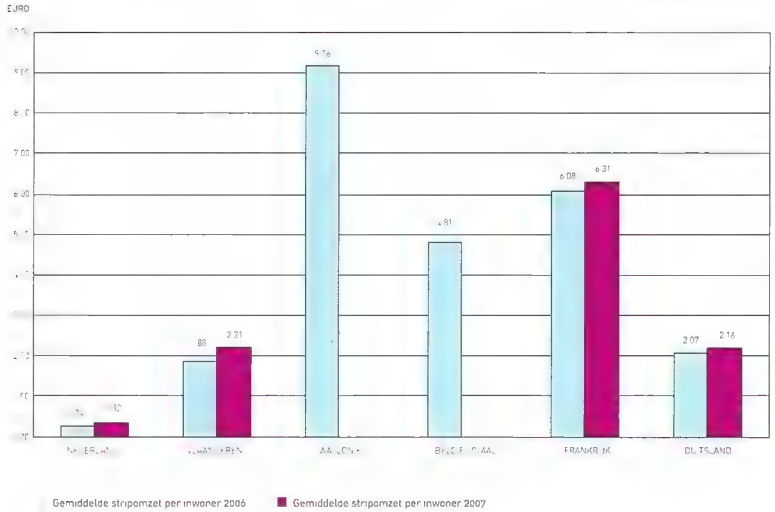

Figuur 5 - Gemiddelde uitgaven aan strips in euro's per inwoner van Nederland, België, Frankrijk en Duitsland in 2006 en 2007. Van Wallonie ontbreken gegevens over 2007. Bronnen: Nederland: SMB-boekenmarktonderzoek 2007; Vlaanderen: Boek.be 2008; Wallonië: Ministère de la Communauté française de Belgique 2008; Frankrijk: GfK 2007, Livres Hebdo 2008, Centre National du Livre 2008; Duitsland: Börsenverein des Deutschen Buchhandels 2008. Bevolkingscijfers: CBS, Belgische, Franse en Duitse bevolkingsstatistieken.

Vertwijfeling of hoop?

Hoewel de cijfers niet allemaal even hard zijn (dat zijn ze nooit in dit soort onderzoeken), niet helemaal volledig en evenmin helemaal vergelijkbaar, geven ze wel een goede indicatie. Als we kijken naar het marktaandeel van strips op de totale boekenverkoop, staan de Belgische en Franse stripsectoren er aanmerkelijk beter voor dan hun Duitse en Nederlandse tegenhangers. In België en Frankrijk zijn strips als cultuurvorm niet alleen populair onder de eigen bevolking, maar ook als exportproduct zijn ze belangrijk. Dat verklaart waarom overkoepelende instanties uit de boekenwereld en overheden zich ermee zijn gaan bemoeien. Dergelijke instituties hebben een niet te onderschatten legitimerende functie. Hun actieve betrokkenheid bij de stripsector vergroot daardoor de kans dat de positie van de strip vervolgens nog sterker wordt.

In Duitsland is het marktaandeel van strips weliswaar klein, maar in absolute zin is de behaalde stripomzet niet gering: €178 miljoen in 2007. Door de enorme bevolkingsomvang van Duitsland (ruim 82 miljoen inwoners) kan de stripmarkt wel een stootje hebben. Als we naar de gemiddelde uitgaven per inwoner kijken blijken Duitsers meer aan strips uit te geven dan Nederlanders.

Nederland heeft een stripmarkt die zowel relatief als absoluut klein is, en daardoor kwetsbaar. In werkelijkheid is de situatie in ons land wel beter dan uit de cijfers naar voren komt, onder meer omdat een aantal bestsellers (cartoonboeken en Sanoma-uitgaven) en de verkoop via de stripspeciaalzaken hierin niet zijn opgenomen. De financiele crisis, en de gevolgen daarvan voor de economie, zou er echter voor kunnen zorgen dat de markt verder gaat slinken.

De noodkreet van Van Tol en Kolk is niet zomaar uit de lucht komen vallen. Ondersteuning vanuit de boekenwereld en meer erkenning van de strip door de overheid is inderdaad zeer welkom. Dat laat niet onverlet dat de stripsector zelf ook de handen uit de mouwen moet steken: verder denken dan eigenbelang, intensiever samenwerken en professionaliseren zijn nodig om als sector te overleven. Wat dit betreft zouden (niet-erkende) stripuitgevers en stripspeciaalzaken veel kunnen leren van de erkende boekenorganisaties.

rudi.de.vries@stripschrift.nl

Met hartelijke dank aan de Stichting Marktonderzoek Boekenvak en GfK voor het beschikbaar stellen van de Nederlandse cijfers en aan Mirjam Hemker van GfK voor haar commentaar op de conceptversie van dit artikel.

De complete lijst met bronnen voor dit artikel is te vinden op de website van Stripschrift, *in de databank artikelen:* **www.stripschrift.nl**

FOKKE & SUKKE
HEBBEN CONNECTIES
NATUURLIJK, WOUTER, DIE KREDIETCRISIS EN DIE OMVALLENDE BANKEN ZIJN OOK BEST ERG...
MAAR WAT DOET HET KABINET MET DE INEENSTORTENDE STRIPMARKT?!!
DE STRIPDAGEN
STRIPJES
RGVT

Nawoord van Jean-Marc van Tol

Ondanks de onzekerheden en extrapolaties in de cijfers is het vooralsnog hoopgevend dat er momenteel cijfers voor handen zijn. Dat was jarenlang niet het geval. De cijfers van 2006 en 2007 geven in ieder geval aan dat de omvang van de Nederlandse stripmarkt klein is en dat het genre op het punt staat uit het boekenlandschap te verdwijnen, ondanks de kleine opleving die 2007 doet vermoeden. Hanco Kolk en ik zijn naar minister Plasterk gestapt om hem van de huidige situatie op te hoogte te brengen en hem uit te leggen dat er werkelijk maatregelen nodig zijn als we willen dat de Nederlandse strip blijft bestaan. Deze cijfers bevestigen onze vermoedens alleen maar.

De volgende stappen die genomen moeten worden hebben met meer dan alleen cijfers te maken: stripmakers, stripuitgevers, stripwinkeliers moeten zich ieder als brancheverenigingen groeperen. Men moet zich bewust worden van de complete afbrokkeling die plaatsvindt. Alleen dan kan er een vuist gemaakt worden. Er is geld nodig voor steun aan de strip in allerlei vormen: subsidies, stipendia voor tekenaars, maar ook geld voor onderwijs en andere initiatieven. Dat kan alleen maar wanneer belanghebbenden zich verenigen. Hanco en ik hebben de eerste stappen genomen, door in gesprek te gaan met de overheid, met fondsen en met onderwijsinstellingen en ook met tekenaars en uitgevers, maar nu is het aan anderen om het stokje over te nemen.

Het klopt niet wanneer twee van de populairste tekenaars in deze markt aankloppen bij instanties. Gelukkig ziet het er naar uit dat dit in 2009 eindelijk gaat gebeuren. Er is nog hoop voor de Nederlandse strip!

Frankrijk heeft weer eens twee nieuwe striphelden. Niet zomaar twee. Het zijn Carla en Carlito. Carla is mevrouw Bruni, de nieuwste echtgenote van de Franse president. En Carlito, kleine Carla dus, is het bijnaampje dat de mede werkers van Sarkozy hanteren voor hun president. Omdat ze vinden dat Carla de presidentiële vrouwenliefhebber volledig in haar zak heeft. Op de voorplaat van het derde stripalbum zie je het manneke Sarko dan ook spartelen in een baby-draagzak die op de borsten van Bruni deint.

Inmiddels zijn er in een maand tijd al meer dan honderd duizend exemplaren van dit nieuwe fenomeen, de onderzoeksstrip, over de toonbank gegaan. Al eerder publiceerden toponderzoeksjournalist Cohen, scenarist Malka en stripmaker Riss het album 'La face karchée de Sarkozy'. Dit nadat Sarkozy na hevige rellen had opgemerkt dat de Franse voorsteden eens lekker schoongespoten moesten worden met een Kärcher-hogedrukspuit. Van dat album zijn er al twee keer zoveel verkocht. De Sarko's zijn hot in Frankrijk.

Als drie toppers in Frankrijk gaan samenwerken aan een stripboek van 62 pagina's dan staat er ook iets. Vol fantasie. Zo hypnotiseert Carla de president met haar kattenogen in Disney-achtige plaatjes. Vol politiek. In satirische vorm wordt een belangrijke bijdrage geleverd aan het groeiende politieke debat in Frankrijk over de vraag 'Who the hell is Carla Bruni?' En aan het slot van het album wordt Carla neergezet als de Franse Hillary die zelf het Elysée voor ogen heeft.

Stel dat in Nederland Kerst, Geleijnse & Van Tol samen met Paul Witteman ook eens zo'n stripanalyse zouden maken. Wat zou er dan gebeuren? De vrees: helemaal niks. Niet vanwege de kwaliteiten van de drie heren. Integendeel. Maar er gebeurt gewoon niks. Omdat een strip in dit land niet als een volwassen communicatiemedium wordt gezien. En omdat alles hier gewoon is. Saai en gewoon.

Menig [illegible] zou zich een [illegible] kunnen voorstellen over de vraag of Rita Verdonk ook een losmakende pil heeft gekregen in plaats van een strip. Of de maan over de diepere boodschap. Strips zijn toch voor kinderen? Dus kun je ze ook als kind gaan verbranden, niet aan? Bovendien hebben noch de mannen noch de vrouwen in onze regering ook maar iets van een succesvol [illegible] zich. Er valt zo ook weinig te onderzoeken in dit land. Plasterk met een hoed op, voor op de homoboot is zowat het luidruchtigste publiciteitsfeit dat er te melden valt in een heel jaar.

In Frankrijk is de [illegible] inmiddels volop aan de gang, juist door dat album. De conservatieve partij UMP van Sarkozy vraagt zich openlijk af wat Carla Bruni's echte rol is. Ze is [illegible]anse, dus een beetje Machiavelli wordt haar wel toegedicht. Dat suggereert het album ook. Met strips kun je ook zoveel meer dan alleen maar foto's en foto's plaatsen. Carla wordt neergezet als een koele, berekenende mediastrateeg, die de president subtiel in haar richting duwt. Wat een [illegible] van het sombere gezicht.

Stel je voor dat mevrouw Balkenende naar man Jan Peter in een strip naar de kapper stuurt om eens een kleurtje door die Harry-Potterlook te laten gooien. Nou... Nederland zou niet echt wakker liggen van haar bemoeienis. Zelfs de recente strips over Prins Bernhard veroorzaken helemaal niks in dit land. Een dochter meer of minder kan in dit land niemand iets schelen. Laat staan de strips erover.

In de Franse strip leunt Carla over de schouder van Sarko. Ze probeert hem een joint te laten roken. Voor hem ligt het dossier 'Onderdrukking van drugsgebruikers'.

Een strip met ballen in een land met ogen... moet je maar denken.

ben.bits@stripschrift.nl

ADVERTENTIE

ADVERTENTIE

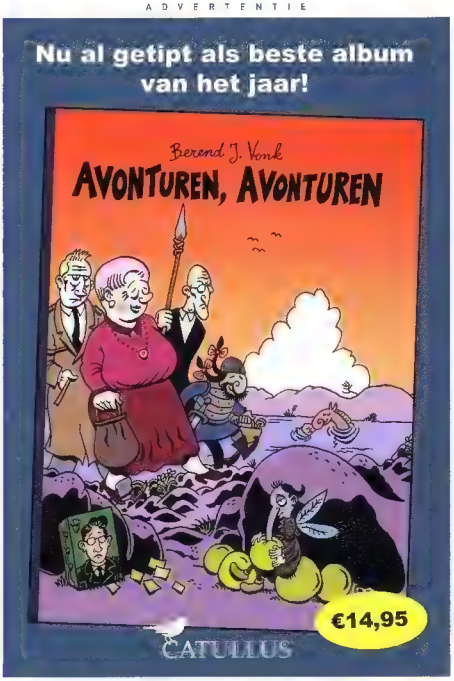

DE WOORDLOZE VERBEELDING VAN EEN IMMIGRANTENZIEL

Een man laat vrouw en dochter achter om als kwartiermaker in een onbekend land, aan de andere kant van het grote water, te proberen een nieuw, beter bestaan op te bouwen. Zodra hij zich metterwoon heeft gevestigd, én zodra hij het zich financieel kan veroorloven, zullen de achterblijvers zich bij hem voegen. Met dit eenvoudige, bekende, misschien zelfs wel een beetje afgezaagde, verhaal als basis is de Chinees-Australische illustrator en striptekenaar **Shaun Tan** (1974) erin geslaagd om een origineel, fantasievol, monumentaal, woordloos verhaal in beelden te scheppen: *De aankomst*.

De indrukwekkende vertelling bestaat uit honderden tekeningen, soms dertig op één pagina, en dan weer afgewisseld met prenten die twee pagina's beslaan. De tekeningen zijn met de hand gemaakt en met hulp van de computer van sepia-achtige kleuren voorzien. Shaun Tan, die vijf jaar aan het boek heeft gewerkt, heeft met de keuze van zijn afzonderlijke tekeningen en met het ritme en de plaatsing ervan, een verhaal geconstrueerd dat voor jonge mensen makkelijk is te volgen en te duiden. Maar tegelijkertijd heeft hij door 'literaire' verwijzingen (naar New York, Ellis Island maar ook naar de klassieke Italiaanse film *Fietsendieven* en Charlie Chaplin-films) een diepere laag aangebracht. Deze verwijzingen, in combinatie met vaag bekende echo's van het werk van uiteenlopende beeldende kunstenaars als Francis Bacon, René Magritte, Ralph Steadman, Gerald Scarfe en Katsushika Hokusai) maken het beeldverhaal ook heel aantrekkelijk voor de meer ervaren lezers en kijkers.

De aankomst

Tan
Querido
ISBN 978-90-451-0722-6
Prijs € 22,50
128 pagina's
kleur (hk)

Bovendien heeft Shaun de vervreemding van iemand die een hem onbekende wereld betreedt prachtig in beeld gebracht door het afbeelden van rare, op het eerste gezicht onbegrijpelijke apparaten, vreemde gebouwen, exotische dieren en raadselachtige teksten in onbekende schrifttekens. Langzaam, na enkele mislukte baantjes, vindt de emigrant zijn draai en raakt hij bevriend met andere emigranten, die hem een beetje wegwijs maken en hùn redenen vertellen om een betere toekomst in een ander land te zoeken. Dan wordt het tijd om over gezinshereniging te gaan nadenken...

Shaun Tan, die in Australië (kunst)geschiedenis en Engelse letterkunde studeerde aan de University of Western Australia, tekende als kind vooral dinosaurussen, robotten en ruimteschepen. Hij debuteerde in 1990 op zestienjarige leeftijd in het Australische tijdschrift *Aurealis* met een illustratie. *De Aankomst*, dat behalve in Australië, ook in de Verenigde Staten en Frankrijk is bekroond, is in Nederland prachtig verzorgd door Querido uitgegeven, zoals een goed boek het verdient. DR

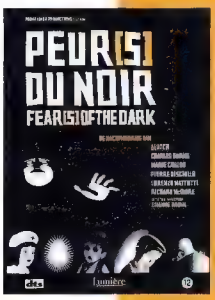

Peur(s) du noir

Prima Lineau Productions 2007
1±85 minuten,
12 jaar)

De Volkskrant stond aan het eind van 2008 stil bij de bangheid die er onder Nederlanders zou heersen. Bang voor de kredietcrisis, terroristen, het klimaat, onveiligheid, ziekten en nog veel meer angsthazerij. Toch heeft angst ook zeker een functie. Het is de beste remedie tegen overmoed. Missch en dat mensen daarom ook regelmatig last hebben van irreele angsten: onbestemde geluiden in een leegstaand huis, verscheurende honden, insecten die je leegzuigen, onverklaarbare geluiden in de nacht, zombies of spuiten in een ziekenhuis

De zwart/witte animatiefilm *Peur(s) du noir* speelt in op dit soort nachtmerries. De met veel Franse financiele steun gemaakte film bestaat uit bijdragen van zes grafische vormgevers, striptekenaars en illustratoren, met soms hulp van een scenarist, die de donkere kanten van angst laten zien. Het zijn niet de minste tekenaars: **Blutch, Charles Burns, Lorenzo Mattotti, Richard McGuire** (ontwierp het affiche voor het Holland Animation Film Festival 2008), **Marie Caillou** en **Pierre di Sciullo**. Artistiek directeur is **Etienne Robial**.

De bijdragen van Charles Burns past helemaal bij de stijl van zijn strips: een horrorachtige vertelling over een insectenliefhebber (doet denken aan Franz Kafka's *De metamorfose*). Blutch (pseudoniem van de Straatsburger **Christian Hincker**) maakt de meest angstaanjagende indruk met zijn korte, fraai getekende animaties – zijn debuut als tekenfilmer – over een sadistische markies met een aantal agressieve honden. De visueel krachtigste animatie is van Richard McGuire die fraaie zwart/wit-effecten hanteert: een man schuilt voor de sneeuwval in een leeg en donker landhuis. Hij loopt met kaarslicht door huis, hier en daar zie je wat details of schiet er wat door het beeld. Het geeft de film een spookachtig geheel, vooral na de scène waarin de insluiper aan de hand van een fotoalbum ziet hoe er een vloek op de familie des huizes rust. Niet alle bijdragen zijn even sterk. De producties van Caillou (een anime over een gepest meisje), Mattotti (mooi, maar het scenario van Jerry Kramski over een moordende moeraskrokodil is matig) en de geometrische animaties van Di Sciullo beklijven minder. Op de dvd staan nog bijna drie uur extra's, waaronder een toelichting van de artistiek directeur Etienne Robial en producer **Christophe Jankovic**. Groot minpunt is de beroerde Nederlandse ondertiteling: onvolledig in de film en afwezig bij de extraatjes. Typisch de Franse slag. RS

Slow Storm

Novgorodoff
First Second 2008
ISBN 978-1-59643-250-5
Prijs $17.50
176 pagina's
kleur (sk)

Geladen emoties, verloren illusies

In *Slow Storm* staat de geschiedenis van de korte, heftige ontmoeting van de brandweervrouw Ursa Crain en de illegale Mexicaan Rafael José Herrera Sifuentes (Rafi) centraal. Maar het lyrische verhaal gaat ook over landschappen, paarden, romantiek, dromen, verloren illusies, heimwee, geweld en uitzichtloze situaties. Met veel gevoel voor ritme, uitgebeeld in trefzekere, sfeervolle gewassen waterverftekeningen.

De dag na de Kentucky Derby, de paardenrace voor drejarigen die in Amerika bekend staat als de 'opwindendste twee minuten in de sport' – zet het tornadoseizoen door in de *bluegrass*-staat. In Oldham County, een soort provincie in het noorden van Kentucky, staat de bliksem in bij een paardenstal waar de dromerige Rafi een baantje als nachtwaker heeft gevonden. Rafi weet de paarden uit de stal, die in brand is gevlogen, te manoeuvreren, maar raakt daarbij buiten westen. Het brandweerteam van Oldham County, met Ursa en haar pesterige broer Grim rukt uit. Ursa brengt het leven van haar broer in gevaar, maar de illegaal, Rafi, krijgt daarvan de schuld. Inmiddels heeft Ursa zich over Rafi ontfermd: een korte, platonische, heftige, maar uiteindelijk kansloze relatie ontvlamt.

Slow Storm is geschreven en verbeeld door **Danica Novgorodoff** (28), die werd geboren in Louisville, Kentucky. Zij studeerde met lof af op Yale University (schilderen en fotografie) werkte als paardentrainster in Virginia en als lerares Engels in Equador, waar ze strips begon te tekenen. Novgorodoff, die tegenwoordig in New York woont, was assistent van de fotografe Sally Man, schrijft kunstrecensies en is tevens grafisch ontwerper. Voor haar eerste mini-comic ontving ze in 2006 de Isotope Award en in 2007 werd ze genomineerd voor een Eisner Award. DR

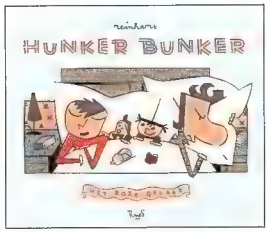

Werk van cartoonist illustrator en striptekenaar **Reinhart Croon** verschijnt sinds 1991 in onder andere *De Standaard*, *Averbode* en *Libelle*. *Hunker bunker* is niet zijn eerste album. Dat was *Het vliindernet* in de reeks *Just* waarvan binnenkort een tweede deel verschijnt. De eersteling mocht zich verheugen in een warm onthaal en de pers vergeleek Reinharts stijl met die van gerenommeerde collegae als Hanco Kolk en Ever Meulen die net als Reinhart modern en eigenzinnig werk afleveren. *Hunker bunker* draait om de familie Hunker die in een bunker woont. De ouders en een tweeling figureren in grapjes die elk vier plaatjes tellen. Hun wereld is niet volkomen realistisch, want Donald Duck blijkt in de waterpokken te wonen en dieren kunnen praten, maar dat is nou precies de oorzaak van die grappige creatieve wendingen die de strip zo onderhoudend maken. Daarnaast voegt het onvoorspelbare karakter van de vader veel toe aan de amusementswaarde van de strip; vaak is hij, nors, egocentrisch of stiekem, maar als puntje bij paaltje komt heeft hij een hart van goud.

De opvallendste eigenschap van de strip is de terloops schematische tekenstijl van Reinhart die nog een extra artistiek tintje krijgt door het ingetogen kleurgebruik. Dit alles maakt van *Hunker bunker* een originele familiestrip met veel potentieel voor de toekomst. HW

Hunker bunker 1: Het roze gevaar

Reinhart
Bries 2008
ISBN 978-90-76708-80-5
Prijs €15
64 pagina's
kleur (sk)

ONS HUIS HEEFT GEEN RAMEN.
NIEMAND HOEFT TE ZIEN WAT WIJ ALLEMAAL IN ONZE KEUKEN UITSPOKEN.
MAAR SCHAT, WIJ DOEN HET TOCH NOOIT OP DE KEUKENTAFEL?
PRECIES! EN DAT HOEFT NIEMAND TE WETEN.

Arm Amsterdam

Een jongen sjokt met zijn moeder door Amsterdam. We zijn in de jaren 1970. Amsterdam wordt bevolkt door clichés van dealers, hoeren, morsige caféhouders en hippies. Als een hippie kwaad wordt, roept hij: 'Ik sla je tot groentensoep'. Een eetcafé heet 'De blauwe drol'. **Paul Schenk** die het boekje *Plaagpark* maakte, zal vast hard gelachen hebben over zijn vondst. Origineel is wel dat één van de figuren zelfmoord als hobby heeft. Ze onderzoekt allerlei varianten. Maar al snel gaan de gesprekken weer over 'je dood lachen', 'sterven van de dorst' en ontmoet ze een 'moordgozer'. Om te zorgen dat de lezer de grappen niet mist, zijn al die woorden vet gedrukt. Om het verhaal nog wat hippie-achtiger te maken is er een plaagpark – geen pretje dus – waar allerlei avonturen wachten.

Het verhaaltje is oubollig en gedateerd. Paul Schenk schrijft in een epiloog dat hij het verhaal grotendeels al maakte in 1992. Hij leek, vertrouwt hij ons toe, toen erg op de langharige werkschuwe hippie uit *Plaagpark*. Een hippie met een uitkering in Amsterdam in 1992? Schenk schrijft ook dat hij van de Kunstacademie afging, omdat ze daar neerkeken op striptekenaars. Het kan natuurlijk ook dat zijn docenten op de Kunstacademie zijn tekeningen weinig verrassend en zijn verhaaltjes slaapverwekkend vonden. EvdH

Plaagpark

Schenk
Xtra 2008
ISBN 978-90-77746-66-8
Prijs €9,90
80 pagina's
zwart/wit (sk)

[DE BOVENTOON]

Punktekenaar toont zijn kunnen

Rock 'n' Roel – Artrock by Roel Smit

Smit
Oog & Blik 2008
ISBN 978-90-5492-246-9
Prijs €17,50
120 pagina's
kleur (sk)

Striptekenaars spelen graag in bandjes. Denk aan Martin Lodewijk, Robert van der Kroft of Hein de Kort. Of de meest bekende, Robert Crumb & The Cheap Suit Serenaders. Die pakte de zaken serieus aan met heuse tournees en platenreleases. In Nederland is **Roel Smit** een voorbeeld van zo'n professioneel multitalent: hij hanteert de tekenpen èn behoort tot het punkgezelschap Human Alert, waarvoor hij ook alle artwork verzorgt.

Smit (1967) is niet zo'n bekende naam in de stripwereld. Ten onrechte, blijkt uit de oeuvre-bundel *Rock 'n' Roel – Artrock by Roel Smit*. Dit bij Oog & Blik uitgegeven heerlijk bladerboek biedt een fraai staaltje van zijn kunnen. Smit is na een opleiding aan de grafische school illustrator geworden, met veel opdrachtgevers uit de alternatieve muziekscene en het actiewezen. Zijn tekenstijl is een karikaturale variant op de 'rock 'n' roll-grafiek' van zijn grote voorbeeld Peter Pontiac. Het is een aparte mix van aaibare bezetenheid, of zoals Pontiac dit schijnbare element in zijn voorwoord omschrijft: 'zijn Beelzebubse tekeningen zijn gezellig'.

Smit heeft veel omslagen gemaakt voor het platenlabel Epitaph en de Eindhovense hardrockband Peter Pan Speedrock. Ook is hij huistekenaar van het Rotterdamse bedrijf Large Popmerchandising, waarvan talloze illustraties zijn terug te vinden in de bundel *Rock 'n' Roel*.

Op stripgebied heeft hij nog weinig sporen nagelaten. Zijn meest bekende bijdrage is uit de herdenkingsstripbundel *Een plaatje van een ziekenhuis – 10 jaar Kennemer Gasthuis* (2001). Smit was in 2008 nog wel verantwoordelijk voor het affiche en het 'bieretiket' van Stripdagen Haarlem. En in de bundel staat een autobiografische strip die zijn teken- en punkloopbaan belicht. Het wachten is eigenlijk op de publicatie van een interessante (muziek?)strip of de publieke doorbraak als stripachtige illustrator, zoals we die kennen van Erik Kriek of Luuk Bode. RS

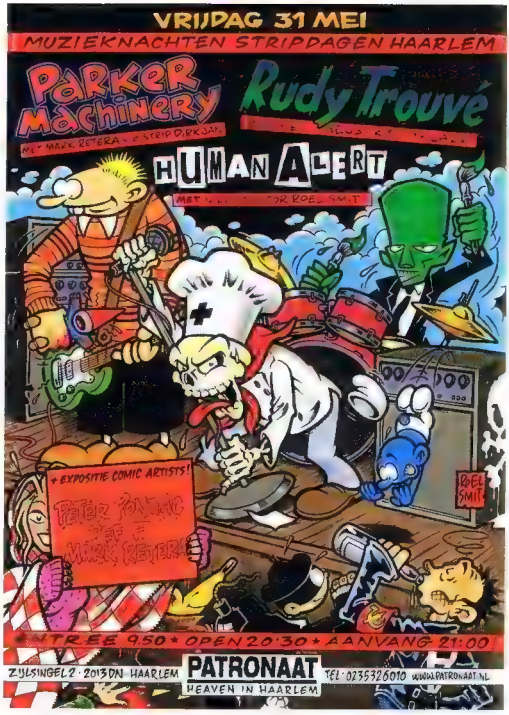

Knudski: Abramofiets koopt FC Knudde

Van Driel
Toonbeeld 2008
ISBN 978-90-5033-058-9
Prijs €7,50
112 pagina's
kleur (sk)

De laatste albums van *FC Knudde* verschenen medio jaren 1990. Daarna stokte de productie van deze populaire voetbalstrip, omdat Toon van Driel al sinds medio jaren 1980 tachtig in de clinch lag met Jacques de Leeuw van uitgeverij De Vrijbuiter (van het Audax-concern) aan wie hij de rechten op *FC Knudde* had verkocht. Van Driel maakte daardoor geen nieuw materiaal meer. De tekenaar kreeg spijt en wilde de rechten terug. Dat lukte pas vorig jaar na een aantal rechtszaken. Van Driel wist vrij snel een nieuw *Knudde*-verhaal aan mannenblad *Aktueel Sportief* te slijten. Deze strip over FC Knudski verscheen dit najaar in albumvorm. De tekenaar gaf het zelf uit. Opvallend is het oblong-formaat; een breuk met de oude serie A4-albums van *FC Knudde*.

De 63-jarige Van Driel zei bij het begin van de voorpublicatie dat hij met dit verhaal 'het boek der boeken heeft willen maken, de ultieme parodie op alle internationale gekte in de voetbalwereld'. Het moet gezegd: het begin van *Knudski* is ijzersterk. Eerst een voorwoord van trainer José Vangaljo (een mix van de autoritaire trainers José Mourinho en Louis van Gaal), en daarna een tekening van het in verval geraakt stadion van FC Knudde. Gelukkig schiet oliemiljardair Abramofiets (lees Roman Abramovich) te hulp en koopt de voetbalclub. Hij heeft een droom om het onmogelijke mogelijk te maken: met FC Knudde de Champions League winnen. Abramofiets koopt de ene wereldvoetballer na de andere, al blijven Dirk, Jaap en ander FC Knudde-meubilair hun voetbalkunsten vertonen en wordt de Knudde-trainer veldtrainer van Vangaljo.

De nieuwe *Knudde* leest als een sportsoap en Van Driel parodieert erop los. Zelfs het populaire commerciële tv-praatprogramma *Voetbal Insight* met presentator Wilfred Genee, *Voetbal International*-hoofdredacteur Johan Derksen en trainer Willem van Hanegem ontbreken niet. Toch slaat gaandeweg de vermoeidheid toe. Toon wil te veel, waardoor de parodie uiteindelijk zijn doel voorbij schiet. Desalniettemin is het memorabel dat *FC Knudde* – een Nederlandse stripklassieker – terug is na een eeuwigdurende winterstop. RS

Aan het front 1:
De Marne!

Kordey & Morvan
Silvester 2008
ISBN 978-90-5885-271-7
Prijs € 14,95
48 pagina's
kleur (hk)

Nederlandse Stripklassiekers
voor de jeugd van toen

TOM POES

Integrale uitgave van de 69 Tom Poes-verhalen uit het weekblad Donald Duck, in 20 luxe banden.
De verhalen waren voor velen de eerste kennismaking met de avonturen van Tom Poes en Heer Bommel.
Geheel in de originele kleuren gedrukt.
Reeds 19 delen verschenen. Prijs per deel € 59.

Eric de Noorman

Voor het eerst volledig in boekvorm: alle verhalen van Eric en Erwin de Noorman in 23 luxe banden.
Van alle stripheld die in de jaren veertig en vijftig hebben rondgelopen, is Eric de Noorman degene die het meest tot de verbeelding van zijn lezers sprak.
Reeds 22 delen verschenen. Prijs per deel € 52.

DICK BOS

Alle 73 avonturen van Dick Bos in een reeks van 19 luxe banden.
In april 1941 lag in de kiosken een klein boekje met een compleet stripverhaal! En wat voor één! Een met een echte held: judoka-detective Dick Bos!
Reeds 13 delen verschenen. Prijs per deel € 52.

Kijk op www.uitgeverij-panda.nl of vraag meer informatie.
T: 070 3615393, F: 070 3060256, E: info@uitgeverij-panda.nl

ADVERTENTIE

Gelderlandplein 203-205 • 1082 LW Amsterdam • 020 - 64 27 888
www.stripwinkelfantasia.nl

ADVERTENTIE

HEATHCLIFF, OH CATWY, OH COME HOME I'M SO COLD, LET ME IN A YOUR WINDOW OHOHOO I'M COMING HOME OHOOO
NAH, IK BEN HIER VOOR ZAKEN; IK BEN TALENT-SCOUT.

Schroot

Vranken
Xtra 2008
ISBN 978-90-77766-76-7
Prijs €12.50
96 pagina's
zwart/wit (sk)

Ruwe bolsters met donkere pit

Ben Vrankens mannetjes en vrouwtjes zijn getekend door het harde bestaan in een gebied waar de luimen van de zee het leven bepalen. Altijd maar vechten tegen zee en wind, gaat niet zonder offers. Aanpakken en van je afslaan zorgt voor eelt op handen en koppen. Het boekje *Schroot* telt drie vertellingen: *De luidruchtige boom*, *Schroot* en *Woeste hoogten*. *De luidruchtige boom* begint als een kerstverhaal: een man en zijn zwangere vrouw zoeken een plekje in een herberg. Dan neemt het verhaal een tragische wending. Aankloppen voor onderdak, blijkt niet zonder risico. Nog voor het jonge leven begint, eindigt het. Jaren later volgt een spookachtig vervolg. In *Schroot* gaat een visser, als de zee leeg is, en de werf sluit, suikerbieten verbouwen. Omdat zijn oogst mislukt, besluiten hij en zijn vrouw te emigreren naar het land van de onbeperkte mogelijkheden. Maar terwijl hij op het land werkt voor de bootkaartjes, zit zijn vrouw thuis niet stil. In een landsdeel dat zo afhankelijk is van eb en vloed, kolken ook de emoties. Het loopt uit de hand. Een vlucht als verstekeling lijkt de oplossing. *Woeste hoogten*, het derde avontuur, gaat over de verveling in de provincie en de gevaren van de bruisende stad. Een duivels dilemma. Wie op de ene plaats is verlangt naar de andere plek. Dat Vranken een oorspronkelijk tekenaar en verteller is, was al bekend. Voor *Kustbewoners* kreeg hij in 2002 de VPRO debuutprijs. Met *Schroot* toont Vranken opnieuw zijn meesterschap. EvdH

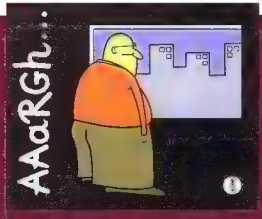

Kale grappen met lelijke mensen

Aaargh...!

Aaargh
Silvester 2008
ISBN 978-90-5885-306-6
Prijs €8,95
48 pagina's
kleur (sk)

Mario de Koninck bedient zich van het pseudoniem **Aaargh**... Een bekende term uit het stripvocabulaire, gebruikt als uitroep van een stervend dan wel schrikkend personage. Een toepasselijke artiestennaam, in die zin dat Aaargh's trefzekere cartoons soms hard aankomen. Meestal zijn het relativerende of spitse commentaren op actuele voorvallen of maatschappelijke vraagstukken. De Koninck won in 2007 de cartoonwedstrijd van dagblad *Spits* en verdiende daarmee een plek in deze gratis krant. Uitgeverij Silvester heeft een selectie uit *Spits* en het Belgische *Teve-Blad* gebundeld in een debuutalbum. Zijn kale stijl met vaak lelijke mensen met grote hoofden heeft iets weg van Gummibah, Kamagurka, Nozzman en Argibald maar oogt sympathieker.

Op zijn website *www.aaargh.be* publiceert hij ook een paar leuke strips, waaronder de pantomimestrip *Rivmi*. Misschien kan Silvester in een volgende bundel een aantal strips opnemen van deze talentvolle Belg. RS

Balansopmaak van een levensloop

De titel zet direct een duidelijke toon. 'Voor het ongeluk geboren' wekt geen luchtige verwachtingen. Een gevoel van onbehagen vlamt op, gevolgd door de hoop dat het verhaal meer zal belichamen dan de neerwaartse spiraal van een individu die eindeloos getart wordt door het noodlot.

De hoofdpersoon bevindt zich in de gevangenis. Julie, een jonge vrouw, mijmert kort over haar vrijlating en haar zoon. Ze wordt verdacht van moord. Een jeugdherinnering doorkruist haar gedachten. Een stiekem fikkie en een eerste tongzoen in ruil voor de zojuist gevonden medaille. Daarna een sprong terug naar de hedendaagse realiteit... de rechtbank. Vragen en verklaringen zullen leiden naar het vonnis. Weer beelden uit de kindertijd. Een hunkering naar aandacht en begrip van haar moeder. Julie's levensloop ontvouwt zich op openhartige wijze. Luchtig, louter benoemend en daardoor extra schrijnend. Toch blijft ze als mens overeind en strijdbaar. Dat maakt het verhaal interessant. Julie moet niet alleen de rechter eerlijk in de ogen kijken, maar ook zichzelf. Dat vergt moed en zelfreflectie. Flarden weven langzaam verder naar inzicht en begrip. Waarom wordt ze verdacht van moord? Dit eerste deel is duidelijk een opmaat naar verdere ontwikkelingen. Niet alleen het verhaal van **Denis Lapière** zit uitgekiend in elkaar, ook het tekenwerk van **Olivier Grenson** mag er zijn. De kadrering is filmisch. Een juiste balans tussen scherpte/ diepte brengt je als lezer dicht bij de belevingswereld van de personages. Er is veel aandacht besteed aan details en uitgewerkte achtergronden. De lichaamstaal is goed doordacht en even subtiel als recht voor zijn raap. Dat compenseert de gezichtexpressie, die wel kundig, maar met regelmaat wat vlak overkomt. Het wisselende kleurgebruik is treffend voor elke situatie en bijbehorende emoties. Ingetogen en enkel uitbundig waar nodig. Dit is werk van ervaren handen. De samenwerking tussen Grenson en Lapière blijkt beter dan de titel. Gelukkig maar. LdM

Voor het ongeluk geboren 1

Lapière & Grenson
Dupuis 2008
ISBN 978-90-314-2935-6
Prijs €14
60 pagina's
kleur (hk)

ADVERTENTIE

OOG & BLIK
PRESENTEERT

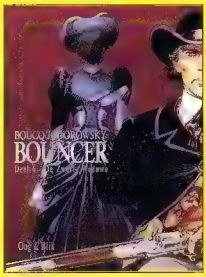

Boucq & Jodorowsky
BOUNCER 6: DE ZWARTE WEDUWE
Een bende huurmoordenaars slacht een indianenstam af, maar Bouncer is de ultieme wreker!
Gebonden, kleur, 56 pagina's,
€ 14,95

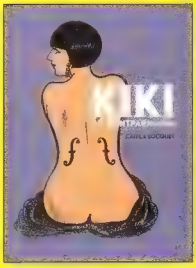

Catel & Bocquet
KIKI DE MONTPARNASSE
Een schitterende hommage aan de koningin van Montparnasse.
Gebonden, zwart/wit, 374 pagina's
€ 29,90

Dupuy, Berberian & Denis
EEN BEETJE GELUK
De onfortuinlijke lotgevallen van een man die het prijswinnende lot in zijn zak heeft!
Paperback, kleur, 96 pagina's,
€ 19,95

www.oogenblik.nl

Lachen om onbehouwen heks

Timo is de deze strip bedoeld voor een ouder lezerspubliek. *Mevrouw de Heks* stond in de tv-krant TCN10 en van 1999-2005 als wisselstrip in de gratis krant *Metro*. Vandaag de dag verschijnt de strip eens in de drie weken in *Atrium* (het blad van de Haagse Hogeschool) en iedere week op *www.heksnet.nl*, de door Turk beheerde website.
Hoofdfiguur Mevrouw de Heks blijkt een chagrijnige lerares op de Prinses Amalia-school te zijn met weinig subtiele omgangsvormen. Dat levert regelmatig leuke grappen en vondsten op, met een grove ondertoon en getekend in een simpele, aangenaam ogende stijl.
Turk maakt voor *Kidsweek*, de kinderkrant voor kinderen van tien jaar en ouder, nog de strip *Katie*. Het zou leuk zijn als deze strip ook in albumvorm verschijnt. Alleen Catullus zal naar het zich laat aanzien niet meewerken aan zo'n 'stripdrieluik': deze uitgeverij van Jean-Marc van Tol concentreert zich op *Fokke en Sukke*. Wie springt er in dit gat?
RS

Mevrouw de Heks 1
Kan het echt iedereen aanraden!

Turk
Catullus 2008
ISBN 978-90-78753-140-8
Prijs €7,50
46 pagina's
kleur (sk)

De uitroeptekens staan voor de volgende waardeoordelen:

!!!!! grote klasse!
!!!! kopen!
!!! middenmoot
!! mwâh
! kastvulling
••• door 't putje

Alex Turk (1975) sleepte op De Stripdagen 2008 met *Timo 1: Gefeliciflapstaart!* (uitgeverij Catullus) de albumprijs in de categorie Nederlands Jeugd in de wacht. *Timo* is een succesvolle humorkinderstrip uit *Kidsweek Junior*.
Maar niet alleen van *Timo* is bij Catullus een album verschenen. Dit jaar verscheen *Mevrouw de Heks kan het echt iedereen aanraden!* Hoewel de heks af en toe een gastrol speelt in

Tekenaar aan de vergetelheid ontrukt

Henk Backer (1898-1976) geldt als één van de belangrijkste Nederlandse stripp'oniers. Vanaf zijn debuut in 1922 in *Rotterdamsch Nieuwsblad* heeft hij tot aan zijn pensioen in 1963 een groot aantal stripfiguurtjes ontwikkeld die hun glorietijd beleefden tijdens het interbellum. Zijn populairste strip ging over de jongen Tripje en het meisje Lizebertha.
Kenmerkend voor zijn strips is de zeer schematische bijna minimalistische tekenstijl. Naast zijn strips tekende hij van 1930 tot aan een publicatieverbod door de nazi's in 1943, en vanaf 1946 tot 1950, de gagstrip *Adolphus*. Het zijn, want daarin is niets veranderd, humoristische schetsjes rond een dikkig manneke met zeer weinig hoofdhaar en een snorretje à la Charlie Chaplin en de mislukte schilder uit Oostenrijk. Niets menselijks is hem vreemd. Een stevige borrel, een jofel rokertje, lekker vissen en een gezonde belangstelling voor de dames, kortom hij stort zich met verve in het leven.
Van de 145 afleveringen uit 1940 zijn er 64 opgenomen in deze stripparel. De oorlogsdreiging en het uitbreken daarvan zijn onderhuids aanwezig en geven de humor een navrant tintje, maar ook de traagheid van het bestaan in het interbellum is bijna voelbaar. De gags, die niets niets aan kracht hebben verloren, voeren de lezer mee naar die verloren tijd. Door het publiceren van deze tot het cultureel erfgoed behorende strip wordt een eertijds populaire tekenaar aan de vergetelheid ontrukt. RB

Adolphus 3: Het jaar 1940

Backer
Stripschrift 2008
ISBN 978-90-74539-30-2
Prijs €9,95
72 pagina's
zwart/wit (sk)

ADVERTENTIE

Maffiastrip met een snuifje occultisme

Necromancy is te kwalificeren als een maffiastrip met een bovennatuurlijk tintje. Op het omslag kijkt een bleke vrouw met tenminste twee kogelgaten in haar bovenlichaam je met diep in de kassen liggende ogen aan. Later in het verhaal blijkt het om Brooke Adams, de echtgenote van de rijke en corrupte whisky-smokkelaar Gordon Devries, te gaan. Devries treurt om haar overlijden door toedoen van een kogelmoord. Zoon Jeff geeft zijn vader de schuld wat leidt tot een ernstig verstoorde vader-zoon-relatie.

Schrijver **Fabien Nury** voert het occultisme in dit eerste deel van een tweeluik met mate op. Bij aanvang blijkt Jeff met vrienden in staat tot het tot leven wekken van een dode. Onduidelijk blijft vooralsnog welke rol hij speelt. Ook een brabbelende buitenlander met een mysterieuze wolf draagt niet echt veel bij aan een verrassende verhaalwending of de beantwoording van openstaande vragen. Verder moet het verhaal het vooral van suggestieve scènes hebben; heel erg concreet wordt het (nog) niet. Dit veroorzaakt deels het uitkijken naar het vervolg en afronding - je wilt eigenlijk wel eens weten hoe het zit – maar ook deels onvrede over het te trage verloop van het verhaal. Een tipje van de sluier, een hint of desnoods wat verkeerde sporen had de vaart er beter in gehouden. Nu moeten we het doen met een dubieuze relatie van zoon Jeff, een overval op een whisky-transport en de zelfmoord van een leverancier.

Jack Manini – eerder verschenen van hem twee delen van *De wet van de Kanun* bij uitgeverij Daedalus – houdt het bij grimmig kleurgebruik. Terecht spat hij met zijn kleuren niet uit de ban als hij moordbeelden optekent of verhaalelementen toont met levende doden. Stemmige overzichtsshots wisselen uitvergrote plaatjes af. Met een vaste kadrering werkt hij al helemaal niet; dit werkt bij deze strip goed. Het succes van dit tweeluik valt en staat met de afronding in deel 2. De vraag is of de aftrap voor lezers voldoende aanknopingselementen biedt om dat te willen ondergaan. TdK

Necromancy 1

Manini & Nury
Bargaud 2008
ISBN 978-90-855-8052-2
Prijs €7,95
56 pagina's
kleur (sk)

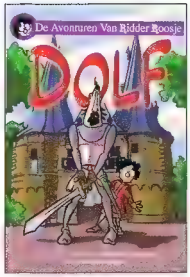

Leuke jeugdstrip mist wat sambal

In 2003 verscheen bij Big Balloon *The White Cowboy*, een geslaagde stripbewerking van de gelijknamige droogkomische animatieserie. Bedenker van deze door de VPRO uitgezonden tekenfilms is **Martin-Jan van Santen** (pseudoniem **Martian**). Helaas stopte de omroep met deze productie en op stripfront bleef het qua albums lang stil rond de tekenaar die in Kampen samen met Peter Oudman de Bullet Hole Studio's bestiert.

Maar nu zijn er *De avonturen van ridder Roosje*, waarvan het eerste deel – *Dolf* - het licht heeft gezien. Het idee van deze humoristische middeleeuwen komt uit de koker van **Paul Reichenbach**, drijvende kracht achter het stripspektakel in Kampen en de vaak lokaal geïnspireerde (strip)uitgeverij Pear Productions.

Kern van deze jeugdstrip, die eerder in de Kampener krant *De Brug* stond, is het *nerd*-achtig meisje Roosje dat dol is op ridderverhalen. Ze kan vooral wegdromen bij de verhalen over haar held, ridder Dolf (alias Rudolphus Guillaume de Beaujeu, losjes gebaseerd op een Kampenaar die vandaag de dag als ridder kan worden ingehuurd). Door een extreem zwaar slaapmiddel blijkt die Dolf plotseling zeshonderd jaar later wakker te worden in het hedendaagse Kampen. Met hulp van Roosje tracht hij terug te keren naar zijn eigen tijd.

Voor de middeleeuwer is het natuurlijk een schok om wakker te worden in een stad die er ogenschijnlijk bekend uitziet maar totaal is veranderd. Van Santen en Reichenbach werken dit gegeven op een hilarische manier uit. Toch had het hier en daar wat scherper gekund. De grap over Dolf en sambal bij de Chinees (de vroegere Stadsherberg) is bij voorbeeld leuk, maar om anno 2008 Chinezen nog steeds de r als een l te laten uitspreken, tsja... Ook het tijdreizen met behulp van een fiets is zwakjes uitgewerkt: daar had natuurlijk doping een rol bij moeten spelen. Verder is Roosje qua ontwerp niet bepaald een aansprekend hoofdfiguur. En, als laatste kritische noot, mocht er ooit een tweede deel uitkomen, dan alsjeblieft met een steviger omslag. RS

De avonturen van Ridder Roosje 1: Dolf

Van Santen & Reichenbach
Pear 2008
ISBN 978-90-78718-07-9
Prijs €6,50
44 pagina's
kleur (sk)

ADVERTENTIE

SUPERSTRIP SPECIAALZAAK

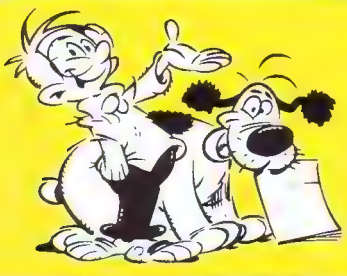

EPPO.NL

Kleine Berg 33 • 5611 JS Eindhoven • tel. 040 - 244 18 82 • fax 040 - 243 58 73 • www.eppo.nl

[DE BOVENTOON]

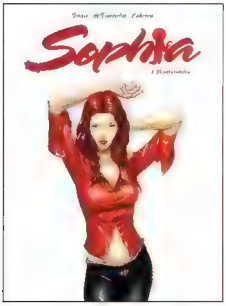

Duistere thriller blijkt levensfilosofie

Sophia Delamore loopt vrijwel altijd halfnaakt of geheel naakt rond. Volgens tekenaar **Adriano De Vincentiis** is het feit dat zijn heldin zoveel ongekleed rondloopt een uiting van haar vrijheidsdenken. Je van je kleren ontdoen is volgens hem een zeer goede stap naar de vrijheid. Het is maar hoe je het bekijkt. De reeks *Sophia* zou hierdoor gemakkelijk als erotische strip gecategoriseerd kunnen worden gezien de permanente, buitengewoon fraaie, verbeelding van Sophia als aantrekkelijke stoeipoes. Inhoudelijk is er echter weinig sprake van erotiek. *Sophia* is het beklemmende, bizarre en soms wat gekunstelde verhaal van **Massimo Visavi** over een jonge vrouw die de duivelse krachten erft van wijlen haar grootvader Lucifer (de gevallen engel). Op zoek naar haar door een sekte ontvreemde testament ontmoet ze in Colombia haar geliefde Gabriël (de aartsengel die als boodschapper van God optrad) met wie het slecht afloopt. Ook krijgt ze in de queeste naar de sporen van haar grootvader hulp van de *hard boiled* Venetiaanse inspecteur Toledi en het vermeende kleine zusje van Gabriël.

Sophia's zoektocht evolueert steeds meer van een thriller met duistere kanten naar een reeks pseudo-filosofische overdenkingen over verdoemenis en lotsbestemming van de mens. Wat de werkelijkheid is en wat Sofia ontleent aan haar waanbeelden wordt voor de lezer steeds lastiger uit elkaar te halen. Hiervoor is het afsluitende derde deel nodig. JdL

Sophia 1: Betast verleden
Sophia 2: Elementa Chaos

Visavi & De Vincentiis
Silvester 2008
ISBN 978-90-5885-388-0 (deel 1)
ISBN 978-90-5885-389-7 (deel 2)
Prijs €14,95
56 pagina's
kleur (hk)

[EN VERDER]

Agent Orange 3: De oorlogsjaren van Prins Bernhard 1 (Varekamp/Peet, Van Praag). Deze biostrip over Prins Bernhard begint uit de klauwen te groeien. Bij dit derde deel zijn we pas aan het begin van de Tweede Wereldoorlog. Zeker nu professor Cees Fasseur zijn onthullende boek *Juliana & Bernhard* heeft uitgebracht hebben Erik Varekamp en Mick Peet in dit tempo nog stof genoeg voor vele delen. Hopelijk houden ze het hoge niveau vast. Met ook ditmaal nuttige achtergrondinformatie van Coen Hilbrink. RS

Alex stelt voor: Historische personages: Cleopatra (Maingoval/Lenaerts, Casterman). Aardige spinoff van *Alex* van schrijver François Maingoval en Éric Lenaerts (tekenaar van de Lombard-strip *Valcourt*). Biostrips van grote namen uit de oudheid met af en toe een rol voor Alex. RS

Arin en het volk van de Hunebedbouwers 4: De heerser van Hunsow (Le Roux/ Wijtsma, Edu'Actief). Sterke Nederlandse historische strip. Minpuntje is de soms wel erg sombere inkleuring. De 12-jarige Chani Haaima bedacht het personage Moem als winnares van de wedstrijd 'Verzin een bijfiguur voor Arin'. RS

Dantès 2: Zes jaar in de hel (Juszczak/Boisserie/Guillaume, Dargaud). Intelligent scenario in deze strip die het weinig gebruikte rechtbankgenre met actie verbindt. TdK

XIII Mystery 1: De mangoest (Meyer/Dorison, Dargaud). Eerste van een reeks verhalen over bijpersonages uit de reeks *XIII*. Boeiend verhaal toont flashbacks naar jeugd en jongere jaren van de huurmoordenaar: waarom het allemaal zo gelopen is. DR

Dirkjan 14 (Retera, Mandarijn). Dirkjan manipuleert het nieuws als leerlingjournalist en gaat onder meer samen met Bert in de mode. Laconieke humor à la Retera, met als extra drie pagina's 'jeugdwerk' met Dirkjan en Bert in retrostijl. En Retera's uitgeverij heeft eindelijk een naam! DR

De grappigste avonturen van Donald Duck 23 (Scarpa/Diverse scenaristen, Sanoma). Drie oude strips (eind jaren 1950) en een recente (1987) van Romano Scarpa, met zichtbare invloeden van godfather Gottfredson. Leuk! TdK

Dubbelmasker 4: Kreketje (Dufeaux/Jamar, Dargaud). Politieke intriges in 1804, rond Eerste Consul Napoleon Bonaparte, tot aan 18 mei, als hij de eerste keizer van Frankrijk wordt. Spannend verteld in aangenaam tempo. Vakkundig getekend. DR

De duistere steden: De theorie van de zandkorrel 2 (Schuiten/Peeters, Casterman). Het verhaal wordt niet spannend als de mysterieuze gebeurtenissen van het eerste deel een verklaring krijgen, maar het levert wel schitterend kijkwerk op. HW

De duivel der zeven zeeën 1 (Hermann/H., Dupuis). Vader en zoon Huppen wagen zich aan een 18e eeuws piratenepos. Het eerste deel is spannend, maar de verhaallopbouw waarbij heen en weer in de tijd wordt gesprongen, is wat onrustig. RS

Elsje 2: Was ik maar oud genoeg om te weten wat ik mis (Hercules/Valkema, Complot). Gevatte grappen rond het vroegwijze meisje Elsje. Eric Hercules en Gerben Valkema durven het aan om zelf bundelingen uit te geven van deze regionale krantenstrip. RS

Het graf van de keizer (Van de Perre, Bries). Sociale gevolgen van stadsvernieuwing en ontvolking van platteland in China, verteld via de avonturen van twee jongetjes in de grote stad die de afbraak van hun wijk een zoektocht omfanteren tot een zoektocht naar de schat van de Keizer. In stemmige, zeer persoonlijke stijl, met een verklarend nawoord van de auteur. DR

G. Raf Zerk 25: Oog en droog! (Hardy/Cauvin, Dupuis). Jubileumdeel! Op zich knap dat

ADVERTENTIE

"DE STRIP-AAP"

Voortaan kun je al je strips vanuit je luie stoel bestellen!

Al meer dan 10.000 strips online!

www.stripaap.nl

Experiment pakt goed uit

Dit boek is een experiment: je kunt er aan twee kanten in beginnen te lezen en hebt dan het gevoel te starten met exact hetzelfde verhaal. Schijn bedriegt. De personages hebben bijna allemaal een chronische aandoening, maar in beide verhalen is dat een iets andere, waardoor hetzelfde verhaal zich ook net even anders ontwikkelt. Stripmaker **Jan Vriends** (*Janjaap, Cowboy John*) maakte dit album in opdracht van de Chronisch zieken en Gehandicapten Raad Nederland (kortweg de CG-Raad), die hem met dit interessante experiment opzadelde: nadat Vriends zijn verhaal had geschreven, wees de CG-Raad via loting aan enkele personages een ziekte toe uit een lijst van circa zeventig ziektes, waarna de tekenaar zijn verhaal in stripvorm uitwerkte. Het tweede verhaal is daar weer een bewerking van, waarbij wederom ziektes, maar nu andere, *at random* werden toegewezen aan de personages. Apart is dit experiment zeker, maar het pakt wonderwel goed uit. Vriends heeft zijn platen in essentie intact gehouden, maar sommige plaatjes hertekend of vervangen. Let bij voorbeeld op hoofdpersoon Bart die in het tweede verhaal ineens een groeistoornis blijkt te hebben en op alle plaatjes (en ook op één van de omslagen) stiekem stukken langer is getekend. Dat maakt van dit boek ook weer een aardige puzzel. De boodschap is op het eerste gezicht dat gehandicapten tegen beperkingen in het dagelijks leven aantopen die wij als gezonde mensen niet ervaren, maar tegelijk blijken ze meer te zijn dan alleen hun ziekte of handicap. Dat komt goed tot uiting, want dit verhaal gaat primair over onzekerheid, angst en liefde. Vriends lost het project creatief en artistiek op. Dit album verdient zeker een kans, al was de auteur bij de productie ervan een beetje... eh, gehandicapt. JM

De man die het niks doet / De man zonder gevoel

Vriends
Oog & Blik 2008
ISBN 978-90-5492-247-6
Prijs €9,95
48 pagina's
zwart/wit isk)

je 25 albums weet vol te maken met grappen over de dood. Het is dan ook onontkoombaar dat daar matige tussen zitten. TdK

Humor in beroepen! 10: Chauffeurs (Jenfèvre/Sulpice/Cazenove, Boemerang). Matige humor, maar leuk omdat je kennismaakt met in Nederland volstrekt onbekende stripmakers: Jenfèvre (Henri Jeanfaivre), Olivier Sulpice en Christophe Cazenove. In Frankrijk hebben ze veel succes met de humorstrip *Les gendarmes* (Éditions Bamboo). RS

Illustrated politiks 2: May Day (Trik, Oog & Blik). Trik blijft verrassen met zijn kijk op de actualiteit. Hij doet dit met verschillende technieken: bewerking van voorwerpen, foto's en logo's wisselen daarbij fris gekleurde doordenkplaatjes af. Als je ze niet (meteen) door hebt, kun je achterin de aanleiding opzoeken TdK

Indigo 8: Sex! (Schulz/Feldhoff, Arboris). Een van de leukste strip van Duitse makelij die in Nederland verschijnt. Private eye Indigo brengt zichzelf weer eens in moeilijkheden. Fraai tekenwerk en een spetterend kleurgebruik. TdK

Jan, Jans en de kinderen 42 (Studio Jan Kruis, Sanoma). De tekeningen zijn hier en daar iets minder dan vroeger, maar de geslaagde mix van huiselijke gezelligheid en fijne humor blijft mede dankzij de sterke karakters onverminderd voortbestaan HW

Jonathan 14: Zij of Tienduizend vuurvliegjes (Cosey, Lombard). Achterop het album staat een muziektip: 'Luister bij het lezen van dit verhaal naar: Air (*Photograph*), Midnight Oil (*Mountains of Birma*) en T. Takemitsu (*Say sea, take me!*). Had ik die maar opgevolgd, want dit nieuwe deel – 7 jaar na deel 13 – viel tegen. Jonathan reist door Birma maar zijn esoterische verslaglegging daarvan is alleen interessant voor Cosey zelf. RS

ADVERTENTIE

STRIPWINKEL WONDERLAND

wonderland productions

Paardsdemerstraat 19
3500 HASSELT
✆ 011/22 82 00

[DE BOVENTOON]

Een echte pilotenstrip

Twee thema's domineren het tweeluik *Boven de wolken*. Vriendschap is het onderwerp van deze strip van scenarist **Régis Hautière**, terwijl tekenaar **Romain Hugault** ons zo vaak als maar kan vliegtuigplaatjes en vliegscènes wil tonen. Dit samen levert een vrij klassiek verhaal op over piloten die in verschillende stadia van hun leven vrienden worden, elkaar sportief bestrijden, een vrouw tussen hen in vinden en uiteindelijk elkaars vijand worden. De twee albums spelen zich af in de aanloop naar de Tweede Wereldoorlog (deel 1) en middenin die oorlog (deel 2).

Boven de wolken 1: Het duel
Boven de wolken 2: Gevechten
Hugault & Hautière
Silvester 2008
ISBN 978-90-5885-307-3 (deel 1)
ISBN 978-90-5885-399-5 (deel 2)
Prijs € 14,95
48 pagina's
kleur (hk)

Hoofdpersoon en ik figuur is de Franse vlieger Pierre Lucas-Ferron. Na gered te zijn door de flamboyante Amerikaan Allan Thompson komen hun levens samen. De toon van het eerste boek is vooral vrolijk en staat in het teken van de ontwikkeling van hun vriendschap en leven als jonge ambitieuze piloten. Ze durven alles, zijn ongeremd en bieden tegen elkaar op.

Het tweede deel is grimmiger. Onder het juk van de Tweede Wereldoorlog, een bijna fataal ongeluk en een vrouw die meer en meer tussen hun in staat, scheiden hun wegen. Hugault hanteert een overwegend fel kleurenpalet. De contrasterende kleuren sluiten niet altijd aan bij de zwaarte van het verhaal. De gelaatstrekken zijn glad getekend, vervangen door standaard grimassen, en emoties zijn daardoor soms moeizaam waar te nemen. Wel is het aardig om na *Biggles*, *Buck Danny*, *Tanguy en Laverdure*, *De vliegende tijgers* en *The Black Hawk Line* weer eens een echte piloten- en vliegtuigenstrip te kunnen lezen. TdK

[EN VERDER]

Kind van het onweer 2: Kruispunt der winden (Bichebois/Poli, Daedalus) Dit met veel verbeelding en zwierig tekenwerk neergezette fantasy-epos heeft de neiging hier en daar over de top te gaan. Iets voor echte liefhebbers van het genre. HW

De klaagzang van de verloren gewesten 6: De genaderidders 2: De Guinea Lord (Delaby/Dufaux, Dargaud). De Guinea Lord is een woeste en meedogenloze ridder met magische krachten. Seamus en vrienden moeten hun krachten bundelen om hem te weerstaan. TdK

Knookje en Ilda 1: Piraten! (Bannister/Nykko, Dupuis). Weer zo'n leuke pantomimestrip uit de *Ukje*-reeks van Dupuis. Voor striplezers vanaf 3 jaar! Nederlands debuut van tekenaar Bannister en scenarist Nykko. RS

Lanfeust van de sterren 6: De schreeuw van de vrijbuiter (Tarquin/Arleston, L). Lanfeust en vrienden gaan opnieuw de strijd aan met Thanos. De humor van Arleston maakt deze strip vol met monsters en sciencefiction tot ontspannen lectuur. TdK

Largo Winch 16: De weg en de deugd (Francq/Van Hamme, Dupuis). Het bedrijf van de miljonair in spijkerbroek staat op het punt een belangrijke vliegtuigdeal af te sluiten maar dan wordt er een beroep op Winch gedaan om een oude schuld af te lossen. Hij wordt gevangen genomen, ontmoet een oude vijand, maar dan blijkt dat zijn vroegere vrienden ook niet stilzitten. Dit afsluitende deel van een tweeluik binnen de serie leest weer lekker spannend weg. DR

De meester van Benson Gate 2: Acht kleine geesten (Nuty/Garreta, Dargaud). Boston 1913/1914. De moord op de negenjarige dochter van een bankier opent de beerput vol corruptie in de hoogste kringen. De gewelddadige thriller toont de duistere, rauwe en compromisloze kant van individuen, die zich kunnen verrijken ten koste van de zwakken in de samenleving. Uitstekend goed gedocumenteerd verhaal, deels verteld door de zwarte chauffeur van de wat instabiele hoofdpersoon. Prima mixture van actie- en sfeerscènes. RB

Noortje 21: Om te zoenen (Steeman/Klein, Sanoma). Noortje heeft het maar druk met flirten en blundert vrolijk verder. Tekentechnisch lijkt Steeman er af en toe wat afraffelwerk van te maken. Misschien tijd om er eens een punt achter te zetten? TdK

Op zoek naar de verloren tijd 5: Een liefde van Swann 2 (Heuet, Atlas). Iets meer dynamiek zou de drempel verlagen om je ten volle aan deze interessante Proust-verstripping over te geven. RS

Het protocol van de moordenaar 2: Dodelijke herinnering (Convard/Falque, Glénat). Tweede afsluitende deel van de jacht op de 'moordenaar met het touw'. Wie- heeft-het-gedaan-verhaal is extra gecompliceerd door loyaliteiten, opgeëist uit naam van een oude vriendschap, wraakzucht, een persoonlijke behoefte de dader te beschermen, seksuele chantage en een ontvoering. DR

Reiziger 5: Heden 1 (Bourgne/Boissarie/Stalner, Glénat). De reiziger belandt in de tijd van nu en wordt in deze cyclus getekend door Marc 'Roodbaard' Bourgne. Dit levert vorderingen op in zowel scenario als tekeningen TdK

Rik Ringers 75: Code voor het hiernamaals (Tibet/Duchâteau, Lombard). Boeienkoning Harry Dihouny – inderdaad: groot bewonderaar van ontsnappingskunstenaar Harry Houdini (1874-1926) – roept de hulp in van Rik Ringers bij een zaak van leven en dood. Lange, informatieve aanloop naar enigszins geforceerde ontknoping. DR

Sigmund 17: Zeventiende sessie (De Wit, Harmonie). De beste Nederlandse dagstrip van dit moment. Op de achterzijde staat een speciaal voor dit album gemaakt extraatje: de kleuren

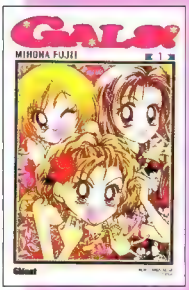

De in 1974 geboren mangaka **Mihona Fujii** debuteerde al in 1990 in *Ribon Original*, een onlangs gestopte afsplitsing van het tijdschrift *Ribon*, dat als doelgroep meisjes tussen 9 en 13 jaar oud heeft. *Gals!* verscheen in dat blad van 1999 tot 2002 en gaat over *kogals*, kortgerokte Japanse meisjes die ruimzittende sokken dragen, lokken van hun haar kleuren en graag, veel en duur consumeren.

Met *Gals!* ging er een wereld voor me open. In Parijs had ik al opvallend veel Japanse meisjes in schotse rokjes gezien, met name in het hippe warenhuis Colette. Maar dat er een hele subcultuur achter schuilging, daar had ik geen enkele weet van. En waarschijnlijk heb ik dat nog steeds niet, want je schijnt *kogals* volgens *Wikipedia* makkelijk te kunnen verwarren met *ganguro's* die er op lijken. *Ganguro's* komen zijdelings ter sprake in *Gals!*, evenals de *ganjiro-'s* die van de *ganguro's* verschillen door de hoeveelheid uren die ze onder de zonnebank doorbrengen. Deze bewegingen onder Japanse meiden schijnen inmiddels weer over hun hoogtepunt heen te zijn.

De *kogals* in *Gals!* raken in de war van jongens, sluiten vriendschappen en belanden in gewelddadige situaties. Een enkeling dreigt zelfs naar de prostitutie af te glijden. Dat alles tegen een achtergrond van winkelcentra, een politiebureau en school. Het is een moderne manga, dus de hoofdrolspeelsters beschikken over (de inmiddels weer gedateerde) minidiscspeler en mobiele telefoon. Fujii brengt het allemaal zeer Japans in beeld en voorziet het verhaal hier en daar van persoonlijk commentaar. Soms laat ze het intermezzo ook over aan haar broer. De snelle afwisseling van geweld, emotie en humor en het voor mij volstrekt onbekende onderwerp hebben mij aangenaam bezig gehouden. Dat terwijl ik als 40-jarige man ver buiten de doelgroep val. Geen gekke strip dus. HW

Gals! 1

Fujii
Glénat 2008
ISBN 978-90-6969-610-2
Prijs €6,95
204 pagina's
zwartwit (ski)

paginastrip *Koning Eenoog in het land der blinden*. RS

Tanâtos 3: Het mysterie van de Lusitania (Delitte/Convard, Glénat). Delitte kan zich uitleven in het tekenen van zijn favoriete onderwerpen: gebouwen en machines. Convard beschrijft zijn eigen versie van het ware verhaal over het zinken van oceaanstomer Lusitania door toedoen van een Duitse U-boot. TdK

De technovaders: De beloofde melkweg (Janjetov/Beltran/Jodorowsky, Arboris). In het afrondende deel van deze religieuze space-operacyclus vindt het verstrooide volk onder leiding van hun charismatische geestelijk leider een nieuw thuis op een in eerste aanleg vijandige planeet die wordt beheerst door elementaire deeltjes. Pseudo-religieus verhaal met een futuristische Mozes die zijn volk de weg wijst. RB

Thorgal 31: Het schild van Thor (Rosinski/Sente, Lombard). Terwijl Jolan zich met een proef als 'de uitverkorene' moet bewijzen, wordt broer Aniël ontvoerd door de rode magiërs. De vrijwel onzichtbare Thorgal zal weer aan de bak moeten. TdK

Trollen van Troy 9: De gevangenen van Darshan (Mourier/Arleston, L). De trollen van Troy zijn wreder en lomper dan Lanfeust maar roepen meer sympathie op. Naïviteit van de beestjes en plattere grappen zijn hier debet aan. Arleston gaat hierin verder dan dat hij zich met het karakter van Lanfeust kan veroorloven. TdK

Tschaï - De waanzinnige planeet 4: De Wankh 2 (Morvan/Li-An/Scarlett, Daedalus). Deze boeiende sciencefiction dankt zijn kwaliteit vooral aan de fenomenale Jack Vance, die de oorspronkelijk romancyclus schreef. HW

Vrijbuiters 2: De woestijn van de skeletten (Vastra/Duval, Arboris) Pretentieloze recht-toe-rechtaanstrip met humor en actie. Weinig verveelmomenten in dit met vaart vertelde avontuur. TdK

ADVERTENTIE

ADVERTENTIE

Voor strips, boeken, originele tekeningen, autofolders, stripverzamelobjecten en veel meer kijk je op www.profbarabas.nl
Nu vele Suske en Wiske-items in onze webwinkel!
-MAU-
Barabas
Met spoed gezocht: mooie stripverzameling. Barabas biedt u een eerlijke en goede prijs!! Mail ons op info@profbarabas.nl of bel 06-16110888

→ AGENDA

AANVULLINGEN? VERTEL HET ONS! STUUR NIEUWS OVER BEJRZEN, TENTOONSTELLINGEN OF ANDERE INTERESSANTE STRIPEVENEMENTEN AAN AGENDA@STRIPSCHRIFT.NL OF NAAR POSTBUS 84206, 3009 CE ROTTERDAM

- ***t/m 28 februari*** *Expo 'De vele gezichten van Eric de Noorman', Nederlands Stripmuseum, Westerhaven 70, Groningen, info: (+31) (0)50-3178470 of www.nederlandsstripmuseum.nl*
- ***t/m 8 maart 2009*** *Expo 'De laatste illustrator', met tekeningen van Waldemar Post, Persmuseum, Zeeburgerkade 10, Amsterdam, info: (+31) (0)20-6928810 of www.persmuseum.nl*
- ***t/m 8 maart 2009*** *Expo 'De nieuwe kinderstrip', Belgisch Centrum van het Beeldverhaal, Zandstraat 20, Brussel, België, info: (+32) (0)2-2191980 of www.stripmuseum.be*
- ***9 februari t/m 9 maart 2009*** *Expo 'Politiek in Prent 2008', Centrale Bibliotheek, Spui 68, 's-Gravenhage*
- ***14 februari 2009*** *Workshop 'Randall C.', Mekanik Strip, St. Jacobsmarkt 73, Antwerpen, België, info: (+32) (0)3-2342347 of www.mekanik-strip.be*
- ***21 februari 2009*** *Workshop 'Lectrr', Mekanik Strip, St. Jacobsmarkt 73, Antwerpen, België, info: (+32) (0)3-2342347 of www.mekanik-strip.be*
- ***28 februari 2009*** *Workshop 'Marcel Ruijters', Mekanik Strip, St. Jacobsmarkt 73, Antwerpen, België, info: (+32) (0)3-2342347 of www.mekanik-strip.be*
- ***28 februari en 1 maart 2009*** *Stripbeurs Breda, Racketcentrum Breda, Terheijdenseweg 500, Breda, info: www.stripbeursbreda.nl*
- ***8 maart 2009*** *12e Leuvense Stripbeurs, Zaal Redingenhof, Redingenstraat 90, Leuven, België, info: (+32) (0)16-23659?*
- ***28 maart 2009*** *11e Oost-Nederlandse Stripboekenbeurs, Broerenkerk, Achter de Broeren 1, Zwolle, info. www.oostnederlandsestripboekenbeurs.nl*
- ***3 mei 2009*** *3e Strips op de markt, Markt, Gouda, info: (+31) (0) 6-14334647 of www.stripsopdemarkt.nl*
- ***26 en 27 september 2009*** *De Stripdagen, Expo Houten (v/h Euretco Expo Center), Meidoornkade 24, Houten, info: (+31) (0) 6-22408450 of www.stripdagen.nl*
- ***11 t/m 13 december 2009*** *Strip Turnhout 2009, Cultureel Centrum De Warande, Warandestraat 42, Turnhout, België, info: www.stripturnhout.be*

Kinderstrips in het BCB

Na een periode waarin strips vooral werden gezien als vermaak voor kinderen is de stripmarkt de afgelopen decennia bedolven onder strips voor volwassenen. Volgens de samenstellers van de tentoonstelling *De nieuwe kinderstrip* zelfs zodanig dat strips speciaal gericht op kinderen uit het oog zijn verloren. In tijden waarin nieuwe lezersaanwas onder deze doelgroep dun is gezaaid, lijkt het een goede keuze om juist die kinderstrip eens te belichten. De vergrijzende stripmarkt kan geen betere impuls hebben dan je speciaal op deze generatie te richten, is hun uitgangspunt. De expositie toont werk van tweeëntwintig tekenaars die representatief worden geacht voor de vernieuwing van de kinderstrip. De nadruk ligt daarbij op bijdragen vanuit de Franco-Belgische hoek. Zo zijn ondermeer originele platen te bewonderen van Joann Sfar (*Kleine vampier*), Thierry Robin en Lewis Trondheim (*Petit Père Noël contre le docteur Méchant*), Pierre Bailly, Vincent Mathy en Denis Lapière (*Ludo*), en Carine de Brab (*Stoute Benjamin*). Veel van het getoonde werk heeft nog nooit een Nederlandse vertaling gezien. Auteurs zoals Lisa Mandel (*Nini Patalo*), Colonel Moutarde (*Grenadine et Mentalo*) en Hugo Piette

(*Poncho et Semelle*) zijn grote onbekenden voor de Nederlandse stripmarkt. Auteurs hebben verschillende redenen om speciaal voor kinderen te tekenen. Zo meldt Emmanuel Guibert dat hij vooral kinderen wil laten lachen. Émile Bravo noemt (kinder)strips maken zijn eerste taal; hij wil het jongetje dat in hem schuilt niet vergeten en als volwassene met hem blijven praten; dat kan via strips. Riad Sattouf daarentegen kijkt vooruit en hoopt dat volwassenen hem over twintig jaar aanspreken op zijn kinderstrips van nu. Ook bij de geschiedenis van strips voor kinderen wordt stilgestaan. Een aantal initiatieven om dit genre nieuw leven in te blazen wordt in de expositie gememoreerd. Daaronder opgestarte collecties en jeugdbladen die speciaal zijn gericht op deze doelgroep. De collecties *Ukje* (voor kinderen vanaf 3 jaar) en *Plukje* (vanaf 6 jaar) van uitgeverij Dupuis zijn daar een goed voorbeeld van. Tot en met 8 maart is de tentoonstelling te bekijken in het Belgisch Centrum van het Beeldverhaal in Brussel. TdK
Meer info: zie agenda.

→ INBOX

COMMENTAAR? KRITIEK? EEN UITGESPROKEN MENING? ALLES IS WELKOM VIA INBOX@STRIPSCHRIFT.NL OF IN POSTBUS 84206, 3009 CE ROTTERDAM
MAAR DE REDACTIE BEHOUDT ZICH HET RECHT VOOR OM DE SCHAAR TE HANTEREN. DAT SPREEKT VANZELF.

BMW

Mijn complimenten voor het uitstekende stuk van Arco van Os en Rik Sanders over Rob Harren in *Stripschrift 395*. Informatief en diepgravend.
Een kleine correctie is wellicht op zijn plaats waar mijn persoon is genoemd.
Ik was inderdaad naar de Hiltonlobby genood voor een afspraak met de heer Harren. Ik liet hem *Morelli's vrije tijd* zien, het latere *Willems wereld*. Van de 5 scenario's keurde hij er 4 af en bood me vervolgens 100 gulden voor de pagina die hem wel beviel. Ik ben toen opgestaan en heb hem toegevoegd dat ik nu begreep waar hij die poenige BMW mee had verdiend: met het uitknijpen van tekenaars die op de fiets komen! Zo is het gegaan en niet anders.

Aloys Oosterwijk, Amsterdam

ADVERTENTIE

Yendor
STRIPWINKEL
Korte Hoogstraat 16
3011 GL Rotterdam
Tel 010 - 433 17 10
Fax 010 - 411 38 54

→ HET VAK

DEZE RUBRIEK IS BESTEMD VOOR MUTATIES IN HET ROERIGE STRIPWERELDJE, ALSMEDE VOOR MELDINGEN VAN OVERLIJDEN, FUNCTIEWIJZIGINGEN, WISSELINGEN VAN UITGEVER OF DISTRIBUTEUR, VERHUIZINGEN... HIER LEEST U ER ALLES OVER. STUUR MUTATIES AAN **HETVAK@STRIPSCHRIFT.NL** OF NAAR POSTBUS 84206, 3009 CE ROTTERDAM.

>WAARHEEN?

Albert Uderzo, tekenaar en schrijver van *Asterix*, heeft zijn aandeel van veertig procent in de rechten van de serie verkocht aan uitgever Hachette. Die bezat al de uitgeefrechten van de eerste 24 verhalen en kan de reeks nu – ook met merchandising en audiovisueel – volledig gaan uitbuiten. Hooguit kan Uderzo's dochter Sylvie nog een spaak in het wiel steken als zij besluit de rechtenverkoop aan te vechten. Zij was het er – dat moge duidelijk zijn – in haar rol als leidinggevende van Albert-René, de *Asterix*-uitgever van de laatste jaren, niet mee eens.
In totaal zijn sinds 1959, de start van de reeks, al meer dan 300 miljoen albums verkocht. In 2007 bedroeg de omzet €11,3 miljoen. Het laatste album uit 2005, het zeer bekritiseerde *Het geheime wapen*, kende een oplage van acht miljoen exemplaren en werd verspreid in 27 landen. Eind 2008 werd het in Nederland gratis weggegeven bij aankoop van een ander album uit de serie.
Op 22 oktober verschijnt ter gelegenheid van het 50-jarig jubileum een nieuw deel, gevuld met korte verhalen. Uderzo heeft inmiddels ook laten weten dat de strip na zijn dood mag worden voortgezet.

In het najaar van 2008 openden twee nieuwe stripwinkels hun deuren in Vlaanderen. Eerste in de rij was **Tse Tse Strips en Prentenboeken** in de Kronenburgstraat 72 in Antwerpen. De naam is afkomstig van het aan de overzijde van de straat gelegen Tropisch Instituut waar men onder andere onderzoek verricht naar de Afrikaanse Tsetsevlieg. Behalve nieuwe en tweedehandsstrips verkopen ze ook manga en comics.
Later, in december, was het stripwinkel **Het gebroken zwaard**, naar een titel van het eerste album van *De rode ridder*, die het goede voorbeeld volgde.
Deze winkel is te vinden in Gaanderij De Bever, Vrasenstraat in Beveren. Volgens de website bestaat uit hun aanbod uit nieuw, tweedehands, manga, comics maar is er ook ruimte voor antiquarisch en merchandise. Meer info: *www.tsetsestrips.be* en *www.hetgebrokenzwaard.be*

LAFCA, een Amerikaanse organisatie die bestaat uit professionele filmcritici uit Los Angeles, heeft de film *Wall-E* uitgeroepen tot beste film van 2008. Deze Disney/Pixar-titel gaat over het robotje *Wall-E* dat een nieuw doel in zijn leven ontdekt nadat hij het fraai gestroomlijnde robotje Eve ontmoet. De regie is van Andrew Stanton die eerder met *Finding Nemo* al een Oscar won.

Strip Turnhout maakte bekend dat **Serge Baeken** in 2009 zal fungeren als stadstekenaar. Hij volgt daarmee Pieter de Poortere op. Baeken maakte ondermeer de stripalbums *The No Stories*, *De maagd van Antwerpen* en *Zzz*. Later dit jaar zal hij, op scenario van zijn vader Robert, een strip maken over de Turnhoutse papierstaking in 1910. Dat boek zal *Het verdriet van Turnhout* als titel dragen.

>WAARVOOR?

Op 4 december 2008 overleed **Fritz Behrendt** op 83-jarige leeftijd. Behrendt, geboren in Berlijn en samen met zijn vader en moeder naar Nederland gevlucht vanwege het nazi-regime van Hitler, maakte naam met politieke tekeningen en cartoons.
Hij tekende in Nederland voor *De Telegraaf* en eerder voor *Vrij Nederland*, *Algemeen Handelsblad* en *Het Parool*. Behrendt kende een turbulente jeugd waarin hij meerdere malen vanwege zijn idealen werd opgepakt. In 1950 besloot hij zijn tekentalent in te zetten voor de goede – socialistische – zaak. Het bracht hem bekendheid tot over de gehele wereld met publicaties in *New York Times*, *Der Spiegel*, *Punch* en *Frankfurther Allgemeine Zeitung*. Behrendt zette zich in voor verschillende goede doelen (Amnesty International, Kinderen van Sarajevo), won vele strip- of cartoongerelateerde prijzen en was Officier in de Orde van Oranje-Nassau (1995) en Ridder in de Orde van de Nederlandse Leeuw (2002).

Op 7 december 2008 overleed **Gérard Lauzier**. Deze in Marseille geboren tekenaar studeerde kunstonderwijs in Parijs en werd politiek tekenaar voor een Braziliaans blad. Daarvan alleen leven bleek niet mogelijk en dus pakte hij ook reclameopdrachten aan waarvoor hij voor diverse opdrachtgevers illustraties tekende.
Lauzier maakte verschillende stripalbums. In het Nederlands verscheen slechts een deel daarvan, waaronder twee albums binnen de Oberon-auteursreeks: *De lotgevallen van Al Crane* en *De terugkeer van Al Crane*. Maar ook in de albums *De sextiger jaren*, *Sextravagante avonturen van Pipi en Robert Ramram* en *Naar het leven getekend* staat zijn naam.
Lauzier had een voorliefde voor het filmgenre. Hij regisseerde en schreef de dialogen voor de eerste *Asterix*-film in 1999. Lauzier werd 77 jaar.

Nog maar net verstrijt en nu al dood. Op 31 december 2008 overleed de Amerikaanse thrillerauteur **Donald Westlake**. Bij uitgeverij Casterman verscheen medio 2008 in de gloednieuwe collectie *Kaliber* een verstripping van zijn boek *De Balabomo-smaragd*. Lax stond daarbij garant voor het tekenwerk. Donald Westlake is 75 jaar oud geworden.

IN DE REEKS VAN 'GOLDEN CITY'

SILVESTER

KENNISMAKINGSPAKKET:
BOEK 1 & 2 VOOR € 24,95
(€ 5,- KORTING!)

© Bercovici - Pecqueur - Hennet - Schelle & Rosa

GOLDEN CUP 1 & 2

Mevrouw Banks, burgemeester van Golden City, kondigt de start van de Golden Cup aan. Een autorace rond de wereld, open voor alle voertuigen, waarvan het juiste parcours nog geheim blijft. Tegelijkertijd worden twee lotsbestemmingen door elkaar geschud: dat van Daytona, een straatjongen met een echt coureursinstinct, en van Kelly Styler, enige dochter van de miljardair...

www.silvesterstrips.nl

HET LANGVERWACHTE VERVOLG!

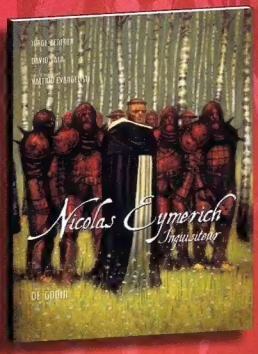

€ 14,95

© Bercovici - Pecqueur - Hennet - Schelle & Rosa

NICHOLAS EYMERICH 2 - De Godin (II van II)

Inquisiteur Eymerich wordt geconfronteerd met onverklaarbare fenomenen: verschijningen in de hemel, geboorten van zulke monsterlijke kinderen dat hun bestaan niet bekend mag worden... Gewapend met zijn geloof en uitzonderlijke intelligentie, stort hij zich in een gevaarlijk onderzoek waarvan de verbijsterende onthullingen zich uitstrekken tot ver voorbij zijn eigen tijdperk...

VAN DE MAKERS VAN 'DE VERBORGEN GESCHIEDENIS'

€ 14,95

© Bercovici - Pecqueur - Pellerin - Thoma

MACHTSSPEL 1 - Ultima Thulé

De 'Charles de Gaulle' is verdwenen. Er is geen nieuws van de super-zeppelin die op zijn eerste reis Parijs en Tokyo moest verbinden via de noordpool. Wat is er gebeurd? Journalist Nestor heeft geen flauw vermoeden van wat hij gaat ontdekken in de eeuwige ijsvlakten van het poolgebied... een erg oud geheim en een complot dat de zo kwetsbare wereldorde kan verstoren.

WINNEN

Meest opvallende nieuwkomer in 2009 binnen de collectie Arcadia Archief van de Belgische uitgever Arcadia is *Johnny Goodbye*. Het album *Het vreemdelingenlegioen* – een coproductie van Dino Attanasio en Martin Lodewijk – verschijnt dit voorjaar.
In samenwerking met de uitgever geeft *Stripschrift* drie gesigneerde exemplaren cadeau aan lezers die ons het goede antwoord op de volgende vraag geven:

Wat waren de eerste zeven woorden van Johnny Goodbye in de eerste Nederlandse albumuitgave?

Stuur het antwoord
vóór 15 februari 2009 naar
Johnny-prijsvraag
Postbus 84206
3009 CE Rotterdam
of naar winnen@stripschrift.nl

Bij meer dan drie goede oplossingen zal er worden geloot. De winnaars maken we in een volgend nummer bekend. Maximaal één inzending per adres en discussiëren over de uitslag doen we natuurlijk niet.

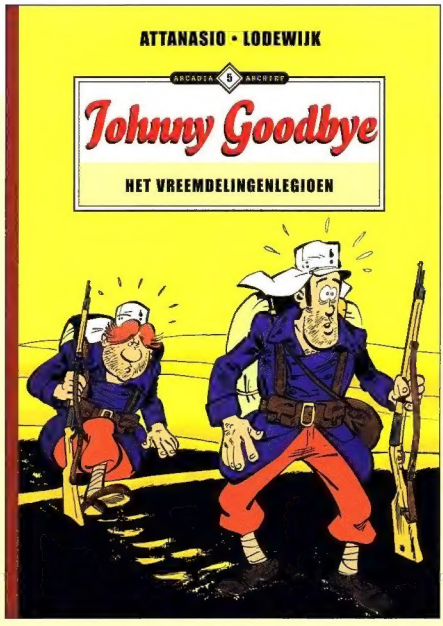

Uitslag Hulk-prijsvraag *Stripschrift 395*:
Wij wilden graag weten welke kleur de Hulk oorspronkelijk had. Dat was niet groen, zoals al werd aangegeven, maar... grijs. Stan Lee had aanvankelijk grijs gekozen maar het eerste gedrukte stripalbum toonde aan dat die kleur niet consistent te drukken viel. De Hulk bleek iedere pagina een ander grijstint te hebben en dus werd naar het alom bekende groen omgeschakeld. De oplossing werd ons door meerdere mensen gestuurd. Loting bepaalde dat **Willy Boer** (Ridderkerk), **Diep Bui** (Den Haag) en **Georg Lint** (Leusden) wonnen. Zij hebben de beloofde Hulk-dvd inmiddels ontvangen. Gefeliciteerd!

HARRY'S POSTZEGELHOEKJE

Land van herkomst:
Guernsey
Jaar van uitgifte:
1992
Cataloguswaarde:
€0,60 (16)
€0,80 (23)
€0,90 (28)
€1,20 (33)
€1,50 (39)

In het standaardwerk *Wereldgeschiedenis der zeevaart* uit 1961 van Admiraal Barjot en Jean Savant staat geen letter over de Kelten en dus ook niet over de Galliërs. De Egyptenaren, Grieken, Romeinen en Vikingen komen wel uitgebreid aan bod en dat verklaart waarom Asterix en Obelix zich in de populaire stripreeks niet op de constructie, maar vooral op de destructie van schepen richten. Het zal niemand verbazen dat de enige postzegelreeks die de maritieme aspecten van *Asterix* belicht ermee eindigt dat de Galliërs zwemmend de kust bereiken. HW

STRIP SCHRIFT

Jaargang 40
Nummer 8 (397)
Februari 2009

's Werelds oudste stripinformatieblad verschijnt 8 maal per jaar en wordt samengesteld door een onafhankelijke redactie.

Redactie
Teus de Kruijf, Arco van Os, Dik Rondeltap, Rik Sanders

Medewerkers
Olav Beemer, Ben Bits, Ruud Booms, Peter Breedveld, Bastiaan Geleijnse, Frank van Hartingsveld, Erik van der Hoeven, Just de Leeuwe, Taco Lemstra, Hans Matla, Jeroen Mirck, Laura M.C. de Moor, Wil Raymakers, John Reid, Erwin Suvaal, Jean-Marc van Tol, Rudi de Vries, Rudy Vrooman, Harry Wibier

Omslag
© Achdé-Lucky Comics

Redactie-adres
Postbus 84206
3009 CE Rotterdam
t 010-2201063
f 010-4210608
e redactie@stripschrift.nl

Abonnementen
Een abonnement omvat 8 nummers en wordt daarna telkens stilzwijgend verlengd.
Eventueel gemiste nummers zijn te bestellen via onze Back Issue Service.

Maak het juiste bedrag over op girorekening 9347590 ten name van Stichting Uitgeverij Stripstift te Rotterdam.
Nederland €46,00
België €49,00
Other countries €63,00
IBAN NL56 PSTB 0009 3475 90
SWIFT/BIC PSTBNL21
Bedragen zijn inclusief 6% BTW
Opzeggingen schriftelijk richten aan de uitgever, uiterlijk twee nummers voor het aflopen van het abonnement.

Reprorecht
Het overnemen, maar ook het vermenigvuldigen van artikelen en illustraties is slechts geoorloofd na schriftelijke toestemming van de redactie.

Materiaal
Ongevraagd toegestuurd materiaal wordt niet geretourneerd.
De verantwoordelijkheid voor de artikelen berust bij de auteurs.

Advertenties
Voor de opgave van advertenties en het opvragen van de tarieven kunt u contact opnemen met de uitgever, of e-mailen naar adverteren@stripstift.nl

Druk
Printec Offset, Kassel, Duitsland

Uitgever/Distributie Nederland

STRIPSTIFT

Stichting Uitgeverij Stripstift
Kleine Beer 467
3067 ZW Rotterdam
t 010-2201063
f 010-4210608
e uitgever@stripstift.nl
w www.stripstift.nl
KvK Rotterdam 24335843

Distributie België
Pinceel, Leuven
AMP, Brussel

Stripschrift wordt uitgegeven in opdracht van Het Stripschap. Leden van Het Stripschap krijgen €1,25 korting op de abonnementsprijs.

ISSN 0165-845X

http://www.catawiki.nl

catawiki

Catalogus | Mijn Verzamelingen | Mijn Shop | Mijn Profiel

illustrated classics | Zoek

Let's build the best collector's catalog *together*

Alice in Wonderland
1-1956 € 75,00

De reis naar de maan
2-1956 € 25,00

De avonturen van Kit Carson
3-1956 € 25,00

Hamlet
4-1956 € 22,50

Daniel Boone
5-1956 € 25,00

Mars valt aan
6-1956 € 25,00

Ik vang dieren
7-1956 € 22,50

Willem Tell
8-1956 € 22,50

De muiterij op de Bounty
9-1956 € 25,00

Zo vond ik Livingstone
10-1956 € 12,50

Jeanne d'Arc
11-1956 € 17,50

Davy Crockett
12-1956 € 17,50

De Ilias
13-1956 € 17,50

De rode piraat
14-1956 € 17,50

Buffalo Bill
15-1956 € 20,00

De talisman
16-1956 € 20,00

Moby Dick
17-1956 € 20,00

Prins en bedelknaap
18-1956 € 15,00

Huckleberry Finn
19-1956 € 17,50

20.000 mijlen onder zee
20-1956 € 15,00

Het geheimzinnige eiland
21-1956 € 12,50

Macbeth
22-1956 € 17,50

Het schateiland
23-1956 € 22,50

De ridders van de Tafelronde
24-1956 € 17,50

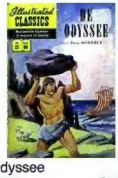

De Odyssee
25-1957 € 17,50

www.catawiki.nl

- stripcatalogus (125.000 titels)
- beheer je eigen verzameling
- je eigen webwinkel
- ontmoet mede-verzamelaars
- is en blijft 100% gratis

N.B. Deze cataloguswaarden gelden voor eerste drukken in goede staat. Zie de website voor strips in andere drukken en condities.